

Makroekonomické aspekty vývoje trhu práce ve vztahu k absolventům škol v ČR

Jena Švarcová, Vít Gabrhel, Ondřej Cícha

CEED
2014

Tato kniha je odborným zaměřením propojena s projektem Centra pro rozvoj ekonomického vzdělávání CEED ve Zlíně a projektem OPVK ESF, který realizovala UTB ve Zlíně, Fakulta managementu a ekonomiky, reg. č. CZ.1.07/2.2.00/28.0328 název projektu Tvorba modulárního systému udělování zápočtů v bakalářském studiu za účelem motivace studenta formou profesní profilace v souladu s vývojovými trendy na trhu práce.

Zlín 2014

Autoři:

Vedoucí kolektivu a autorka kapitol 1, 2, 3.1, 4 a 5 doc. Ing. Jena Švarcová, Ph.D.
kapitola 3.2 – Bc. Ondřej Cícha
kapitola 3.3 - Bc. Vít Gabrhel

Autoři jsou interními a externími vědeckými pracovníky FaME UTB ve Zlíně.

Edice vědecké spisy

1. vydání

© CEED 2014

ISBN 978-80-87301-18-0

OBSAH

Napsali o knize	4
Úvodní slovo k cílům knihy	5
1 Metodická východiska sledování nezaměstnanosti mladých a absolventů	9
1.1 Problémy nezaměstnanosti mladých v EU	10
1.2 Vypovídací schopnost a omezení ukazatelů ekonomické aktivity, míry zaměstnanosti a nezaměstnanosti	11
1.3 Ukazatele nezaměstnanosti absolventů a jejich omezení	17
1.4 Vliv volby oboru na budoucí uplatnění na trhu práce	20
2 Trh práce pohledem makroekonomie	35
3 Primární výzkumy v segmentu studentů středních a vysokých škol ČR	45
3.1 Přehled dosavadních dílčích výzkumných výsledků	46
3.2 Vzdělanostní mobilita studentů	50
3.3 Zaměstnanec nebo podnikatel	72
4 Shrnutí aktuálního poznání a další směr výzkumu	111
5 Makroekonomické aspekty a dopady současných vývojových tendencí – cíle EU a politika zaměstnanosti mladých do roku 2020	119
Abstract	126
Rejstřík	128
Přehled literatury	129

Napsali o knize

prof. Ing. Ladislav Hájek, CSc. - Katedra ekonomie, Fakulta informatiky a managementu, Univerzita Hradec Králové:

Publikace se zaměřuje na problém zvyšující se nezaměstnanosti absolventů škol v souvislosti s nepříznivým vývojem makroekonomických podmínek po roce 2009 až do současnosti. Kniha vychází z předchozích výzkumných projektů a publikací autorského kolektivu v odborných časopisech a na mezinárodních vědeckých konferencích. Předností této publikace je její interdisciplinární zaměření, kdy nezaměstnanost z pohledu ekonomického je zkoumána a diskutována i v souvislosti s některými sociologickými aspekty celé problematiky.

Publikace je příspěvkem do diskuse nad problémem zvyšující se nezaměstnanosti absolventů škol. Popisuje situaci v širších sociálně ekonomických souvislostech, klade otázky, ale hledá i cesty řešení tohoto závažného problému.

doc. PhDr. Tomáš Katrňák, Ph.D. - Ústav populačních studií, Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita Brno:

Kniha předkládá informace o českém trhu práce a absolventech středních a vysokých škol v České republice. Autoři se zaměřují na období začátku druhé dekady 21. století v České republice (roky 2009 až 2014). V analytických kapitolách pracují jednak s daty z Českého statistického úřadu o trhu práce, zaměstnanosti a nezaměstnanosti, a jednak prezentují dotazníkové šetření o českých středoškolácích a vysokoškolácích. Cílem práce je jednak popsat jednotlivé aspekty českého trhu práce s ohledem na mladé lidi a jejich postavení v zaměstnanecké struktuře, a jednak zmapovat představy a potenciální přechody mladých lidí na český trh práce. Při analýze dat a jejich interpretaci autoři propojují ekonomické a sociologické hledisko, což přináší poměrně bohatý obraz nejen o českém trhu práce, ale také o názorech mladých lidí na svou budoucí pracovní kariéru. Kniha obsahuje řadu sociologických, makroekonomických a mikroekonomických postřehů, čímž přispívá k nekonvenčnímu pohledu na trh práce v současné české společnosti. Po zmapování a představení teoretických konceptů, jimiž ekonomové a sociologové u nás český trh práce popisují, tvoří jádro knihy dvě analytické kapitoly, postavené na originálních surveyových datech o mladých absolventech českého vzdělávacího systému. Kniha je vhodným příspěvkem do diskuse o proměnách českého trhu práce. Diskutuje přechody mladých z českého vzdělávacího systému na trh práce a ukazuje, s jakými úskalími jsou tyto přechody spojené.

Úvodní slovo k cílům knihy

Tato kniha se zaměřuje na významný společenský problém, kterým je zvyšující se nezaměstnanost mladých lidí, především absolventů škol. Tento problém je zkoumán v kontextu s českým a celoevropským propadem hospodářství v letech 2009 - 2014, ale nezkoumá fenomén makroekonomického propadu jako celku, ale „pouze dopady“ do života mladé generace, především pak absolventů škol v ČR. Soudloví „pouze dopady“ je v uvozovkách proto, aby upozornilo všímavého čtenáře, že autoři nevnímají zkoumaný jev ani jako okrajový a marginální (tedy zajímavější úzký okruh zainteresovaných, kteří právě v tuto chvíli nemohou najít práci), ani jako jednoduchý (veřejně prezentovaná politická zjednodušení jsou v tomto kontextu často více na škodu než k užitku), a už vůbec ne jako čistě kauzálně příčinný - hospodářská krize je zde spíše katalyzátorem, který donutil ekonomické subjekty k vyčerpání velké části ekonomických a sociálních polštářů, které mohly pomáhat mladým lidem řešit jejich už tak složitý vstup do samostatného života. Problém je určitě širší a v ČR souvisí i s porevoluční restrukturalizací společnosti jako takové. V jaké míře jsou mladí dnes připraveni na samostatný ekonomický život? Mají relevantní informace a umí se racionálně rozhodovat?

Prastará a poměrně úspěšná strategie na trhu práce bývala „budu dělat to, co dělali rodiče“, protože denně mladý člověk vidí, co taková práce obnáší, zná klady i zápory, a navíc může částečně spoléhat na vztahový kapitál, který mohou rodiče a známí použít, aby mladému člověku pomohli k prvnímu zaměstnání - ptali jsme se v opakovaných průzkumech po dobu 4 let studentů středních a vysokých škol, kolik z nich chce dělat to, co dělají jejich rodiče, ale podíl mladých, kteří odpověděli kladně byl nečekaně nízký. O čem jiném mladí sní? A nemíjí se zcela s ekonomickou realitou a tržními možnostmi? Jaké má makroekonomické souvislosti rozhodování mladých lidí o studia a profesní orientaci, o načasování vstupu na trh práce? Mnoho otázek - tato kniha nemá ambici (a v zásadě to ani není v lidských silách) popsat všechny probíhající procesy v jejich šíři, hloubce a časoprostoru, ale za svůj cíl si vytkla popsat alespoň vybrané procesy, které autoři považují za významně ovlivňující každodenní život i blízkou budoucnost mladých lidí v ČR, a zprostředkovaně i celé populace ČR.

Tato kniha je odborným zaměřením propojena s projektem Centra pro rozvoj ekonomického vzdělávání CEED ve Zlíně (probíhá od roku 2010 doposud) a projektem OPVK ESF, který realizovala UTB ve Zlíně, Fakulta managementu a ekonomiky, reg. č. CZ.1.07/2.2.00/28.0328 (2012-2014). Projekt CEED je realizován formou webové aplikace pro studenty SŠ v celé ČR; projekt FaME UTB ve Zlíně využívá formu e-learningového vzdělávání pro studenty FaME. Cílem projektů CEED pro střední školy a OPVK pro vysoké školy bylo přiblížit svět práce

studentům denního studia formou představení konkrétních typových profesí, ze kterých si studenti sami vybírají, a dávat jim zpětnou vazbu provázanou na charakteristiky reálného trhu práce v ČR. Tyto projekty totiž identifikovaly v kariérním poradenství jako zcela nedostatečnou složku tržního zacílení - studenti neznají cenu práce a velikost tržní nabídky a poptávky u profesí, o kolísání trhu v čase nemluvě. To vede k situaci, kdy si část studentů vybírá profese v oborech, kde objektivně je velmi malá šance na reálné uplatnění, a naopak řada firmami poptávaných profesí zůstává nepokryta nabídkou ze strany absolventů. Díky aktivnímu zapojení velkého množství studentů bylo v obou projektech získáno velké množství dat k problematice volby profese v kontextu s trhem práce v ČR (u všech profesí studenti vidí požadovaný stupeň vzdělání, aktuální české mzdové charakteristiky dle systému informací o průměrném výdělků ISPV Ministerstva práce a sociálních věcí, a počty lidí, kteří se aktuálně danou profesí v ČR živí). Získaná data o výběru profesí studenty jsou následně a zcela anonymně využívána k vědeckým účelům. Dále prezentovaná vědecká zhodnocení dat tedy nejsou cílem ani výstupem obou projektů, ale následnou svébytnou činností.

Metodický postup použitý v této knize

Makroekonomické i sociologické studie mají mnoho společného, byť v konkrétních metodách a postupech se samozřejmě liší a jsou svébytné. Důležitým společným rysem je snaha zkoumané jevy měřit, a tím co nejvíce eliminovat možná subjektivní zkreslení či pochybení typu soustředění pozornosti na jevy okrajové a z pohledu společnosti marginální. I autorský kolektiv této knihy se držel dobré zásady kladoucí mezi zvolenými vědeckými postupy do popředí důraz na měřitelnost popisovaných a zkoumaných aspektů reality.

Logický rámec úvah : problém nezaměstnanosti absolventů nejprve potřebujeme vymezit a změřit - k tomu potřebujeme vhodné klasifikační systémy a ukazatele. Důležité je vidět nejen stavy, ale i dynamiku procesů, proto se snažíme měřit a popisovat zvolené jevy v delším časovém horizontu, aby byly identifikovány i vlivy hospodářského cyklu. Pokud zkoumáme nezaměstnanost absolventů na trhu práce, je potřeba pojmenovat zákonitosti tohoto trhu, ukazovat transakční náklady a pojmenovávat, kdo tyto náklady a rizika nese. Následuje zkoumání jednotlivých faktorů a perspektiv - jaké profese studenti volí; na jakou vzdělanostní úroveň aspirují a jak tato aspirace souvisí se vzděláním dosaženým jejich rodiči; jak studenti přemýšlí o ekonomické aktivitě formou zaměstnanec-kého poměru nebo vlastního podnikání. Z dílčích poznatků je vhodné vyvozovat aktuální dílčí závěry a možné trendy vývoje. Tyto trendy je potřeba srovnat s perspektivou EU do roku 2020. Tento logický rámec byl vtělen do jednotlivých kapitol, jejichž konkrétní náplň popisují následující odstavce.

První kapitola ukazuje metodické postupy měření ukazatelů ekonomické aktivity, zaměstnanosti a nezaměstnanosti, a identifikuje jejich nedostatky. Studenti řádného studia jsou z převážné části ještě ekonomicky neaktivní, a na svůj vstup na trh práce se teprve připravují. Délka a postup přechodu mezi ekonomickou neaktivitou a ekonomickou aktivitou je šedou zónou, se kterou si standardní ukazatele často nevědí rady. Ani speciální ukazatele pro měření nezaměstnanosti absolventů, zavedené v posledních letech, nepřinesly potřebné světlo na konci tunelu. Specifická pozornost je v této kapitole věnována klasifikačním systémům pro kariérní poradenství, které nejsou ve standardních měřeních Eurostatu a ČSÚ reflektovány. Kapitola identifikuje jako vhodnější klasifikační systém třídění profesí dle Roeové, který má jako primární dimenzi profesní a jako druhou dimenzi dovednostní; klasifikaci Roeové vyživaly projekty CEED a FaME UTB a veškeré profese prezentované studentům byly tříděny v tomto systému, nikoliv v klasifikaci CZ-ISCO, která je pro účely kariérního poradenství nevhodná. Kapitola upozorňuje na konkrétních číslech na růst nezaměstnanosti absolventů, a to jednak díky nesouladu se strukturou profesních potřeb hospodářství ČR, ale i v kontextu s hospodářskou krizí 2009 až 2013 - růst nezaměstnanosti absolventů má nepochybně i cyklickou složku.

Druhá kapitola shrnuje základní zákonitosti chování subjektů na trhu práce - firmy poptávají profese v množství a za cenu, která odpovídá meznímu produktu práce. Pokud tedy například pracovník produkuje produkt s nízkým tržním oceněním, dostane malou mzdu bez ohledu na jeho formálně dosažený stupeň vzdělání a kvalifikaci. Vysokoškolský absolvent tak může dostávat v konkrétní firmě podprůměrnou mzdu, popřípadě jej firma vůbec nepřijme s argumentací, že je pro potřeby firmy převzdělaný, a stejně z firmy brzo odejde jinam. Nárůst kvalifikace absolventů v posledních letech by tak měl být o to intenzivněji provázen kvalitnějším KARIÉRNÍM PORADENSTVÍM, jehož součástí by měla být i cílená profesní profilace budoucích absolventů v kontextu s vývojem poptávky na trhu práce. Studenti by měli již na střední škole začít získávat informace z reálného trhu práce, aby vnímali tržní možnosti a rizika jejich kariérních voleb. V současné době je tato oblast ponechána na individuálních aktivitách studentů a jejich blízkých, kteří ovšem zdaleka nemohou mít komplexní přehled o vývoji trhu práce v ČR. Tato kapitola upozorňuje na transakční náklady spojené s uplatněním na trhu práce (do transakčních nákladů je v širším kontextu potřeba zahrnovat i náklady na kvalifikační přípravu formou studia a rizika spojená se špatnou volbou vzdělávací trajektorie - příklad, kdy student vystřídá dvě tři školy), které jsou v současné době z podstatné části na straně budoucích absolventů, ale nemalé prostředky vkládá do vzdělávacího systému a sociálního zabezpečení ekonomicky neaktivních osob také stát. Pokud by se podařilo propojit kariérní poradenství s tržními informacemi dostupnými v systému průměrných výdělků ISPV, provozovaných Ministerstvem práce a sociálních věcí ČR a pravidelně zveřejňovaných

7

na jejich internetových stránkách, významnou měrou by stát ušetřil transakční náklady spojené s kariérní přípravou nastupující generace. Takové propojení by ovšem předpokládalo, že systém ISPV bude pevně navázán nejen na klasifikaci CZ-ISCO, ale vznikne i modul, který umožní přetřídit získaná data do klasifikace vhodné pro kariérní poradenství, například dle Roeové.

Třetí kapitola se pohružuje do analýz dílčích aspektů kariérních voleb studentů a vychází z primárních dat, získaných v projektech CEED a FaME UTB ve Zlíně.

Čtvrtá kapitola shrnuje poznání o aktuálních procesech kariérního rozhodování studentů středních a vysokých škol v ČR a naznačuje možné trendy vývoje.

Pátá kapitola popisuje cíle, které vymezila EU v oblasti vzdělávání do roku 2020 a dává je do kontextu s poznáním aktuálního stavu v ČR.

Za starší generaci promlouvá v této knize Jena Švarcová, makroekonom působící na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně, a díky dlouholetým životním zkušenostem i vedoucí autorského kolektivu. Za mladou generaci se vyjadřují k vybraným tématům dva mladí sociologové, Vít Gabrhel (kapitola 3.3) a Ondřej Cícha (kapitola 3.2).

Pokud naše analýzy a dílčí náhledy přispějí do mozaiky názorů v rámci probíhající diskuse o úloze a postavení mladých lidí na trhu práce v ČR a v EU s výhledem do roku 2020, bude cíl knihy naplněn.

1.

Metodická východiska sledování
nezaměstnanosti mladých a absolventů

O kapitole 1

První kapitola ukazuje metodické postupy měření ukazatelů ekonomické aktivity, zaměstnanosti a nezaměstnanosti a identifikuje jejich nedostatky. Studenti řádného studia jsou z převážné části ještě ekonomicky neaktivní, a na svůj vstup na trh práce se teprve připravují. Délka a postup přechodu mezi ekonomickou neaktivitou a ekonomickou aktivitou je šedou zónou, se kterou si standardní ukazatele často nevědí rady. I speciální ukazatele pro měření nezaměstnanosti absolventů, zavedené v posledních letech, mají svá omezení. Specifická pozornost je v této kapitole věnována klasifikačním systémům pro kariérní poradenství a identifikuje jako vhodný klasifikační systém třídění profesí dle Roeové, který měl při práci se studenty výrazně lepší výsledky než klasifikační systém CZ-ISCO, standardně využívaný ve statistických šetřeních Eurostatu a ČSÚ. Kapitola v poslední části upozorňuje na vliv struktury hospodářství a vývoj hospodářského cyklu na nezaměstnanost absolventů škol.

1.1 Problémy nezaměstnanosti mladých v EU

V kontextu výše vyřčeného je základním indikátorem, ukazujícím na problém s absolventy škol, ukazatel míry nezaměstnanosti. Ten ve sledovaném období 2009 - 2014 výrazně vzrostl, byť signály z prvního pololetí 2014 naznačují latentní změnu směrem k poklesu, v žádném případě ovšem nikoliv zásadní. Dle statistických dat Eurostatu byla míra nezaměstnanosti u mladých od 15 do 24 let poměřená k jejich ekonomicky aktivním vrstevníkům za EU 28 v květnu 2014 22,2 %, což bylo jen o 1,4 % lepší, než ve stejném měsíci 2013. V ČR byl tento ukazatel v květnu 2014 16,5 % a o rok dříve 18,7 %. Nejdramatičtější hodnoty míry nezaměstnanosti mladých vykazují dlouhodobě Španělsko (v květnu 2013 55,5 % a o rok později 54 %) nebo Řecko (v květnu 2013 59,6 % a v dubnu 2014 57,7 %). Pro získání širšího nadhledu je určitě vhodné srovnat tuto míru nezaměstnanosti také s mírou nezaměstnanosti všech ekonomicky aktivních obyvatel ve věku 15 - 74 let v rámci EU 28 - ta byla v roce 2009 na úrovni 7 %, v prvním pololetí 2013 to bylo téměř 11 %. Česká republika v tomto kontextu byla na tom poměrně dobře, protože dosahovala míry nezaměstnanosti dle metodiky Eurostatu v pololetí 2013 7 %, což v zásadě odpovídá úrovni nezaměstnanosti u našeho největšího zahraničního obchodního partnera, kterým je dlouhodobě Německo. Mohlo by se zdát, že ČR je na tom statisticky vzato ještě docela dobře. Tato kniha ovšem upozorňuje na širší kontext makroekonomický i sociologický a na řadu rizik, která, jsou-li přehlížena a odkládána (tak jako například paralelní problém zajištění kapacit pro děti z baby boomu v předškolních zařízeních), vedou k dominovému efektu a dlouhodobým a těžko později řešitelným dopadům (tak jako například řada mladých maminek nemá v posledních dvou letech kam umístit své děti, aby mohly jít zpět do pracovního procesu, byť od

roku 2010 se jim již doba na mateřské nezapočítává jako náhradní doba pro vznik nároku na důchod, a ony budou ekonomicky nuceny pracovat o to déle v pozdním starobním věku, byť chtěly pracovat nyní).

Makroekonomický ukazatel míry nezaměstnanosti mladých je tedy pro nás vstupní branou do prostoru rozkrývání souvislostí a rozměrů zkoumaných jevů, a zároveň by měl být i závěrečnou výslednicí, ke které budou dílčí analýzy směřovány.

Primárním cílem knihy je snaha o pojmenování aktuálních trendů souvisejících s trhem práce absolventů (cíl popisný, spadající především do oblasti pozitivní ekonomie, ukazující realitu, jaká byla a je) a návrh možných opatření směřujících ke snížení nezaměstnanosti (cíl prediktivní, či spíše z oblasti normativní ekonomie, která hovoří, jaké by jevy měly být).

Většina analýz a syntéz, provedených autory této knihy, ale nemá čistý makroekonomický charakter - v řadě otázek se záměrně a cíleně dotýkáme témat sociologických, proto i dosažené poznání v této oblasti vnímáme jako důležité a patří mezi cíle této knihy.

1.2 Vypovídací schopnost a omezení ukazatelů ekonomické aktivity, míry zaměstnanosti a nezaměstnanosti

Všechna měření a ukazatele jsou poplatná nastavení podmínek a parametrů jejich měření. Ukazatel míry nezaměstnanosti není výjimkou. Nahlédněme do metodiky, která popisuje pravidla sledování ukazatele míry nezaměstnanosti, abychom následně mohli zhodnotit omezení jeho vypovídací schopnosti.

Definice míry nezaměstnanosti podle Eurostatu - míra nezaměstnanosti reprezentuje poměr nezaměstnaných lidí k pracovní síle dle definice ILO (International Labour Office), kde pracovní síla jsou lidé ve věku 15 - 74 let, kteří pracují nebo jsou nezaměstnaní splňující podmínky:

- jsou bez práce v referenčním týdnu,
- jsou schopní do 14 dní nastoupit do práce,
- aktivně hledali práci v předchozích 4 týdnech nebo již našli práci, do které mohou do 3 měsíců nastoupit.

Zdroj: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/web/table/description.jsp>

Zařazení do této kategorie nesouvisí s kategorií registrovaných uchazečů o zaměstnání na úřadech práce a ani s faktem, zda tyto osoby pobírají či nepobírají příspěvek v nezaměstnanosti či jiné sociální dávky nebo příspěvky. Ministerstvo

práce a sociálních věcí ČR sleduje vlastní ukazatele, ve kterých zohledňuje registrované uchazeče o práci, které nejsou kompatibilní s metodikou ILO.

Definice míry nezaměstnanosti mladých dle Eurostatu - počet nezaměstnaných lidí od 15 - 24 let jako procento vyjadřující poměr k pracovní síle v daném věku (pojem pracovní síly a nezaměstnaných dle definice ILO je pojmenován výše).

V zásadě se danou metodikou řídí také Český statistický úřad ve svém ukazateli obecné míry nezaměstnanosti. Výběrové šetření pracovních sil (VŠPS) se provádí kontinuálně v náhodně vybraném vzorku domácností a je zaměřené na zjišťování ekonomického postavení obyvatelstva na území celé republiky. Rozsah šetření a ukazatele zaměstnanosti a nezaměstnanosti plně odpovídají definicím Mezinárodní organizace práce (ILO – www.ilo.org) a metodickým doporučením Eurostatu (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>). Výsledky VŠPS jsou pravidelně publikovány Českým statistickým úřadem.

Podrobná metodika týkající se sběru dat a zpracování je uvedena na www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/zam_vsps a popisuje také konstrukci ukazatelů míry zaměstnanosti a míry ekonomické aktivity, které s mírou nezaměstnanosti úzce souvisí.

Zaměstnaní (zdroj ČSÚ): Za zaměstnané se považují všechny osoby patnáctileté a starší, obvykle bydlící na sledovaném území, které v průběhu referenčního týdne pracovaly alespoň 1 hodinu za mzdu, plat nebo jinou odměnu, nebo sice nebyly v práci, ale měly formální vztah k zaměstnání; hlavním kritériem pro zařazení mezi zaměstnané je tedy vyvíjení jakékoliv odměňované pracovní aktivity. Není proto rozhodující, zda pracovní aktivita těchto osob měla trvalý, dočasný, sezónní či příležitostný charakter a zda měly jen jedno nebo více souběžných zaměstnání, nebo zda současně studovaly, pobíraly nějaký důchod apod. Do kategorie zaměstnaných náležejí všichni placení zaměstnaní (zaměstnanci a členové produkčních družstev) a všichni zaměstnaní ve vlastním podniku (podnikatelé a pomáhající rodinní příslušníci). Kategorii podnikatelů v hlavním zaměstnání je nutné odlišovat od kategorie osob samostatně výdělečně činných (OSVČ) vymezených zákonem č.155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů. Počet OSVČ zahrnuje kromě tzv. hlavní samostatné výdělečné činnosti i vedlejší samostatnou výdělečnou činnost. Tuto vedlejší samostatnou výdělečnou činnost je nutné chápat jinak než druhé či další zaměstnání respondenta ve výběrovém šetření. Podle výše uvedeného zákona se vedlejší samostatná činnost vztahuje k systému sociálního zabezpečení, kdy např. starobní důchodci resp. nezaopatřené děti mohou vykonávat pouze vedlejší samostatnou výdělečnou činnost. Pracovní aktivita respondenta ve výběrovém šetření se vztahuje vždy k příslušnému referenčnímu týdnu. Podle mezinárodní metodiky jsou mezi zaměstnané zahrnovány i tyto skupiny osob:

- profesionální příslušníci armády a

- osoby na mateřské dovolené, které před nástupem pracovaly (nikoli další nebo rodičovské dovolené)

Podle mezinárodní metodiky nejsou mezi zaměstnané zahrnovány:

- osoby na mateřské dovolené, které před nástupem nepracovaly, a osoby na další mateřské (rodičovské) dovolené - jsou klasifikovány jako osoby ekonomicky neaktivní nebo nezaměstnané podle toho zda splňují či nesplňují podmínky ILO pro zařazení mezi nezaměstnané.

Ukazatel je konstruován podle metodiky Eurostatu vypracované na základě doporučení Mezinárodní organizace práce (ILO).

Pracovní síly v národním hospodářství (zdroj ČSÚ): ukazatel je definován jako součet zaměstnaných osob (v hlavním zaměstnání) v národním hospodářství a nezaměstnaných osob dle metodiky Eurostatu a ILO.

Obecná míra nezaměstnanosti (zdroj ČSÚ): vyjadřuje podíl počtu nezaměstnaných na celkové pracovní síle (v procentech), kde číselník i jmenovatel jsou ukazatele konstruované podle mezinárodních definic a doporučení aplikovaných ve VŠPS. Ukazatel je konstruován podle metodiky Eurostatu vypracované na základě doporučení Mezinárodní organizace práce (ILO).

Ekonomicky neaktivní (zdroj ČSÚ): ekonomicky neaktivní jsou všechny osoby patnáctileté a starší, obvykle bydlící na sledovaném území, které v referenčním období nepatřily do kategorie „pracovních sil“, tj. nemohou být klasifikovány jako osoby zaměstnané nebo nezaměstnané. Ukazatel je odhadem získaným z výběrového šetření pracovních sil dle metodiky Eurostatu vypracované na základě doporučení Mezinárodní organizace práce (ILO).

S využitím výše definovaných ukazatelů je vhodné udělat si obrázek o rozměrech sledovaných jevů v ČR.

Počet obyvatel v roce 2012 byl 10 516 tisíc občanů ČR, z toho 5 164 muži a 5 352 ženy, a 435 946 cizinců s trvalým nebo dlouhodobým pobytem. Podle výše uvedených definic jsou za zaměstnané považovány osoby obvykle bydlící na daném území, tedy i dlouhodobě u nás pracující cizinci tuto kategorii ovlivňují. S využitím pojmů teoretické ekonomie můžeme konstatovat, že pracovní síly jako jeden ze základních ekonomických zdrojů (vedle přírodních zdrojů a kapitálu) si touto

cestou můžeme „půjčit ze zahraničí“. Zároveň si však uvědomme, že i naši občané mohou hledat příjmy v zahraničí, a ti naopak dostupnou pracovní sílu pro produkci HDP na našem území snižují. Příliv a odliv zahraničních pracovníků se řídí jednak tržními zákony (zákon nabídky a poptávky na trhu práce, který vygeneruje určitou mzdovou hladinu, která pak ovlivňuje rozhodování jednotlivců, zda za tuto cenu práce je smysluplné na daném území vynakládat pracovní sílu a účastnit se místního trhu práce), zároveň ale také celou řadou administrativních omezení, která tvoří významnou bariéru pro příliv zahraničních pracovních sil na tuzemský pracovní trh. ČR je součástí Schengenského prostoru s volným pohybem pracovních a v současné době již nejsou žádná přechodná omezení, která by omezovala pohyb našich pracovníků, stejně tak je ovšem náš pracovní trh významně otevřen cizincům z daného prostoru. Z tohoto hlediska je český trh práce výrazně otevřenější, než v předchozím období, vůči nečlenským státům Schengenské úmluvy je však stále poměrně rigidní. Hodnotíme-li proto možností uplatnění českých absolventů na zahraničních trzích práce, tyto rozhodovací volby jsou sice teoreticky možné, ovšem prakticky nikoliv významně využívané. Tady je vhodné upozornit na strategii EU do roku 2020, které se šířeji dotkne v samostatné kapitole 5.

Vraťme se ale nyní k vyčíslení počtu ekonomicky aktivních a ekonomicky neaktivních osob v ČR. Dle platných zákonů je možné v ČR začít pracovat až po 15. roce věku, tedy počet občanů starších 15 let byl 8 964 tisíc ve sledovaném roce 2012. Z tohoto čísla bylo 5 257 tisíc lidí ekonomicky aktivních (pracovali nebo si práci aktivně hledali) a 3 707 tisíc lidí bylo ekonomicky neaktivních. Počet ekonomicky neaktivních lidí v ekonomice je vysoké číslo, byť v evropském kontextu jsme zcela srovnatelní. Míra ekonomické aktivity vychází pro sledovaný rok 2012 na úrovni 58,6 %.

Pokud se chceme podrobně věnovat problematice zaměstnávání absolventů, musíme si uvědomit, že přechod z řádného denního studia studenty-absolventy do první práce je právě oním problematickým rozhraním mezi ekonomickou neaktivitou a zahájením ekonomické aktivity po ukončení studia. Zde je vhodné klást si otázku, jak se ekonomicky neaktivní studenti užívají, když sami nepracují a nevydělávají? Část z ekonomicky neaktivních studentů řádného denního studia, kteří jsou starší 15 let, je obvykle zcela ekonomicky závislá na svých blízkých, byť sociální a zdravotní pojištění za tyto osoby hradí stát (nemusí tedy platit jako samoplátcí, ale mohou využívat veškeré služby státního zdravotnictví, případně dávek sociálního systému pro sociálně slabé). Již v průběhu studia ale mohou studenti pracovat na brigádách a jiných krátkodobých či zkrácených pracovních úvazcích, a právě míra jejich postupného ekonomického zapojení byla součástí

primárních průzkumů, které jsme se studenty prováděli v letech 2011 až 2014, a jsou prezentovány v samostatné kapitole. I přes snahu přivydělat si již v průběhu studia je u studentů vidět vysoký podíl závislosti na systémech ekonomické solidarity a procesech přerozdělování, organizované jak státem, tak uvnitř skupin osob na sobě ekonomicky závislých (obvykle rodina).

Chceme-li přerozdělovat, musíme mít z čeho. Z makroekonomického hlediska je potřeba zdůraznit, že právě práce a její zdanění jsou jedním ze základních pilířů pro přerozdělovací procesy v ekonomice ČR. Pokud bychom nevybírali daně a povinné sociální a zdravotní pojištění od osob ekonomicky aktivních, nemohli bychom si jako stát dovolit přerozdělovat transfery osobám ekonomicky neaktivním. Z tohoto pohledu se ČR liší například od zemí s nerostným bohatstvím (Norsko apod.), které nejsou ve svých sociálních systémech závislé jenom na zdanění práce. Tímto konstatováním se uzavírá kruh solidarity - studenti, kteří nepracují, jsou ekonomicky závislí na svých blízkých a státu, a ti získávají své prostředky prací, a tajně doufají, že se studenti postupně přesunou do kategorie ekonomicky aktivních, aby i oni začali přispívat svou ekonomickou aktivitou k růstu HDP a tlak na přerozdělovací procesy nebyl tak velký. Ekonomicky aktivní rodiče nejen že musí vydělávat na ekonomické zabezpečení svých potomků na studiích, ale postupně si i zajišťovat vlastní ekonomické zabezpečení na dobu po ukončení své ekonomické aktivity, protože stát nedává žádnou záruku, že bude v budoucnu schopen dostatečně sanovat jejich potřeby v systému důchodového zabezpečení (viz problematické důchodové reformy posledních deseti let, a to nejen v ČR, ale i v Maďarsku, Polsku nebo na Slovensku). Spolkový parlament v Německu v květnu 2014 schválil důchodovou reformu, která umožňuje těm, kdo platili 45 let sociální pojištění, aby mohli odejít do penze již v 63, a ne až v 65 resp. 67 letech. Zájem Němců je obrovský a očekává se, že do konce roku 2014 odejde do důchodu 240 000 Němců - to je 240 000 pracovních míst, které se objeví na trhu práce. Je pravděpodobné, že tato místa nebudou obsazovat absolventi, ale určitě to umožní přesuny, které povedou i k nabídce absolventských míst, protože jinak by vysoký převis poptávky firem neúměrně zvedl cenu práce na regionálním trhu práce. Podobnou situaci zažívala ČR v roce 2007, kdy konjunkturou nafouknutý trh práce hledat obrazně kohokoliv, kdo měl ruce a nohy - v té době si absolventi škol mohli vybírat a měli i výrazně vyšší nástupní platy. Míra nezaměstnanosti úzce souvisí s vývojem HDP a fází hospodářského cyklu. Na druhou stranu určitě není řešením současné situace v ČR stavět proti sobě generace a tlačít na důchodce, aby byla zastropována doba jejich práce a možnosti přivýdělku k důchodu, s tvrzením, že „zabírají místa mladším“. Odkládání vstupu mezi ekonomicky aktivní u studentů denních studia, které se v posledních letech stále statisticky prodlužuje, se nade vši pochyby stává součástí celého cyklu změn ekonomické aktivity včetně prodlužování doby odchodu do důchodu. V ČR je zatím v systému sociálního zabezpečení platná minimální

hranice 35 let práce a placení sociálního pojištění - příklad z Německa však ukazuje, že s touto hranicí mohou politici operativně pracovat, a kalkulace českých studentů, že mohou nastoupit do práce až ve třiceti a stihnou důchod v 65, se může ukázat časem jako špatná spekulace.

V každém případě je nutné zdůraznit, že na velikosti HDP určitě závisí i možnosti přerozdělování, ať již směrem ke studentům řádného denního studia, nebo směrem k výpočtu délky práce (ekonomické aktivity) a odchodu do důchodu. Z makroekonomického hlediska hodnoceno, nemůžeme očekávat, že se nám bude v budoucnu dařit uspokojovat potřeby ekonomicky neaktivní části obyvatelstva, pokud nebudeme schopni s omezeným počtem ekonomicky aktivních dosahovat vyšších důchodů (ve smyslu ukazatele národního důchodu).

V následující tabulce 1 vidíme poměry ekonomicky aktivních a ekonomicky neaktivních osob v ČR.

Tab 1 Ekonomicky aktivní a ekonomicky neaktivní osoby v ČR (ČSÚ)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Populace ve věku 15 let a více v tis. osob	8 636,9	8 673,3	8 716,0	8 773,4	8 845,0	8 943,8	9 009,3	9 015,4	8 964,7	8 964,6	8 951,5
Pracovní síla (= ekonomicky aktivní) celkem v tis. osob	5 132,3	5 132,5	5 174,2	5 199,4	5 198,3	5 232,3	5 286,5	5 268,9	5 223,0	5 256,9	5 306,0
Ekonomicky neaktivní celkem v tis. osob	3 504,6	3 540,8	3 541,8	3 574,0	3 646,7	3 711,4	3 722,9	3 746,5	3 741,7	3 707,6	3 645,4
Míra ekonomické aktivity celkem (%)	59,4	59,2	59,4	59,3	58,8	58,5	58,7	58,4	58,3	58,6	59,3
Míra zaměstnanosti celkem (%)	54,8	54,3	54,7	55,0	55,6	55,9	54,8	54,2	54,4	54,5	55,2
Obecná míra nezaměstnanosti celkem (%)	7,8	8,3	7,9	7,1	5,3	4,4	6,7	7,3	6,7	7,0	7,0

Častým argumentem firem, které se rozhodují o přijetí či nepřijetí absolventa, je absence praxe. Z tohoto pohledu není jedno, jestli absolventi v průběhu studia absolvují brigády s málo kvalifikovanou prací, nebo se pokusili o práci ve svém oboru. Firma provozující internetový portál jobs.cz provedla v květnu 2014 průzkum mezi 1040 studenty a absolventy, a zjistila, že 81,4 % současných absolventů již v době studia nějakou formou pracovalo, často šlo ale o málo kvalifikovanou práci; 41,6 % absolventů uvedlo, že v průběhu studia nějakou dobu pracovali i v oboru svého studia (zdroj: Hospodářské noviny 17. července 2014 č. 138, str. 11). Nezanedbatelnou formou získávání praxe jsou stáže, většinou neplacené, v některých případech dotované z rozličných projektů. Tato forma je řadou studentů vítána, ovšem realita posledních let v Evropě ukazuje na nikoliv marginální rizika zneužívání této formy, ať již ze strany firem (získají pracovní sílu zadarmo; praktikanti dělají práci, která jim nepomáhá odborně růst a zlepšovat své znalosti, dovednosti a kompetence) nebo ze strany samotných praktikantů, pro které je stáž možností, jak být krytý v sociálním systému, ale v podstatě se snaží práci vyhybat a oddalovat svůj samostatný ekonomický život (prodlužovat svou účast v přerozdělovacím solidárním systému rodiny, státu). Jedním z extrémních příkladů jsou tzv. „hikikomori“ – mladí lidé, kteří nestudují,

nejdou účastní v trainee programech jako praktikanti a ani nepracují, tráví svůj čas doma u počítačů a nechají se žít svými blízkými. Odborná studie z Japonska z let 2002 až 2006 odhaduje, že hikikomori syndrom v současném Japonsku postihuje mezi 0,5 až 1 % sledované populace, což jsou alarmující čísla (Koyama, A., Miyake, Y., Kawakami, N., Tsuchiya, M., Tachimori, H., & Takeshima, T., 2010). Existují signály, že ani ČR není těchto jevů ušetřena, byť zatím zde nemáme reprezentativní studii, která by rozměr daného jevu v ČR potvrdila.

Ukazatel obecné míry nezaměstnanosti a speciální ukazatel míry nezaměstnanosti mladých od 15 do 24 let má pro naše účely svá omezení:

- mladí, kteří si v referenčním týdnu, kdy probíhalo VŠPS, nevydělalí peníze v zaměstnání nebo sebezaměstnáním (podnikali při studiu) a aktivně nehledají práci, nám automaticky spadají do kategorie ekonomicky neaktivních, a těžko rozlišujeme, zda řádně studují, nebo se jen před svými blízkými tváří, že se pokouší studovat, a přitom nesměřují k řádnému absolutoriu. Stejně tak neplacené stáže nám zkreslují situaci - možná absolvent získává cenné praktické zkušenosti a zvyšuje své šance pro trh práce, ale možná také ne;
- pokud deklarují, že aktivně hledají práci, sice patří mezi nezaměstnané ekonomicky aktivní osoby, ovšem těžko rozpoznáme, zda jejich registrace na úřadu práce nemá jiné důvody (např. neuspěli na jedné škole a čekají na vypsání dalších termínů přijímacích řízení k řádnému studiu, a v registru úřadu práce jsou pouze z důvodu krytí sociálním zabezpečením ze strany státu po přechodnou dobu, než nastoupí ke studiu).

1.3 Ukazatele nezaměstnanosti absolventů a jejich omezení

Specifická potřeba sledovat nezaměstnanost absolventů škol vedla k vytvoření specifických ukazatelů. Nezaměstnaným absolventem je pro tyto účely ten, kdo je do dvou let po absolutoriu veden v evidenci úřadů práce. Tento ukazatel tedy nevychází ze statistických šetření VŠPS, ale z evidencí absolventů škol komparovaných s evidencí úřadů práce (tzv. registrovaná nezaměstnanost). To je zcela odlišný náhled na danou problematiku než přístup Eurostatu a ILO. Administrativní úkon registrace na úřadu práce v řadě případů není schopný eliminovat souběžnou výdělečnou činnost (práce „na černo“ v ČR nebo v zahraničí).

Pod pojmem nezaměstnaný absolvent se rozumí takový uchazeč o práci registrovaný na úřadu práce, který úspěšně ukončil školu maximálně před dvěma lety. Do roku 2004 se však do statistik o nezaměstnanosti absolventů promítal nejednotný přístup úřadů práce k definici nezaměstnaného absolventa. Některé úřady práce používaly starší definici, podle níž se nezaměstnaným absolventem rozuměl takový uchazeč o práci, jehož celková doba strávená v zaměstnání (od

úspěšného ukončení studia) nedosáhla v souhrnu dvou let. Do této doby se nezapočítávala vojenská (nebo civilní) základní služba a mateřská dovolená.

Nezaměstnaný absolvent je osoba, která splňuje výše popsané podmínky a zároveň je bez práce, aktivně hledá práci a je připraven k nástupu do práce (do 14 dnů).

Počty nezaměstnaných absolventů VŠ se v detailním členění sestavují na úřadech práce dvakrát ročně: k 30.4. a k 30.9. Pololetní statistiky jsou k dispozici na <https://portal.mpsv.cz/st/stat/abs/polo> a jsou členěné podle oborů nebo podle krajů a dosažené úrovně vzdělání. Následující tabulka 2 ukazuje celkové počty k 30. 4. 2014 za jednotlivé úrovně vzdělání.

Tab 2 Nezaměstnaní absolventi dle MPSV (MPSV)

	v evidenci ÚP ČR							
	na konci sled.období		z toho:				dosud nepracovali	
	celkem	dívky	dosažitelní		v evidenci déle		celkem	dívky
Nižší střední vzdělání - D	14	4	13	3	11	3	13	3
Nižší střední odborné vzdělání - E	1440	582	1420	573	1027	431	1112	467
Střední odborné s výučním listem - H	6344	2380	6272	2357	4260	1572	4574	1739
Střední odborné bez mat. i výuč. listu - J	12	7	12	7	10	5	11	6
ÚSV - gymnázium - K	1492	799	1484	793	528	325	1288	685
ÚSO - vyučení a maturita - L	2268	962	2236	950	1418	617	1586	656
ÚSO - střední odb škola (bez vyuč.) - M	7404	4120	7307	4060	3998	2326	5730	3173
Vyšší odborné vzdělání - N	738	504	724	492	476	331	508	337
Bakalářské vzdělání - R	2502	1553	2465	1526	1210	755	1822	1115
Vysokoškolské vzdělání - T	2420	1509	2395	1492	1216	774	1753	1066
Doktorské vzdělání - V	120	69	119	69	47	24	101	59
Absolventi škol celkem	24754	12489	24447	12322	14201	7163	18498	9306

Míra nezaměstnanosti absolventů vysokých škol (zdroj MPSV): vyjadřuje podíl počtu nezaměstnaných absolventů ku rozdílu mezi celkovým počtem absolventů a počtem absolventů dále studujících na VŠ.

Problematikou nezaměstnaných absolventů vysokých škol se zabývá Středisko vzdělávací politiky při Karlově univerzitě v Praze, které na internetu zpřístupnilo také databázi s údaji za jednotlivé vysoké školy <http://www.strediskovzdelavacipolitiky.info/default.asp?page=svp&KID=26>. Výsledky v roce 2013 ukazují Tab3.

Tab 3 Míra nezaměstnanosti absolventů VŠ (Středisko vzdělávací politiky KU)

	Doba v evidenci úřadu práce			
	0 - 1 rok		0 - 2 roky	
	k 30.4.2013	k 30.9.2013	k 30.4.2013	k 30.9.2013
Celkem VŠ	7,3	11,8	4,9	7,8
Bakaláři	9,7	13,3	6,9	9,7
Magistři	6	11,2	3,8	7

Míru nezaměstnanosti absolventů středních škol sleduje také Národní ústav pro vzdělávání v Praze a zveřejňuje pravidelné informace na <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekAbsolventi/5-1-05/Nezamestnanost-absolventu-skupiny-oboru-vzdelani/12>.

Přehled vývoje nezaměstnanosti absolventů středních škol přináší následující tabulka 4.

Tab 4 Míry nezaměstnanosti absolventů SŠ 2009 - 2013 podle dosažené úrovně vzdělání (NUV)

Kategorie vzdělání	2009	2010	2011	2012	2013
Střední odborné s výučním listem - H	12,00%	17,70%	17,10%	15,10%	26,20%
Nižší střední odborné vzdělání - E	25,30%	32,10%	31,30%	29,20%	35,60%
Střední odborné s MZ a odborným výcvikem - L/0	10,50%	17,00%	16,00%	12,40%	19,30%
Nástavbové vzdělání – kategorie L/5	13,10%	21,70%	20,60%	17,60%	29,60%
Střední odborné s MZ - M	7,80%	10,60%	11,40%	9,00%	14,80%
Gymnaziální vzdělání - K	2,40%	3,00%	3,20%	3,10%	4,10%
Vyšší odborné vzdělání - N	6,80%	8,90%	9,40%	7,90%	11,90%

Všechny výše uvedené ukazatele míry nezaměstnanosti mají svá omezení. Míra nezaměstnanosti mladých 15 - 24 let z VŠPS neumí oddělit pouze absolventy podle délky od absolutoria, umí ale zohlednit, že si mladý člověk vydělává (být nahodile nebo na černo), protože testuje jeho výdělek v referenčním týdnu a nesleduje, zda je v oficiálním systému sociálního zabezpečení (zda je mladý člověk v registrech úřadu práce, zda pobírá nějaké dávky apod.). Naopak registrovaná nezaměstnanost absolventů dává přesný přehled o absolventech, kteří do dvou let po absolvování byli v evidenci úřadů práce, a to i v podrobných členěních podle absolvované školy, neumí však odhalit, pokud absolvent je v evidenci, ale současně na černo pracuje, v ČR nebo v zahraničí.

Zcela specifickou kategorií jsou trainee programy firem, absolventské stáže nebo dobrovolnická práce pro neziskové organizace. Z ekonomického hlediska je u nich velmi důležité, jestli absolvent pobírá nějakou odměnu nebo pracuje zcela zdarma (v tom případě je přínos do sociálního systému nulový a řetězení stáží po dobu několika let je z makroekonomického hlediska spíše ztrátou); dalším kritériem je, zda absolvent je v takovém případě krytý sociálním a zdravotním pojištěním ze strany státu. Tyto fenomény jsou v naší legislativě poměrně nové, ale pod tlakem hospodářské krize nabývají na rozměrech tak, že přestávají být marginálními v makroekonomickém dopadu.

1.4 Vliv volby oboru na budoucí uplatnění na trhu práce

Řada lidí se domnívá, že pro dobrou uplatnitelnost na trhu práce je zásadní podmínka vybrat vhodný obor, po kterém je na trhu práce poptávka. S tím souvisí i volba stupně vzdělání, které má být dosaženo. V této kapitole si připravíme půdu pro zkoumání této problematiky v tom smyslu, že si popíšeme používané klasifikační systémy pro zařazení oboru zaměstnání a stupně dosaženého vzdělání.

Český statistický úřad prezentuje na svých webových stránkách <http://www.czso.cz/csu/klasifik.nsf/i/klasifikace> přehled všech klasifikací, které používá. Pro účely zařazení zaměstnání, povolání nebo profese je nejdůležitější klasifikace zaměstnání CZ-ISCO a klasifikace postavení v zaměstnání CZ-ICSE, sekundárně pak je důležitá i dosažená úroveň dle klasifikace vzdělání CZ-ISCED 2011, resp. Mezinárodní klasifikace vzdělání ISCED 97 a klasifikace kmenových oborů vzdělání KKOV.

Výběr vhodné klasifikace na jedné straně zajistí srovnatelnost ve statistickém vykazování v mezinárodním kontextu. Na druhé straně je potřeba, aby zvolená klasifikace byla uživatelsky vhodná pro specifické potřeby respondentů (studentů a absolventů), kteří teprve budou vstupovat na trh práce, a jejich orientace ve světě práce a terminologii standardních statistických klasifikací zaměstnání, povolání a profesí je velmi slabá. Intuitivnost a snadná orientace v klasifikaci je proto pro naše účely velmi významným požadavkem.

Český statistický úřad využívá pro popis struktury trhu práce především standardní Klasifikaci zaměstnání CZ-ISCO (<http://www.czso.cz/eng/redakce.nsf/i/classifications>), která v roce 2010 nahradila původní klasifikaci KZAM. Tato klasifikace navazuje na mezinárodní klasifikaci vydanou International Labour Organization (ILO) s názvem International Standard Classification of Occupation (ISCO), která byla novelizována v roce 2008, kdy nahradila původní klasifikaci ISCO-88. V zásadě u všech výše jmenovaných klasifikací zůstává zachována kontinuita (Barham, 2008) a principy třídění zaměstnání do tříd podle druhu vykonávané práce a úrovně požadovaných dovedností.

Vztah mezi hlavními třídami a úrovněmi dovedností popisuje níže uvedená tabulka 5. Pro upřesnění a příklad - řadu primárních průzkumů, prezentovaných v následujících kapitolách, jsme prováděli u studentů ekonomické fakulty bakalářské a magisterského stupně studia (FAME UTB ve Zlíně), a pro absolventský profil těchto studentů lze přiřadit zaměstnání v rámci hlavní třídy 1 - jsou téměř všechna na čtvrté úrovni dovedností. Výjimku tvoří třída 14 Řídící pracovníci v oblasti ubytovacích a stravovacích služeb, obchodu a ostatní řídicí pracovníci, ve které jsou zaměstnání na třetí úrovni dovedností.

Následující tabulka uvádí vztah mezi úrovní dovedností a třídou klasifikace

CZ_ISCO.

Tab 5 Vztah mezi hlavními třídami a úrovněmi dovedností v klasifikaci CZ-ISCO (ČSU)

Hlavní třídy klasifikace CZ-ISCO	Úrovně dovedností
1 Zákonodárci a řídící pracovníci	3 + 4
2 Specialisté	4
3 Techničtí a odborní pracovníci	3
4 Úředníci	2
5 Pracovníci ve službách a prodeji	
6 Kvalifikovaní pracovníci v zemědělství, lesnictví a rybářství	
7 Řemeslníci a opraváři	
8 Obsluha strojů a zařízení, montéři	1
9 Pomocní a nekvalifikovaní pracovníci	
0 Zaměstnanci v ozbrojených silách	1 + 4

Pro určení úrovně dovedností jsou použity jako kritérium požadavky na formální vzdělání, používá se Mezinárodní klasifikace vzdělání (ISCED 97). Vztah mezi úrovněmi dovedností v klasifikaci ISCO-08 a úrovněmi vzdělání podle klasifikace ISCED 97 popisuje tabulka č. 6.

Tab 6: Vztah mezi stupni vzdělání podle klasifikace ISCED 97 a úrovněmi dovedností v klasifikaci CZ ISCO (ČSU)

Stupně vzdělání podle klasifikace ISCED 97	Úrovně dovedností
6 terciární vzdělání - druhý stupeň (vedoucí k vědecké kvalifikaci)	4
5A terciární vzdělání - první stupeň, bakalářský/magisterský titul	
5B terciární vzdělání - první stupeň	3
4 postsekundární neterciární vzdělání	2
3 vyšší sekundární vzdělání	
2 nižší sekundární vzdělání	
1 primární vzdělání	1

Zdroj: [http://www.czso.cz/csu/klasifik.nsf/i/klasifikace_zamestnani_\(cz_isco\)_2014](http://www.czso.cz/csu/klasifik.nsf/i/klasifikace_zamestnani_(cz_isco)_2014)

Dumont (2006) prováděl regrese s vybranými profesemi dle dané klasifikace a dokládá, že uvedená klasifikace není plně vypovídající pro státy EU. I přes jeho výhrady je však tato klasifikace nejběžnější jak v užití Eurostatem, tak je využívána Českým statistickým úřadem a institucemi v ČR.

Klasifikace CZ-ISCO je využívána pro klasifikaci zaměstnání jak ve sféře podnikatelské (mzdová sféra), tak ve sféře veřejné a státní (platové sféra). V tomto kontextu je důležité vyslovit, že třídění zaměstnání v podnikatelské sféře je vhodné vidět i zorným úhlem odvětví, ve kterých sledované podniky podnikají. Tato otázka vůbec není jednoduchá, ale pro řadu účelů je důležité sledovat propojení CZ-ISCO podle odvětví, konkrétně podle jednotlivých oddílů klasifikace ekonomických činností CZ-NACE.

Pro podrobnější informace je možné vstoupit na internetové stránky Ministerstva práce a sociálních věcí (MPSV), které zřídilo Metodické centrum pro klasifikaci zaměstnání CZ-ISCO. Tyto stránky byly zřízeny na podporu zavádění nové klasifikace zaměstnání CZ-ISCO ve statistikách trhu práce (Informační systém o průměrném výdělku - ISPV, Informační systém o platech - ISP, Výběrové šetření pracovních sil - VŠPS atd.). Provázanost klasifikace CZ-ISCO s databází informací o průměrných výdělcích je základním zdrojem informací právě pro analýzy trhu práce v ČR. S těmito informacemi jsme pracovali v průběhu projektu OP VK, abychom studentům bakalářům přiblížili mzdové charakteristiky jednotlivých profesí na trhu práce, včetně dynamiky těchto změn, protože v průběhu tříletého projektu jsme aktualizovali tyto mzdové charakteristiky v e-learningovém výukovém prostředí vyuka.fame.utb.cz. Podrobněji o zkoumání profesní profila-ce studentů bakalářů FaME bude hovořeno v samostatné kapitole.

Databáze ISPV jako cenný zdroj informací pro praxi i pro výzkum trhu práce v ČR vychází z pravidelného monitorování výdělkové úrovně a pracovní doby zaměstnanců v České republice formou statistického šetření. Sledovanými ukazateli výdělkové úrovně jsou hodinový výdělek a hrubá měsíční mzda (plat). Šetření metodicky vychází a je obsahově harmonizováno se strukturálním šetřením EU „Structure of Earnings Survey“, viz nařízení komise (ES) č. 1916/2000 ve znění pozdějších předpisů.

Šetření je pod názvem „Čtvrtletní šetření o průměrném výdělku“ zařazeno do programu statistických zjišťování, vyhlášených Českým statistickým úřadem (ČSÚ) ve sbírce zákonů pro příslušný kalendářní rok (viz příloha č. 2 Vyhlášky č. 386/2009 Sb., částka 125, kterou se stanoví Program statistických zjišťování na rok 2010) a pro vybrané ekonomické subjekty je povinné. Gestorem šetření

je Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV). Nejdůležitějším kritériem pro členění výsledků ISPV je příslušnost šetřeného ekonomického subjektu k podnikatelské, nebo nepodnikatelské sféře. V podnikatelské sféře probíhá šetření se čtvrtletní periodou a ve sféře nepodnikatelské je prováděno s periodou pololetní. Zdrojem dat pro nepodnikatelskou sféru je Informační systém o platech, který je spravován Ministerstvem financí.

V lednu 2014 vstoupil v ČR v platnost nový občanský zákoník, který definuje v paragrafu 146 pojem veřejné prospěšnosti, a tím dává právní základní pravidla pro členění podnikatelské sféry (podnikající za účelem dosažení zisku) a nepodnikatelské sféry (text zákona hovoří, že tyto právnické osoby svým zakladatelským právním jednáním a vlastní činností přispívají k dosahování obecného blaha. Nový občanský zákoník také nově upravuje pravidla pro právnické osoby, které mohou takovou činnost vykovávat - spolky; fundace; ústavy). Zároveň s účinností nového občanského zákoníku vstoupil v účinnost i zákon 304/2013 Sb. o veřejných rejstřících, který dává pravidla pro zveřejňování informací o právnických a vybraných fyzických osobách a definuje následující veřejné rejstříky:

- a) spolkový rejstřík,
- b) nadační rejstřík,
- c) rejstřík ústavů,
- d) rejstřík společností vlastníků jednotek,
- e) obchodní rejstřík,

f) rejstřík obecně prospěšných společností (nový občanský zákoník zrušil předchozí zákon o obecně prospěšných společnostech, takže od roku 2014 již nové obecně prospěšné společnosti nemohou vznikat, dříve založené OPS však nadále vykonávají svou činnost podle dřívější legislativy).

Tato nová úprava se dotkne především nestátního neziskového sektoru, a dá se očekávat, že se jistou měrou promítně také v následných úpravách ISPV. Prostředí světa práce je poměrně dynamické a rozvoj nestátní neziskové sféry ruku v ruce s růstem životní úrovně (potažmo HDP, byť tento ukazatel není primárně určen pro hodnocení životní úrovně) s sebou bude přinášet nová zaměstnání.

Na začátku roku 2014 však stále ještě funguje ISPV v intencích dřívějších právních podmínek v ČR. Následující obrázek ve formě printscreenu z internetových stránek MPSV přibližuje charakteristiky aktuálního statistického šetření ISPV roku 2013. V následujících obrázcích jsou postupně zobrazeny printscreeny z internetových stránek MPSV pro ilustraci datových informací, které jsou dostupné ve veřejné databázi informací o zaměstnáních v ČR, a jim odpovídajících výdělcích (ISPV).

MP SV MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ

Domovská stránka Poslední změny Vyhledávání Kontakt

English version

Integrovaný portál Důchodové pojištění Nemocenské pojištění Pomoc v hmotné nouzi Práce a právo Příjmy a životní úroveň Rodina a ochrana práv dětí Sociální pojištění Soc. práce a soc. služby Státní sociální podpora Zdravotní pojištění Zaměstnanost a ÚP

zadejte hledané slovo

Příjmy a životní úroveň

Cesta k dokumentu: Domovská stránka » Příjmy a životní úroveň » Informační systém o průměrném výděлку (ISPV):

Rozdíl mezi mzdovými šetřeními ČSÚ a ISPV

Metodické informace o šetření ISPV

Výběrový soubor ISPV za rok 2013

	Mzdová sféra ČR	Platová sféra ČR
Počet ekonomických subjektů	4 814	13 288
Počet zaměstnanců	1 518 tisíc	596 tisíc

Autor: MPSV
Poslední aktualizace: 28.3.2014

Obr 1 Charakteristiky statistického šetření ISPV v roce 2013 (PRNTSC MPSV)

ISPV - Informační systém o průměrných výdělcích

Aktuální výsledky podle zaměstnání za rok 2013

Nastavení filtru podskupin zaměstnání

Podle způsobu odměňování¹:

mzdová sféra: platová sféra:

Dále filtrovat podle:

hlavní třídy CZ-ISCO: nebo

kódu zaměstnání CZ-ISCO nebo názvu:

Najdi

Detailní přehled nalezených zaměstnání:

- 1120 - člen představenstva společnosti správy nemovitostí
- 1120 - člen představenstva advokátní firmy
- 1120 - člen představenstva advokátní společnosti
- 1120 - člen představenstva banky

Obr 2 ISPV vstup do databáze podle zaměstnání (PRNTSC MPSV)

2635 - Specialisté v oblasti sociální práce

Vybrané zaměstnání vědecký (výzkumný a vývojový) pracovník v oboru sociálních věd patří do skupiny 2635. (z výsledků šetření ISPV za rok 2013 - Platová sféra)

Hrubý měsíční plat					
Počet zaměstnanců ¹⁾	Medián	Diferenciace			
		D1	Q1	Q3	D9
tis. osob	Kč/měs	Kč/měs	Kč/měs	Kč/měs	Kč/měs
2.9	24 924	17 287	20 878	28 612	32 485

Struktura hrubého měsíčního platu				
Průměr	Složky hrubého měsíčního platu			Placená doba
	odměny	příplatky	náhrady	
Kč/měs	%	%	%	hod/měs
25 211	6.2	14.5	10.9	174.1

Měsíční odpracovaná a neodpracovaná doba					
Počet zaměstnanců ²⁾	Odpracovaná doba		Neodpracovaná doba		
	celkem	z toho přesčas	celkem	z toho	
				nemoc	dovolená
tis. osob	hod/měs	hod/měs	hod/měs	hod/měs	hod/měs
3.0	144.3	0.3	29.8	16.5	5.1

Hodinový výdělek						
Počet zaměstnanců ³⁾	Medián	Diferenciace				Průměr
		D1	Q1	Q3	D9	
tis. osob	Kč/hod	Kč/hod	Kč/hod	Kč/hod	Kč/hod	Kč/hod
3.0	142.9	99.4	118.8	163.4	186.4	144.1

Obr 3 ISPV příklad charakteristik zobrazeného zaměstnání vědecký pracovník v sociální oblasti v platové sféře (PRNTSC MPSV)

Vedle podnikového výkaznictví ČSÚ je ISPV dalším zdrojem informací o výdělích v jednotlivých krajích České republiky. Výkaznictví ČSÚ, jako tradiční zdroj, sbírá údaje o evidenčním počtu zaměstnanců a hrubých mzdách za ekonomický subjekt a publikuje průměrné mzdy v členění podle firemních charakteristik. ISPV sbírá údaje za jednotlivé zaměstnance. Při srovnávání výsledků výkaznictví a ISPV je třeba vzít v úvahu rozdílnou definici podnikatelské a nepodnikatelské sféry, rozdílné metody výpočtu výdělkových charakteristik.

Cílem projektů CEED pro střední školy a OPVK pro vysoké školy ovšem bylo přiblížit svět práce studentům denního studia. Následně byly zkoumány faktory, které ovlivňují jejich rozhodování a volby směrem k trhu práce. Pro tyto účely se ukázalo statistické výkaznictví ČSÚ jako málo podrobné (nebylo provázané až

k jednotlivým zaměstnáním). Informace ISPV sice tuto podrobnost mají, ale pro potřeby kariérního poradenství jsou až příliš podrobné, takže řízená praktická cvičení se studenty ukázala, že po několika pokusech studenti s databází ISPV přestali pracovat. Vedle přílišné podrobnosti, kdy studenti nedokáží docenit, že najdou v databázi okolo sto různých druhů zaměstnání techniků (u některých specializací v čtyřmístném kódování si nedovedli vůbec představit náplň práce, kdy jenom zdravotních techniků bylo 12 odlišných kategorií), byla na újmu intuitivní práce s databází také použitá hlavní klasifikace tříd CZ-ISCO, kdy nevěděli, ve které třídě naleznou která zaměstnání - například, že zdravotní sestry patří do třídy vědecké a odborní duševní pracovníci. Členění dle úrovně dovedností se ukázalo pro ně jako málo vypovídající. Rozsáhlost klasifikace CZ-ISCO ukazuje následující tabulka s počty v jednotlivých kategoriích, která ukazuje, že kategorií sice ve srovnání s dřívější klasifikací KZAM ubylo, ale stále je ještě velmi rozsáhlá (celkem ve všech třídách je 1362 kategorií).

Tab 7 CZ-ISCO počty kategorií srovnány s předchozí KZAM (ČSU)

Hlavní třídy	Třídy	Skupiny	Podskupiny	Kategorie (Jednotky)
1 Zákodníci a řídicí pracovníci	4 (3)	11 (8)	31 (41)	129 (290)
2 Specialisté	6 (4)	27 (18)	92 (79)	340 (525)
3 Techničtí a odborní pracovníci	5 (4)	20 (23)	84 (90)	301 (572)
4 Úředníci	4 (2)	8 (7)	28 (26)	68 (150)
5 Pracovníci ve službách a prodeji	4 (2)	13 (9)	40 (28)	114 (154)
6 Kvalifikovaní pracovníci v zemědělství, lesnictví a rybnářství	3 (2)	9 (6)	18 (19)	30 (102)
7 Řemeslníci a opraváři	5 (4)	14 (16)	66 (61)	170 (640)
8 Obsluha strojů a zařízení, montéři	3 (3)	14 (21)	40 (87)	139 (603)
9 Pomocní a nekvalifikovaní pracovníci	6 (3)	11 (10)	32 (37)	63 (174)
0 Zaměstnanci v ozbrojených silách	3 (1)	3 (1)	3 (1)	8 (6)
Celkem	43 (28)	130 (119)	434 (469)	1362 (3216)

Ukázalo se, že rozhraní mezi světem školním, kdy studenti měli jen velmi omezené znalosti o rozmanitých možnostech zaměstnání, a světem trhu práce, kdy k parametru druhu práce (zaměstnání) navíc přibývají další parametry, jako je výdělek (v podnikatelské či nepodnikatelské sféře), dojíždění či stěhování za prací (prostorová dostupnost určitého zaměstnání), a především kvalifikační požadavky, které směřují studenta na jeho vzdělávací trajektorii, je pro mnoho studentů těžko uchopitelné, proto řada z nich vzdává snahu se v těchto složitějších systémech orientovat.

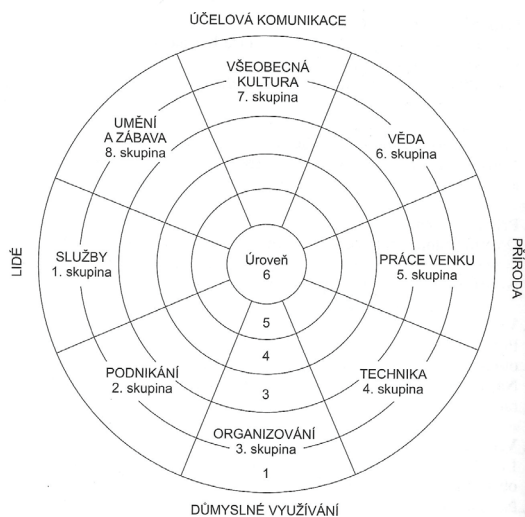
Nepřehlednost nabízených standardních klasifikací se ukázala jako významná bariéra pro průzkumy mezi studenty denního studia. Pro účely průzkumů jsem se proto rozhodla vrátit ke kořenům klasifikačních systémů kariérního poradenství.

Pro potřeby profesní orientace by měl podle Vendela klasifikační systém splňovat následující požadavky (Vendel, 2008, str. 75):

- obsahovat celý svět práce,
- být použitelný pro osoby na různých stupních kariérního plánování,
- poskytovat přehled o světě práce s využitím pojmů z oblasti zaměstnání,
- pomáhat osobám najít vhodné zaměstnání na základě studijních plánů a osobnostních charakteristik, zájmů a schopností.

Výše popsané klasifikační systémy mají velmi omezené schopnosti naplnit poslední jmenované požadavky, které by umožňovaly reflektovat osobní charakteristiky - tento nedostatek eliminují klasifikační systémy s dimenzemi základních náplní práce, kterými jsou především dva známe a podobné systémy klasifikace zaměstnání, které rozdělují povolání do osmi širokých skupin (klasifikační systém Roeové) nebo šesti širokých skupin (klasifikační systém Hollandův). Právě ucelující pohled na náplně práce jsem identifikovala jako ten, který by mohl usnadnit studentům intuitivní orientaci při výběru zaměstnání v kontextu kariérního plánování. Zvolila jsem podrobnější klasifikační model Roeové (Roe, Lunneborg, 1990), který je dvojdimenzionální klasifikací, kde jedna z dimenzí zobrazuje úroveň dovedností (v členění 1-6) a druhá, pro výzkum důležitější dimenze, zobrazuje 8 profesních skupin v členění dle předmětu práce. Obě dimenze vytváří kruhovou mapu (viz obrázek 4). Jistým rizikem této volby bylo to, že klasifikační systém Roeové reflektuje poznání světa práce v USA druhé poloviny 20. století, což do jisté míry může směřovat k nízké vypovídací schopnosti pro podmínky ČR začátku 21. století. Toto riziko bylo předmětem dalšího zkoumání, které měly předpoklad vyvrátit či potvrdit.

Obr 4 Klasifikační systém Roeové (Vendel, 2008, 224)

Roeová vymezila následující skupiny, které pokrývají celé spektrum ekonomických činností v hospodářství:

1. Služby (Services),
2. Obchod (Trade),
3. Organizování (Organization),
4. Technologie (Technique and Technology),
5. Práce v přírodě (Outdoor Activities),
6. Věda (Science),
7. Všeobecná kultura (General Culture),
8. Umění a zábava (Arts and Entertainment).

V každé z uvedených skupin profesí byli vybráni typoví reprezentanti, kteří odpovídají podmínkám aktuálního trhu práce v ČR.

Byly sestaveny dvě profesní sady - první sada byla určena pro projekt CEED, který je zaměřen na orientaci studentů středních škol celé ČR, druhá sada profesí

odpovídala profilu absolventa bakalářských studijních programů FaME UTB ve Zlíně. Sada typových profesí pro střední školy pokrývala celý dvoudimenzionální systém, nabízela proto profese nejen v celé dimenzi osmi skupin zaměstnání (volby a počty nabízených profesí v jednotlivých skupinách proporcionálně odpovídají českému trhu práce, který je především hospodářstvím orientovaným na sekundární sektor a průmysl - popis českého hospodářství podle sektorů a skupin zaměstnání je uveden dále). Zároveň ale tato sada profesí pokrývala i celou dimenzi dovednostní, od málo kvalifikovaných prací, po vysoce odborně náročné profese. Tato konstrukce byla vedena myšlenkou, že řada studentů středních škol (především střední odborná učiliště) sice nabízí studentům absolutorium na úrovni vyučení, či maturitní zkoušky, ale jistá část studentů tato studia nedokončí a mohou se na trhu práce ucházet o zaměstnání s nejnižším stupněm dovedností (průzkum mezi studenty ukázal, že volby profesí typu pomocný dělník nebyly výjimkou).

Sada zvolených profesí systému profesního profilu bakaláře FaME druhou dimenzi nereprezentuje v celé šíři, ale zaměřuje se na úroveň s vyššími dovednostmi, odpovídající dovednostní úrovni 3 a 4 dle klasifikace ISCED 97, protože vysoká škola má připravovat absolventy pro hlavní třídy klasifikace CZ-ISCO 3 (techničtí a odborní pracovníci), 2 (specialisté) a částečně také 1 (řídící pracovníci) klasifikace CZ ISCO. V nabídce typových profesí ovšem pokrývala celou škálu 8 skupin pracovních náplní, tak jak je definuje Roeová. Zvolený systém není jednorůžkový, protože zároveň ukazuje pro řadu profesí trajektorii dalšího vzdělávání, včetně profesního vzdělávání (např. vzdělávání účetních specialistů a jiných odborných profesí v rámci systému vzdělávání profesních svazů apod.).

V rámci výzkumů projektu byly testovány původní hypotézy Roeové, která v podmínkách USA druhé poloviny 20. století vyzkoumala, že asi dvě třetiny změn zaměstnání se vyskytují v rámci stejné skupiny (Roeová a Lunneborg, 1990, s. 83, 98) a při změnách zaměstnání lidé častěji volí zaměstnání ze sousední skupiny. Prozatímni výzkumy nepotvrdily, že by v podmínkách ČR studenti projevovali tendenci zajímat se o profese pouze z určité skupiny profesí Roeové - tato hypotéza nebyla potvrzena při výzkumu s daty projektu CEED u studentů středních škol celé ČR v roce 2011 (Švarcová, Dobeš a Chochoňáková, 2011). Přesto se klasifikační systém Roeové jeví jako vhodný pro orientaci studentů ve velkém počtu zaměstnání.

Roeová primárně rozděluje zaměstnání na „orientované na lidi“ a „neorientované na lidi“. Do první skupiny řadí služby, obchodní kontakty, řízení, kulturu a zábavu. Do druhé skupiny řadí techniku, vědu a zaměstnání vykonávaná venku, v přírodě. V rámci obou projektů testujeme na datech hypotézy, zda alespoň takto třídně profese jsou studenty preferenčně vybírány, nebo zda existují jiné faktory,

kteřé ovlivňují jejich volby silněji, než charakter práce jako takové.

Pro potřeby obou projektů zaměřených na orientaci studentů řádného studia v charakteristikách současného trhu práce v ČR a jejich karierního plánování, jsem doplnila informace z oblasti výdělků (mzda, plat), které doposud u klasifikačního systému Roeové chyběly - jsou přebírány z ISPV, jehož velkou výhodou je periodicitu sběru aktualizovaných dat, která umožňuje podchytit dynamiku výdělkových charakteristik ve vztahu k množství takto nabízené práce na reprezentativním vzorku trhu práce ČR.

Vedle faktoru ceny práce, mohou být studenti ovlivněni i množstvím popotávané práce ze strany firem, které se dá zjednodušeně charakterizovat počtem zaměstnanců podle sektorů ekonomiky nebo podle postavení v zaměstnání. Následující tabulky ukazují rozložení počtu zaměstnanců podle těchto charakteristik v ČR v letech 2003 až 2013, aby byla zřetelná také dynamika vývoje dle uvedených náhledů. Z makroekonomického hlediska je vhodné předem upozornit, že k razantnějším změnám podmínek docházelo jednak v roce 2004 (vstup ČR do EU), a dále pak v letech 2009 a následujících, kdy probíhaly dvě vlny poklesu výkonosti ekonomiky (měřeno tempem růst HDP ve stálých cenách) s doprovodným jevem nárůstu nezaměstnanosti ve všech kategoriích ekonomicky aktivních osob, včetně nezaměstnanosti absolventů.

Tab 8 Statistika dle sektorů (ČSU)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Zaměstnaní celkem v tis. osob	4 733,2	4 706,6	4 764,0	4 828,1	4 922,0	5 002,5	4 934,3	4 885,2	4 872,4	4 890,1	4 937,1
primární sféra (%)	4,3	4,1	3,8	3,6	3,4	3,2	3,1	3,1	3,0	3,1	3,0
sekundární sféra (%)	39,4	39,2	39,5	40,0	40,1	40,5	38,6	38,0	38,4	38,1	37,5
terciární sféra (%)	56,2	56,6	56,6	56,3	56,4	56,2	58,1	58,9	58,2	58,4	59,5

V hodnocení vývoje počtu zaměstnanců dle sektorů je vidět razantní dominance sekundární a terciární sféry, hodnoceno počtem zaměstnanců. Srovnáme-li roky 2013 a 2003, je vidět ubývání pracovních míst v primární sféře (z 4,3 na 3,0 %), mírný pokles je i ve sféře sekundární (z 39,4 na 37,5 %) a mírný vzestup zaměstnanosti v terciární sféře (z 56,2 na 59,5 %).

Tab 9 Statistika podle postavení v zaměstnání (v tisících osob, zdroj ČSU)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Zaměstnaní celkem	4 733,2	4 706,6	4 764,0	4 828,1	4 922,0	5 002,5	4 934,3	4 885,2	4 872,4	4 890,1	4 937,1
zaměstnaní vč. členů produkčních družstev	3 921,7	3 914,5	4 000,8	4 048,3	4 125,3	4 195,9	4 107,0	4 019,2	3 992,9	3 989,5	4 055,2
zaměstnavatelé	196,8	187,5	177,1	195,9	184,0	178,7	183,6	178,1	176,0	165,6	166,0
pracující na vlastní účet	581,3	573,2	551,1	550,8	582,3	596,3	614,2	658,3	677,8	706,8	669,1
pomáhající rodinní příslušníci	33,0	31,1	35,0	32,5	29,8	31,5	29,5	29,5	25,7	28,1	46,8
Podíl zaměstnaných ve vlastním podniku celkem na zaměstnaných celkem (%) ²⁾	17,1	16,8	16,0	16,1	16,2	16,1	16,8	17,7	18,1	18,4	17,9

Z tabulky je zřetelné, že jádro ekonomické aktivity tvoří zaměstnanci včetně členů produkčních družstev (z necelých 5 milionů je cca 4 miliony osob v zaměstnaneckém poměru, tedy okolo 80%), následují zaměstnaní na vlastní účet, obvykle živnostníci, jejichž počty kolísají mezi 550 až 700 osobami (procentní podíl kolísá mezi 16 % - 18 %). I zde je vidět jistá vazba na vývoj hospodářského cyklu měřený tempem růstu HDP - v období hospodářského poklesu je snahou části zaměstnanců řešit ztrátu zaměstnání založením živnosti a podnikáním. I tato latentní substituce může být jedním z faktorů při volbě kariérního vývoje - řada profesí umožňuje práci v obou módech (zaměstnanec i pracující na vlastní účet), kdy například účetní při ztrátě zaměstnání může začít nabízet služby účetních specialitů jako OSVČ.

Tab 10 Vývoj podle hlavních tříd klasifikace CZ-ISCO (v tisících osob, zdroj ČSÚ)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
1 Zákonomárci a řidiči pracovníci	244,6	249,9	253,5	270,5	279,3	285,5	257,6	233,9	230,8	250,6	271,3
2 Specialisté	535,1	543,7	561,5	558,1	581,0	591,0	622,2	578,1	616,6	675,9	715,7
3 Techničtí a odborní pracovníci	797,3	817,1	859,4	878,7	911,7	939,1	958,5	965,4	940,8	897,1	879,3
4 Úředníci	415,1	415,3	418,4	414,1	427,6	442,9	453,1	470,3	458,2	454,8	475,8
5 Pracovníci ve službách a prodej	734,5	717,4	715,8	723,7	717,2	721,8	731,3	747,1	743,1	743,4	746,3
6 Kvalifikovaní pracovníci v zemědělství, lesnictví a rybářství	83,5	77,5	73,5	72,5	71,1	66,0	60,2	63,1	66,4	66,8	64,4
7 Řemeslníci a opraváři	927,5	911,4	901,8	896,9	929,5	951,7	889,4	869,6	863,5	856,1	851,0
8 Obsluha strojů a zařízení, montéři	666,6	668,6	684,7	711,9	709,4	704,6	680,2	689,1	673,3	666,2	641,7
9 Pomocní a nekvalifikovaní pracovníci	293,3	283,2	280,7	284,8	281,0	283,7	267,2	253,8	263,4	260,9	274,8
0 Zaměstnanci v ozbrojených silách	35,7	22,7	14,8	16,8	14,2	16,1	14,5	14,8	15,5	18,3	16,7
Nezjištěno	-	-	-	-	-	-	-	-	1,0	-	-

Nejvýraznější početní nárůst zaměstnanosti je v třídách 2 Specialisté a 3 Techničtí a odborní pracovníci. Naopak pokles zaznamenala třída 7 Řemeslníci a opraváři, která ještě v roce 2003 byla jednoznačně nejsilnější, co do počtu zaměstnanců. Ze struktury je stále patrná dominance zaměstnání z odvětví průmyslu, nejvyšší posílení ale zaznamenávají kvalifikovaná zaměstnání třídy 2 Specialisté, kde nalezneme profese napříč celým spektrem osmi profesních skupin Roeové. V této třídě CZ-ISCO je také zdaleka nejvíce skupin, podskupin a kategorií (studenti si mohli vybírat ze 340 zaměstnání).

Ekonomické podmínky jsou ale neúprosné - pokud v daném oboru či odvětví hospodářství je nízká produkce, není reálné, aby zde pracovalo hodně zaměstnaných při uspokojivých mzdových podmínkách. Strukturu produkce našeho národního hospodářství dle klasifikace CZ-NACE uvádí následující tabulka (data byla veřejně publikovaná ČSÚ pouze do roku 2010 - souvisí to s razantními metodickými změnami v systému národních účtů, které navazují na revizi národních účtů v systému ESA v Eurostatu z roku 2010, které v českých podmínkách jsou teprve přepočítávány a data budou k dispozici v říjnu 2014). Z tabulky je

patrné, že základem produkce v ČR je stále ještě zpracovatelský průmysl (více než třetina celé české produkce), zatímco například perspektivní a podporovaná oblast vědy je zatím v řádech jednotek procent podílu na celkové produkci ČR.

Tab 11 Přehled NACE (ČSU)

Kód	CZ-NACE sekce	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	Celkem	6 547 983	7 162 337	7 611 836	8 507 426	9 379 629	9 742 514	8 867 859	9 304 832
A	Zemědělství, lesnictví a rybolov	159 216	170 148	166 591	176 309	196 625	203 801	174 325	172 922
B	Těžba a dobývání	64 680	69 531	73 322	81 239	91 556	103 700	86 708	89 411
C	Zpracovatelský průmysl	2 404 622	2 752 067	2 950 321	3 356 731	3 655 388	3 648 707	2 997 480	3 392 491
D	Výroba a rozvod elektřiny, plynu, tepla a klimatiz. vzduchu	261 843	272 080	294 005	358 015	354 375	390 645	385 880	365 958
E	Zásobování vodou; odpad. vodami, odpady a sanacemi	66 510	79 207	80 014	90 872	99 099	108 312	99 614	116 396
F	Stavebnictví	597 211	625 915	661 898	763 688	903 006	923 078	853 456	827 978
G	Velkoobchod a maloobchod; opravy a údržba motor. vozidel	592 494	636 463	658 021	738 494	780 034	815 523	772 995	826 078
H	Doprava a skladování	399 408	429 772	450 062	492 698	560 356	579 606	542 391	564 268
I	Úbytování, stravování a pohostinství	138 383	146 114	142 711	148 937	160 565	183 918	170 110	164 081
J	Informační a komunikační činn.	235 546	248 796	277 088	312 217	345 858	357 882	363 451	361 659
K	Peněžnictví a pojišťovnictví	179 764	196 925	211 133	230 627	261 830	284 111	286 606	289 507
L	Činnosti v oblasti nemovitosti	282 185	327 965	363 609	396 104	441 131	522 021	514 025	523 021
M	Profesní, vědecké a tech. činn.	313 071	317 394	345 012	361 159	430 397	481 924	450 109	451 508
N	Administrativní a podpůr. činn.	118 408	127 567	134 486	148 410	177 081	190 694	186 473	176 738
O	Veřejná správa a obrana; povinné sociální zabezpečení	303 508	308 232	327 292	335 889	348 052	367 421	380 805	377 907
P	Vzdělávání	144 059	148 284	157 378	168 449	178 691	186 798	194 038	191 393
Q	Zdravotní a sociální péče	159 771	168 929	180 858	191 858	209 144	227 261	243 672	245 456
R	Kulturní, zábav., rekreač. činn.	65 189	71 563	73 940	85 735	89 229	93 974	94 433	94 103
S-U	Ostatní činnosti	62 115	65 395	64 094	69 995	77 212	73 138	71 288	73 957

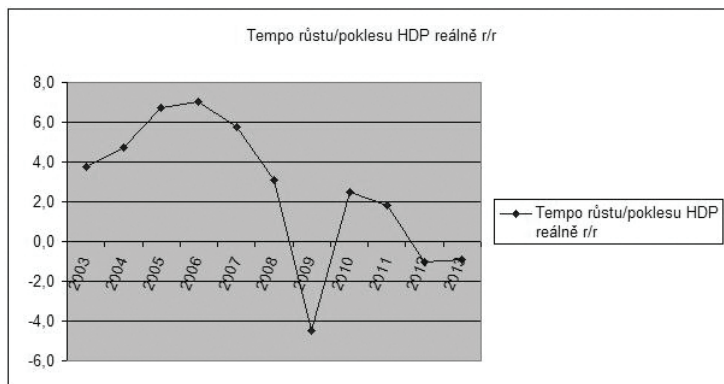
Pro úspěšný vstup na trh práce je v zásadě důležité dobře volit profesí (perspektivní obory z pohledu uplatnění v ekonomice), ale i zohledňovat parametry adaptability dané profese (například možnost změny módu práce ze zaměstnaneckého poměru na podnikání) při výkyvech hospodářského cyklu. Vývoj hospodářského cyklu v ČR je uveden v následující tabulce.

Tab 12 Vývoj tempa růstu HDP ve stálých cenách - ČR (v %, zdroj ČSU)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Tempo růstu/poklesu HDP reálné r/r	3,8	4,7	6,8	7,0	5,7	3,1	-4,5	2,5	1,8	-1,0	-0,9

Následující graf ukazuje táž data - pokud bylo tempo růstu v daném roce záporné, ekokononická výkonnost měřená ukazatelem HDP klesala. Z grafu je vidět dvojitý pokles: první razantní propad ekonomiky nastal v roce 2009, pak nastalo drobné oživení, ale v letech 2012 a 2013 hospodářství ČR opět klesalo.

Graf 1 Graf vývoje tempa růstu HDP (zdroj dat ČSU)

Tyto údaje korespondují se zhoršenou uplatnitelností absolventů na trhu práce v ČR po roce 2009.

Literatura

1. Barham, C. (2008). Updating the International Standard Classification of Occupations. *Economic & Labour Market Review*, Feb2008, Vol. 2 Issue 2, p3-4, 2p.
2. Dumont, M. (2006). The Reliability--or Lack Thereof--of Data on Skills. *Economics Letters*. December 2006, v. 93, is. 3, pp. 348-53.
3. KOYAMA, Asuka, YUKO MIYAKE, Norito KAWAKAMI, Masao TSUCHIYA, Hisateru TACHIMORI a Tadashi TAKESHIMA. Lifetime prevalence, psychiatric comorbidity and demographic correlates of "hikikomori" in a community population in Japan. *Psychiatry Research* [online]. 2010, vol. 176, issue 1, s. 69-74 [cit. 2014-06-30]. DOI: 10.1016/j.psychres.2008.10.019. Dostupné z: <http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0165178108003879>
4. Národní ústav pro vzdělávání: Nezaměstnanost absolventů, Praha, 2014 Dostupné z <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekAbsolventi/5-1-05/Nezamestnanost-absolventu-skupiny-oboru-vzdelani/12>
5. Roe, A. (1954). A New Classification of Occupations. *Journal of Counseling Psychology*, 1(4), 215-220.

6. Roe, A. (1956). *The Psychology of Occupation*. New York: Wiley.
7. Roe, A. (1957). Early Determinants of Vocational Choice. *Journal of Counseling Psychology*, 4(3), 212-217.
8. Roe, A., Klos, D. (1972). Classification of Occupations. In: Whiteley, J. M., resnikoff, A. (eds.). *Perspectives on Vocational Development*. Washington: American Personnel and Guidance Association, 199–221.
9. Roe, A., Lunneborg, P. (1990). Personality Development and Career Choice. In Brown, D., Brooks, L., et al. *Career Choice and Development: Applying Contemporary Theories to Practice*, San Francisco, Oxford : Jossey-Bass, 68–101.
10. Švarcová, J. Chochořaková, A., Dobeš, K. (2011) New Paradigm for the System of Professional Focus of Young People in Accordance With Trends in the Labour Market. *Journal of Competitiveness*. UTB ve Zlíně, 3/2011, 4-12.
11. Vendel, Š. *Kariérní poradenství*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008, 224 s.
12. Zdrojem pro řadu odkazů této kapitoly byly oficiální internetové stránky Ministerstva práce a sociálních věcí ČR www.mpsv.cz
13. Zdrojem dat pro všechny statistické tabulky byly oficiální veřejné databáze ČSÚ www.czso.cz.
14. Zdrojem dat o nezaměstnanosti mladých byly oficiální internetové stránky Eurostatu.

2.

Trh práce pohledem makroekonomie

O kapitole 2

První kapitola předznamenala, že svět práce nelze zredukovat na prostý teoretický ekonomický vztah nabídky a poptávky po práci. V zásadě však významnou část vztahů ve světě práce lze popsat pojmy labour economics a hledat zákonitosti, které trh práce provázejí. Problematika vstupu absolventů na trh práce, tedy rozhraní mezi ekonomicky neaktivní a ekonomicky aktivní částí společnosti, vyžaduje, aby kapitola vymezila hranice působnosti ekonomických zákonů a ukázala na oblasti a přechodové zóny, ve kterých převažují jiné než tržní vztahy. Tato kapitola 2 shrnuje základní zákonitosti chování subjektů na trhu práce - firmy poptávají profese v množství a za cenu, která odpovídá meznímu produktu práce. Pokud tedy například pracovník produkuje produkt s nízkým tržním oceněním, dostane malou mzdu bez ohledu na jeho formálně dosažený stupeň vzdělání a kvalifikaci. Vysokoškolský absolvent tak může dostávat v konkrétní firmě podprůměrnou mzdu, popřípadě jej firma vůbec nepřijme, protože má příliš vysokou kvalifikaci v poměru k ceně produktu jeho práce. Nárůst kvalifikace absolventů v posledních letech by tak měl být o to intenzivněji provázen kvalitnějším KARIERNÍM PORADENSTVÍM, jehož součástí by měla být i cílená profesní profilace budoucích absolventů v kontextu s vývojem poptávky na trhu práce. Studenti by měli již na střední škole začít získávat informace z reálného trhu práce, aby vnímali tržní možnosti a rizika jejich kariérních voleb. Tato kapitola upozorňuje na transakční náklady spojené s uplatněním na trhu práce, které jsou nemalé, a nesou je jak budoucí absolventi, tak stát.

Poptávka po práci

Laická veřejnost má obvykle tendenci tvrdit, že poptávku po práci mají lidé, kteří chtějí pracovat - tento omyl zřetelně pramení z toho, že práce je chápána jako statek, po kterém mají běžně poptávku lidé, aby uspokojili své potřeby, tak jako například mají poptávku po rohlíku či rockovém koncertu. Nabídku by v tomto pojetí představovaly firmy, které jim „statek práce“ nabízejí. V zásadě by tento omyl znamenal, že lidé by za práci měli platit, což neodpovídá realitě. Trh práce v pojetí teoretické ekonomie reprezentují lidé nabízejí svou práci (strana nabídky trhu práce), aby dostali za práci zapláceno kupujícím, tedy firmami (stranou poptávky).

Poptávku po práci mají firmy, protože to mohou být firmy ziskového i neziskového sektoru, pokud za práci jsou ochotné zaplatit (prvním rysem tedy je, že tato práce není poptávána zadarmo nebo za netržní odměnu, což znamená, že trh práce nezahrnuje oblast dobrovolnictví, stáží apod. Na tuto oblast se vztahují významnou měrou jiné než tržní zákonitosti).

Kolik práce poptávají firmy na trhu práce? Firma potřebuje maximalizovat svůj zisk, proto najme právě tolik práce, kolik odpovídá meznímu produktu práce.

V zásadě tedy záleží na tom, jak se jí daří prodávat výrobky na trhu - v kurzu mikroekonomie je vysvětleno, že je-li trh prodávaného statku nedokonalý, podnikatel se neřídí peněžním mezním produktem, nýbrž příjmem z mezního produktu. Příjem z mezního produktu je naturální mezní produkt násobený cenou, ale mezním příjmem z prodeje statku. V makroekonomickém modelu však můžeme pracovat s peněžním mezním produktem práce:

$$P \cdot MP_L = MC_L \quad (1)$$

kde

P je cena prodávaného výrobku, ale v makroekonomické rovině se jedná o cenovou hladinu počítanou s využitím indexu spotřebitelských cen

MP_L je mezní produkt práce

MC_L jsou mezní náklady na práci (na mzdy zaměstnanců vyrábějících výrobky)

$P \cdot MP_L$ je pak peněžní mezní produkt práce.

Mezním nákladem na práci je na konkurenčním trhu mzda (opět pro zjednodušení předpokládáme dokonalou konkurenci), takže platí:

$$P \cdot MP_L = W \quad (2)$$

kde W je nominální mzda

$$MP_L = W/P \quad (3)$$

kde W/P je reálný náklad na práci.

Podnikatel bude tedy zvyšovat množství zaměstnávané práce, dokud bude přírůstek příjmu z další jednotky práce vyšší než přírůstek nákladů na další jednotku práce (Holman, 2010, str. 157).

V makroekonomickém vyjádření existuje vztah mezi reálným HDP a množstvím práce v podobě makroekonomické produkční funkce (za předpokladu fixních ostatních výrobních nákladů). Velikost a změna HDP je tak výslednicí vložené práce, ale stejně tak se dá říci, že pokles HDP je signálem, že se v ekonomice nepodařilo zaměstnat tolik práce jako ve srovnávaném předchozím období

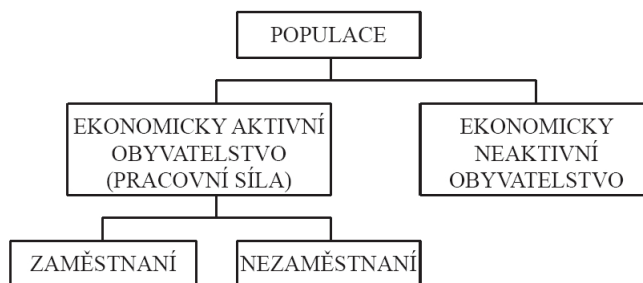

- pokud je na trhu stejné množství ekonomicky aktivních lidí, pak ve srovnání s předchozím obdobím vzrostla nezaměstnanost. Je to důsledkem toho, že se firmám nedáří prodávat jejich výrobky a v lepším případě prodávají za nižší ceny (viz P v rovnici 1, 2 a 3) a v souladu s rovnicí zaměstnávají méně pracovníků nebo jim snižují mzdy tak, aby mezní produkt práce odpovídal reálným nákladům na práci. V horším případě firmy bankrotují a přestávají zaměstnávat zaměstnance úplně.

Nabídka práce

Nabídku práce tvoří ta část populace, která je starší než 15 let a vstupuje na trh práce, tedy stává se pracovní silou a tvoří ekonomicky aktivní obyvatelstvo. Ne všichni lidé starší 15 let ovšem aktivně hledají práci - významná část mladých do 26 let věku využívá možnost studovat v řádném denním studiu na státních, veřejných, nebo soukromých školách. Věk 26 let je českou legislativou stanovená mezní hranice, kdy stát ještě hradí za studenty řádného denního studia sociální a zdravotní pojištění (státní pojištěnci), což je významná součást motivace na cestě k vyšší kvalifikaci. Kategorie ekonomicky aktivního obyvatelstva dle definice ILO, tak jak ji využívá ČSÚ, byla definována v předchozí kapitole. Pro potřeby makroekonomických úvah je vhodnější než ukazatele registrované nezaměstnanosti vycházející z evidence úřadů práce a MPSV.

Následující obrázek 1 ukazuje členění populace podle ekonomické aktivity.

Obr. 1 Členění populace podle ekonomické aktivity (Liška, 2002)

Pokud pracujeme v modelu s nepružnými mzdami, který je pro většinu reálných ekonomik typičtější než model s pružně se měnícími mzdami (obzvláště pokles mezd je pro většinu demokratických států, závislých na volebních preferencích voličů, velmi obávaný a nepopulární), pak nabídka práce ze strany ekonomicky aktivních obyvatel odpovídá křivce S_L na obrázku 2. Na vodorovné ose je znázorněn počet lidí nabízejících práci (obvykle se pohybuje v intencích přepočte-

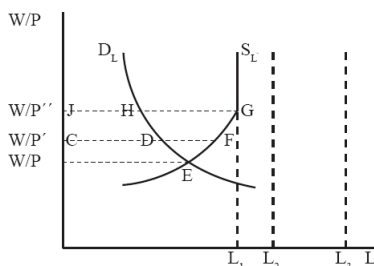

ných stavů zaměstnanců, aby nedocházelo ke zkresení díky částečným úvazkům a dohodám o provedení práce nebo pracovní činnosti). Na této ose máme znázorněny tři úrovně:

L_1 představuje aktuální hranici ekonomicky aktivního obyvatelstva

L_2 představuje latentně dostupnou hranici v delším časovém horizontu, do které můžeme započítat i ty, kteří aktuálně nepracují, ale o práci by uvažovali, pokud by se zhoršila jejich ekonomická situace nebo by se jim objevila obzvláště zajímavá pracovní nabídka (např. dřívější odchody z mateřské, předčasné ukončení studia nebo přechod na studium kombinovanou formou při zaměstnání apod.)

L_3 pak představuje hypotetickou hranici, kdy by se na ekonomické aktivitě podílela celá populace a nikdo by nebyl ekonomicky neaktivní.

Obr. 2 Zaměstnanost a nezaměstnanost ve vztahu k ekonomické neaktivitě populace (vlastní zpracování)

V obrázku 2 je vidět nad *equilibrem* E s rovnovážnou mzdou W/P kvadrant nezaměstnanosti, kdy lidé za vyšší mzdy W/P' jsou ochotni pracovat, ale firmy zaměstnají pouze počet zaměstnanců v rozmezí bodů C až D, kdežto mezi body D až F již tento počet uchazečů o práci tuto práci nedostane. Od mzdové úrovně W/P'' by již bylo ochotno pracovat celé ekonomicky aktivní obyvatelstvo L_1 v daném okamžiku, ovšem práci získá od firem pouze počet zaměstnanců mezi body J a H, kdežto uchazeči o práci v počtu mezi body H až G již práci nezískají a jsou nezaměstnaní. Hranice L_2 ukazuje latentní dynamicky měnitelný prostor mezi L_1 a L_2 , který za konkrétních podmínek může přimět část ekonomicky neaktivního obyvatelstva (studenty denního studia, ženy na mateřské apod.), aby si alespoň na část úvazku přivydělávali - je to mezizóna a manévrovací prostor pro hospodářskou politiku zaměstnanosti. V době hospodářské krize se ekonomická aktivita snižuje kvůli nedostatku práce až na úroveň L_1 , kdežto v době konjunktury mohou vysoké mzdy motivovat k částečnému zapojení do pracovního procesu. L_3 je pak hranice celkového počtu populace, která ovšem z objektivních důvodů nemůže být nikdy plně zapojena do ekonomické aktivity (nemocní,

důchodci apod.). V době konjunktury existuje možnost „půjčit si“ pracovní síly ze zahraničí až za hranice L_2 , např. formou agenturního zaměstnávání. Tato možnost je ale poměrně dynamicky měnitelná podle potřeb firem - po opadnutí zakázek se pracovní trh rychle zmenšuje na dlouhodobě udržitelné rozmezí mezi L_1 a L_2 . To také dává prostor pro praktickou hospodářskou politiku - viz cíle a indikátory dlouhodobé strategie EU do roku 2020 v oblasti zaměstnanosti, které stanoví cílovou hodnotu pro průměr EU na úrovni 75 % ekonomicky aktivního obyvatelstva ve věku 20 až 64 let. Podrobněji je rozebráno v kapitole 5 této knihy.

Opačná situace je pod *equilibrem E*, kdy při nižších mzdách by byly firmy ochotné zaměstnat více zaměstnanců, ale uchazeči o práci za tak nízkých mzdových podmínek nejsou ochotní pracovat (nebo se jim to nevyplatí, pokud si sečtou všechny související náklady, jako jsou například náklady na dojíždění do práce apod.).

Makroekonomická teorie odlišuje tři základní typy nezaměstnanosti (Liška, 2002, 393):

1. frikční;
2. strukturální;
3. cyklická.

Obrázek 3 ukazuje model dynamiky změn zaměstnanosti, nezaměstnanosti a přesunů osob mimo ekonomickou aktivitu (Paulík, 2003, 404).

Obr. 3 Dynamický model pohybu mezi ekonomicky aktivní a ekonomicky neaktivní částí populace a vnitřní přesuny uvnitř ekonomicky aktivní části populace mezi zaměstnanými a nezaměstnanými (Paulík, 2002)

Frikční nezaměstnanost je dočasná - ne každý uchazeč o práci přijme první nabídku. Lidé si hledají práci, která jim vyhovuje nejen mzdou, ale i pracovní náplní, zaměstnaneckými bonusy, zohledňují své náklady na dojíždění apod., a to vše nějakou dobu až v řádech několika měsíců trvá.

Strukturální nezaměstnanost je složitější - uchazeči o práci nejsou schopni v daném regionu najít žádnou práci se svou kvalifikací a musí se obvykle rekvalifikovat. To je typické při útlumech některých odvětví nebo při výpadku velkého zaměstnavatele v regionu. Je problém, pokud čerstvý absolvent spadne právě do této kategorie, protože si pravděpodobně vybral obor, o který po ukončení studia již na trhu není zájem. To je bohužel problém časové prodlevy mezi délkou studia, která je v řádech několika roků, a aktuálními signály trhu práce v době výběru školy, které po vystudování mohou být zcela odlišné.

Cyklická nezaměstnanost je ovlivněna fází hospodářského cyklu - s obdobími propadu HDP (hospodářské krize) bývá spojena rostoucí nezaměstnanost, proto také tato nezaměstnanost bývá označována jako nezaměstnanost z nedosta-
tečné poptávky (Liška, 2002, 394). Vstup na trh práce pro absolventy, kteří právě ukončili školu, bývá obzvláště těžký.

Transakční náklady na trhu práce

Zásadní otázkou, kterou nastolují ve svých pojednání autoři institucionální ekonomie (Coache, 1998) je problematika délky uzavíraných kontraktů, a s ní související problematika velikosti nejistot a rizik (Knight, 2002), asymetrie informací u tržních subjektů, morálního hazardu a především transakčních nákladů s kontrakty souvisejícími.

Prostředí dokonalé konkurence pracující s úplnými informacemi na strana všech subjektů je modelem, se kterým se v praxi setkáme zcela výjimečně. Mnohem běžnější je, že se subjekty trhu (a to jak fyzické osoby, tak právnické osoby) snaží dosahovat různými prostředky výhodnějšího tržního postavení a směřovat k tvorbě monopolů všeho druhu, s cílem dosahování monopolního zisku, tedy jistého ekonomického prospěchu ve srovnání s ostatními subjekty. Trh práce v tomto ohledu není výjimkou. Odlišné druhy kvalifikace a jejich akreditované formy jsou taktéž jistým druhem monopolizace - hledíme-li na trh práce jako na prostor, kde se střetává nabídka pracovních sil s jistou kvalifikací (získaných ve formálním vzdělávání i v procesech praktického nabývání dovedností „děláním“), musíme si uvědomit, že okamžik této nabídky na trhu práce předcházely dlouhé roky příprav ve formálním vzdělávacím systému, který dnes již zdaleka není jen monopolem státu, tak jak tomu bylo v centrálně řízené socialistické ekono-

mice. Trh vzdělání je mimo jiné také trhem s budoucí očekávanou uplatnitelností na trhu práce, pročež modelovanými neznámými veličinami v okamžiku uzavírání vzdělávacího kontraktu mezi zúčastněnými stranami jsou jak obor uplatnění a jeho konkrétní obsahová náplň, která má být reálně použitelná s časovým odstupem několika let, ale i samotná očekávaná budoucí poptávka firem co do množství a ceny poptávané odborné (tedy kvalifikačně podložené) práce. V neposlední řadě je také důležité kalkulovat náklady k získání kvalifikace jednotlivcem a náklady na poskytnutí vzdělávacích služeb v systému, který z velké části pracuje v ČR na přerozdělovací bázi přes státní rozpočet a veřejné rozpočty.

Kompletní znalost takových informací je v realitě prakticky nemožná. Proto jsme někdy odkázáni na subjektivní vnímání a zpracování omezených dat, která nám slouží k odhadu budoucího vývoje trhu. Nejistota vyvěrající z naší neznalosti všech možných budoucích změn v relevantních tržních datech nás tak nutí využívat vlastní intuici. Ne ale všichni jsme schopni odhadnout budoucnost trhu stejně a také ne každý je ochoten vystavit své rozhodování riziku a nejistotě (Otáhal, 2009). Pokud budeme předpokládat, že o budoucím zaměstnání se rozhoduje jedinec v 15 letech, kdy si vybírá studovaný obor, je zřetelné, že jeho volby budou silně omezeny asymetrickými informacemi (z principu věci toho ví o trhu práce mnohem méně, než subjekty, které se na trhu dlouhodobě pohybují) a bude v řadě případů činit taková rozhodnutí, která budou spíše minimalizovat náklady („zvolím školu v místě bydliště, ať nemusím dojíždět“) než jít do rizik vyšších nákladů na studium s kalkulací budoucích vyšších příjmů v lépe placeném zaměstnání. Tady určitě mohou hrát svou významnou roli přerozdělovací procesy soukromé i veřejné - usnadnit nadanému studentovi náklady se studiem pomáhá jednak rodina a blízcí, ve vyspělých tržních ekonomikách jsou to i různé nestátní neziskové subjekty (nadace, nadační fondy, spolky apod.) podrobněji viz Chalupníček (2008), v ČR je to ale především státní forma podpory (není účelem této knihy polemizovat nad účinností státní vzdělávací soustavy a efektivnosti zavádění případných poplatků za studium, či rozmanitých forem školného). Od studenta se očekává minimálně investice ve formě jeho času a studijního úsilí - i tento konstrukt sám o sobě by vydal na celou knihu a může být nahlížen z mnoha úhlů.

Transakční náklady s vyhledáváním nejlepšího výběru vzdělávací trajektorie vedoucí k nejlepšímu uplatnění na trhu práce jsou pro jednotlivce obrovské, protože varieta možností je s rozvojem společnosti narůstající (vezměme jen dynamiku změn v posledních 20 letech v zaměstnáních souvisejících s rozvojem výpočetní techniky a informačních technologií). Právě tyto transakční náklady se snaží řešit kariérní poradenství na školách, řada internetových informačních portálů (např. infoabsolvent.cz), ale výsledky zdaleka nejsou uspokojivé, což dokazu-

jí právě čísla nezaměstnanosti absolventů, kdy na konci všech vynaložených nákladů soukromých i veřejných není v okamžiku vstupu na reálný trh práce úspěšný zaměstnaný jedinec, který aktivně přináší nové ekonomické hodnoty sobě, firmě i hospodářství jako celku.

Teorie transakčních nákladů na některé z otázek dává dílčí odpovědi, proto je potřeba pracovat i s těmito teoriemi.

Shrnutí kapitoly teoretické ekonomie k problémům s nezaměstnaností absolventů škol:

- trh práce má své zákonitosti, které je potřeba znát a respektovat - ztížený je vstup do práce pro absolventy v době hospodářské krize (rizika cyklické nezaměstnanosti) a v oborech, které jsou v reálném ekonomickém útlumu (rizika strukturální nezaměstnanosti);
- reálnější obraz o ekonomické aktivitě dávají výběrová šetření pracovních sil dle ILO, nikoliv statistiky z evidence úřadů práce - nejsou schopné odfiltrovat práci na černo nebo přechodnou registraci na úřadu práce za účelem překlenutí doby do dalšího studia;
- vstup na reálný trh práce je třeba odlišit od stáží či dobrovolnické práce dle zákona o dobrovolnické službě 198/2002 Sb. ve znění novel, na které se zákony trhu vztahují jen velmi omezeně;
- je třeba hlouběji analyzovat transakční náklady a mezikasový výběr, který s trhem práce pro absolventy škol úzce souvisí.

Literatura

1. COASE, R. H. 1998. The New Institutional Economics. *American Economic Review*. 1998, vol. 88, no. 2, Papers and Proceedings of the Hundred and Tenth Annual Meeting of the American Economic Association, s. 2–74.
2. HOLMAN, R. *Makroekonomie - středně pokročilý kurz*. 2. vydání. Praha C.H.BECK, 2010.
3. CHALUPNÍČEK, P. 2008. Altruismus a sociální podnikatelství – Příspěvek k teorii netržních organizací, *Politická ekonomie*. 2008, roč. 56, č. 5, s. 643–655
4. KNIGHT, F. H. 2002. *Risk, Uncertainty and Profit*. Washington, D.C. : Beardbooks, 2002
5. LIŠKA, V. *Makroekonomie*. Praha. Professional Publishing, 2002.
6. OTÁHAL, T. 2009. Problém zastoupení v nové institucionální ekonomii. *Politická ekonomie*. 2009, roč. 57, č. 5.
7. PAULÍK, T. *Hospodářská politika*. Slezská univerzita, Opava, 2002.

3.

Primární výzkumy v segmentů studentů
středních a vysokých škol ČR

O kapitole 3

Třetí kapitola respektuje zjištění předchozích dvou kapitol, která ukázala rozměry nezaměstnanosti mladých v ČR, včetně kontextu ke struktuře českého hospodářství a vývoji hospodářského cyklu v ČR. Z druhé kapitoly už také víme, že cena práce nevzniká automaticky na základě dosaženého vzdělání, ale je úměrná meznímu produktu této práce - pokud vysokoškolák bude produkovat tržně málo úspěšný produkt, může mít mzdu na úrovni kolegy s výrazně nižší kvalifikací. Dosažení vzdělání s sebou nese velké náklady pro budoucího absolventa i pro stát - student by měl tušit velikost těchto nákladů a vybírat si karierní trajektorie, které mu pomohou tyto náklady uhradit a získat práci s tomu přiměřenou tržní úspěšností. Rozhodují se studenti takto? Třetí kapitola se pohružuje do analýz dílčích aspektů kariérních voleb studentů a vychází z primárních dat, získaných v projektech CEED a FaME UTB ve Zlíně. Kapitola 3.1 shrnuje výsledky dosavadních zkoumání, jak studenti volí své profese - tato zkoumání mají řadu samostatných dílčích publikačních výstupů a zde jsou pouze shrnuty základní poznatky. V kapitole 3.2 zkoumá Ondřej Cícha vzdělanostní aspirace studentů a v kapitole 3.3 zkoumá Vít Gabrhel rozhodování studentů o tom, zda budou ekonomicky aktivní jako zaměstnanci nebo podnikatelé. Oba autoři pracovali s daty zcela samostatně a vyvozovali vlastní závěry, proto laskavý čtenář jistě odpustí, že některé informace se v obou kapitolách částečně opakují. Komfort logického toku myšlenek bez nutnosti přeskakovat do jiných kapitol pro faktografické vstupy, to čtenáři jistě vynahradí.

3.1 Přehled dosavadních dílčích výzkumných výsledků

Vývoj na trhu práce pro absolventy škol je v ČR v posledních 5 letech velmi nepříznivý. Svůj význam zde bezesporu sehrává souběžně probíhající hospodářská krize ve dvou rychle po sobě jdoucích propadech ekonomické výkonnosti 2009 a 2012 s jen velmi omezeným růstem 2010 a 2011. Toto relativně dlouhé období nepříznivé makroekonomické situace jistě mělo dopady i do všech ukazatelů nezaměstnanosti, nezaměstnanost absolventů nevyjímaje. Bylo by však chybou domnívat se, že tato cyklická složka nezaměstnanosti je složkou jedinou a nejdůležitější. Hospodářská krize se spíše jeví jako nepříznivý faktor na pozadí probíhajících změn společnosti, který ekonomiku vyčerpává a nutí dotčené subjekty hledat záchraný pás v sociálních systémech, které ovšem taktéž ztrácí životodárný přísun peněz a dostávají se do deficitního hospodaření, což zpětnově vyvolává nervozitu ve společnosti a snahy o hledání rychlých, možná i zjednodušujících a nesystémových, řešení. Autorka této knihy je přesvědčena, že nezaměstnanost absolventů má hlubší systémové příčiny, které je potřeba identifikovat a hledat komplexní řešení.

Tato kapitola se zaměřuje na prezentaci dosavadních šetření v segmentu studen-

tů středních a vysokých škol.

První poznatky byly publikovány v roce 2011 autorským kolektivem Švarcová, Chocholáková, Dobeš a zkoumaly především strukturální nesoulad na trhu práce v ČR (poptávka firem) s profesními volbami studentů středních škol celé ČR. Elektronické dotazníky vyplnilo 854 studentů všech typů škol z celé ČR. Jako klasifikační systém byl od počátku zvolen dvoudimenzionální klasifikační systém Roeové s tím, že studenti dostali v nabídce typové reprezentanty profesí odpovídající struktuře hospodářství ČR. Již v tomto prvním šetření se ukázalo, že největší disproporce vznikají ve skupině profesí orientovaných na techniku a technologie, které jsou v současné době tahounem české ekonomiky a na trhu práce je převis poptávky firem, ovšem studenti středních škol se do těchto profesí nehrnou a i řada studentů, kteří studovali technické obory středních škol, ve svých elektronických dotaznících uvedla, že po ukončení střední školy určitě nechtějí pokračovat ve studiu na vysokých školách s technickým zaměřením, ale míří mimo technické obory (v našem výzkumu to bylo 23 %, ovšem výzkumný vzorek nebyl velký, tedy nelze brát toto číslo jako reprezentativní). Už samotný fakt, že takoví studenti se v šetření objevili, je signálem, že segment technických oborů potřebuje hlubší analýzu a hledání příčin disproporcí poptávky a nabídky na trhu práce v ČR.

Druhým významným poznatkem z této první studie bylo, že studenti naopak silně tendují vybírat si profese z osmé skupiny profesí z klasifikačního systému Roeové, kam patří profese kreativní a mediálně zajímavé (herec, umělec, vrcholový profesionální sportovec apod.). Právě v této skupině profesí je trh práce velmi skoupý na poptávku a razantní převis nabídky ze strany absolventů škol vede k nezaměstnanosti absolventů s vysokou pravděpodobností.

Oba výše zmíněné trendy jsou relativně málo ovlivnitelné jak fází hospodářského cyklu (nelze je označit za související s hospodářskou krizí), tak zákony trhu (technické profese mají díky převisu poptávky firem poměrně slušné mzdové ohodnocení, které studenti viděli v dotaznících u každé profese, a přesto je to v řadě případů nestimulovalo k usměrnění svých kariérních rozhodnutí).

Celý článek byl publikován v Journal of Competitiveness 3/2011 v září 2011, a je dostupný na <http://www.cjournal.cz/index.php?hid=archiv&cp=1> v archivu.

V roce 2011 byly tyto poznatky doplněny o pavučinové schéma profesního zaměření studentů a rozšířeny o související téma potřeb rozvoje praktických dovedností studenty vysoké školy z pohledu poptávky firem (best practice concept - 746 vytvořených karet chytrých praktik, které studenti Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně získávali ve firmách). Švarcová a Dohnalová v časopise International Journal of Knowledge, Culture and Change Management publikovaly výzkum

potřeb firem směrem propojení praxe a teorie u studentů VŠ a následný transfer best practice zpět do podnikové sféry formou sdílení chytrých praktik, jako jedné z perspektivních možností spolupráce vysokých škol a firemní praxe se zapojením studentů směrem zvýšení jejich praktických dovedností.

Další dílčí výzkumy se zaměřily na vzdělanostní aspirace a vzdělanostní mobilitu studentů středních škol. Švarcová a Gabrhel v časopise E+M číslo 2/2012 publikovali výsledky korelace mezi nejvyšším dosaženým stupněm vzdělání u rodičů a vzdělanostními aspiracemi jejich potomků. Tato bádání ukázala, že ve vzorku 854 studentů 487 studentů mělo vyšší průměrnou aspiraci, než byl nejvyšší dosažený stupeň vzdělání jejich rodičů. Scatter-plot ukázal, že i studenti rodičů se základním vzděláním mohli mít aspiraci na úrovni vysokoškolského studia. Hypotéza „Studenti mají vzdělanostní aspiraci odpovídající nejvyššímu dosaženému stupni vzdělání jejich rodičů“ nebyla potvrzena a aspirace potomků nejčastěji odpovídaly bakalářskému stupni studia bez ohledu na vzdělání rodičů.

Celý článek je k dispozici na <http://www.ekonomie-management.cz/archiv/detail/823-educational-aspirations-and-educational-mobility-of-high-school-students-in-the-czech-republic/>. Tento směr výzkumu byl v následujícím období rozšířen a nové výsledky přináší kapitola 3.2 od Ondřeje Cíchy.

Další dílčí směry výzkumu se koncentrovaly hlouběji na charakteristiky profesní profílce studentů SŠ a VŠ v ČR. Švarcová a Stavjaničková (2013) publikovaly článek zaměřený na HR management a personalisty ve firmách - profese personalisty byla jednou z typových profesí nabízených studentům středních i vysokých škol v dotazníkových šetřeních s využitím klasifikace Roeové - tato profese náleží do skupiny profesí 3 Organizování, které sousedí se skupinou 2 Obchod a 4 Technologie a technika, které tvoří páteří systém našeho hospodářství. Patří tak do velmi žádané skupiny profesí ze strany poptávky i nabídky trhu práce a o samotnou profesi personalisty je mezi studenty velký zájem. Klastrová analýza ukázala, že se sice jedná o profese, které studenti velmi často volí do svého portfolia, ale jen minimum studentů je volí jako své výhradní profesní zaměření. U studentů středních škol si studenti, kteří mají zájem o to být personalisty v průměru vybrali ještě 10 dalších profesí, o které mají také zájem. U studentů ze vzorku vysoké školy FAME UTB ve Zlíně si ti, kteří by měli zájem být personalisty, vybrali ještě dalších šest profesí, které je zajímají. Tato vysoká nevyhraněnost je problémem při specializaci a cíleném získávání praktických zkušeností a vyžaduje hlubší analýzu, aby bylo možné dosáhnout lepší fokus u studentů směrem k jejich profesní profílce ještě před absolutoriem.

Celý článek je k dispozici na WSEAS TRANSACTIONS on BUSINESS and ECONOMICS, Issue 3, Volume 10, <http://wseas.org/cms.action?id=6931> pod názvem

Cluster Analysis of Professional Focus of Future HR Managers.

Velmi zajímavou analýzu zpracovali Švarcová, Harantová a Gabrhel (2013) při zkoumání zájmu studentů o profese náležející do skupiny profesí 8 Umění a zábava dle klasifikace Roeové. V posledních letech je zvýšený zájem ekonomů o tzv. kreativní ekonomiku a obecněji o kreativitu, invenci a s nimi související inovace. Autoři zkoumali, zda existuje statistická závislost mezi volbou profese Architekt, která je vnímána jako profese s vysokým podílem kreativity, ovšem Roeová ji řadí do skupiny profesí 4 Technologie a technika, a volbou ostatních profesí ze skupiny 8 Umění a zábava. Statistické testování hypotéz vedlo k zamítnutí hypotézy, že výběr profese architekt nezávisí na tom, zda student patří do skupiny kreativců (volících profese ze skupiny 8 Roeové) nebo ne. To ukazuje na možnosti hledání vnitřních vazeb nebo modifikací v klasifikačním systému Roeové. Zkoumány byly i statistické závislosti na úrovni dosaženého vzdělání směrem k volbě vybraných profesí. Celý článek je k dispozici v časopise International Journal of Mathematical Models and Methods in Applied Sciences, Issue 1, Volume 7, 2013 Pages: 444-451, <http://www.naun.org/wseas/cms.action?id=5358> pod názvem Statistical Analysis of Students' Interest in Creative Professions in the Czech Republic.

Literatura

1. J. Švarcová, Chochoňáková A., Dobeš K., „New Paradigm for the System of Professional Focus of Young People in Accordance With Trends in the Labour Market“. Journal of competitiveness 3/2011, pp. 3 - 12.
2. J. Švarcová, Z. Dohnalová, „Human Resource Management for a New Generation: The Professional Orientation of Young People in the Czech Republic does not Match the Current Labor Market Demands“. INTERNATIONAL JOURNAL OF KNOWLEDGE, CULTURE AND CHANGE MANAGEMENT, CG Publisher 2011, Vol. 11. pp. 1 - 8.
3. J. Švarcová, V. Gabrhel, „Educational aspirations and Educational Mobility of High School Students in the Czech Republic“. E+M Economics and Management, Vol. XV, No 2, 2012, pp. 4-13.
4. J. Švarcová, I. Stavjaníčková, „Cluster Analysis of Professional Focus of Future HR Managers“. WSEAS TRANSACTIONS on BUSINESS and ECONOMICS, Issue 3, Volume 10, July 2013, pp. 249 - 258.
5. J. Švarcová, L. Harantová, V. Gabrhel, „Statistical Analysis of Students' Interest in Creative Professions in the Czech Republic“. International Journal of Mathematical Models and Methods in Applied Sciences Issue 1, Volume 7, 2013 Pages: 444-451

3.2 Vzdělanostní mobilita studentů

Úvod

Význam vzdělání v životě člověka se v soudobé západní společnosti neustále zvyšuje. Výše dosaženého vzdělání v mnoha ohledech silně ovlivňuje důležitá rozhodnutí, které v životě činíme. Jako příklad je možno uvést výběr budoucího zaměstnání, který s dosaženým vzděláním úzce souvisí. Důležitost dosáhnout určitého stupně vzdělání se neustále posiluje a kde dříve stačilo vzdělání středoškolské, je dnes potřeba již vzdělání vysokoškolského. Avšak samotná představa či touha dosáhnout určitého stupně vzdělání se formuje daleko dříve. Primární socializace, tedy uvedení jedince do společnosti v rámci rodinného kruhu je tím, co významným způsobem formuje člověka a jeho následující život. Nejprve rodiče, poté významní druzí a také školní prostředí utvářejí v dítěti představu o tom, co by v životě mělo anebo chtělo dosáhnout, specifitěji jakého vzdělání by chtělo dosáhnout. Tyto představy jsou v době výběru vysoké školy, která je v myslích mnoha lidí symbolickou metou, které je záhodno dosáhnout, již předběžně vytvořeny. Pokud ale máme v čase rozhodování, zda-li jít či nejit na vysokou školu a popřípadě na jakou, své představy o studijní dráze již přibližně specifikovány, kde se dějí ta důležitá rozhodnutí, která výslednou volbu ovlivní? Jeden z nejvýznamnějších milníků ve vzdělávací kariéře, který je utvářen v průběhu dosavadního života výše zmíněnými faktory, je právě rozhodnutí týkající se typu střední školy, kterou bude jedinec studovat. Tento fakt činí tranzici ze základní na střední školu a její následující studium významným rozhodnutím v životě každého člověka. Ten totiž svou volbou rozhoduje o tom, jakým způsobem a především pro co ho následující roky strávené na střední škole připraví, čímž také nepřímo rozhoduje o případném studiu školy vysoké. V tomto článku se pokusíme blíže nahlédnout na výše zmíněnou oblast studijního života, tedy střední školu. Nejvíce nás bude zajímat, jaké představy o svém budoucím vzdělání studenti mají a jak jsou tyto představy formovány. Dále se podíváme na jednotlivé typy a obory středních škol a to jak z hlediska jejich studentů, tak z pohledu sociálních charakteristik, které je větší, či menší měrou na daný typ střední školy dostaly.

Teoretické představení vzdělanostní mobility

Nyní si představíme nejznámější pohledy a teorie na fenomén vzdělanostní mobility. Ačkoliv se celková problematika, kterou se budeme zabývat níže, nazývá studiem sociální mobility, je sociální mobilita jen jednou ze stran pomy-

slné mince. Tou druhou je totiž reprodukce společnosti, která se s mobility procesem doplňuje. Tam, kde stoupá sociální mobilita, tedy snižování vlivu askriptivních charakteristik na cílovou sociální pozici ve společnosti, tam zároveň klesá třídní reprodukce, tedy přenos třídního postavení z rodičů na potomky. V historii této vědní disciplíny je možné rozeznat tři nejzásadnější teorie, které různým způsobem pohlíží na vývoj vzdělanostních nerovností, konkrétně teorii modernizační, teorii konfliktualistickou a na závěr teorii maximálně udržované nerovnosti (Simonová 2011).

První z těchto teorií tvrdí, že s postupem modernizace či industrializace společnosti se bude vliv sociálního původu na dosažené vzdělání a z toho se odvíjející zaměstnání dále zmenšovat. Tuto tezi formulovali již v 60. letech 20. století američtí výzkumníci Blau a Duncan ve své knize „American occupational structure“ (Blau, Duncan 1967). Dle jejich názoru budou v západních společnostech nerovnosti založené na sociálním původu slábnout a postupně je bude nahrazovat spravedlivější výběr založený na principu zásluh. Jinak řečeno, autoři predikovali posun od askriptivních charakteristik k meritokratické selekci založené na kognitivních schopnostech jedince. Dalším ze zastánců této teorie je Donald Treiman, který tvrdí, že v průběhu 20. století prošly západní společnosti významnými sociálními a ekonomickými změnami, jejichž výsledkem byla zvyšující se hodnota vzdělání ve společnosti, která vzrostla na základě poptávky po kvalifikovaných zaměstnancích na stále více diferencovaném a specializovaném pracovním trhu (Treiman 1970).

Druhá teorie naopak zastává myšlenku, že nerovnosti v čase oslabovat nebudou, poněvadž neustále dochází k jejich opakované reprodukci. Původ reprodukce lze hledat ve dvou různých zdrojích. První z nich je sociální povaha a druhý je povaha kulturní. Celé studium reprodukce je tedy rozděleno na dva názorové póly, v jejichž středu můžeme nalézt autory, kteří syntetizovali oba přístupy (Katrňák 2005). Zastánci teorie sociální reprodukce tvrdí, že vzdělávací systém ve společnosti funguje jako nástroj kapitalismu k udržení třídních nerovností. Školské prostředí tak dle tohoto pohledu nefunguje pouze jako místo pro vzdělávání, ale také jako prostor pro utvrzování nadřazeného sociálního postavení jedinců, kteří pocházejí ze společensky lépe situovaných rodin. Jako příklad může sloužit práce autorů Bowlese a Gintise, kteří tvrdí, že na jednotlivých vzdělanostních stupních jsou do žáků vštěpovány rozdílné hodnoty a znalosti, které odpovídají jejich třídnímu postavení. Pokud se prodíváme na celou pomyslnou vzdělanostní dráhu, tak na základních stupních vzdělávacího systému jsou žáci učeni hodnotám poslušnosti, na středních stupních hodnotám spolehlivosti a na stupních nejvyšších hodnotám zodpovědnosti (Bowles, Gintis 1976). Autoři pracující s pojmem kulturní reprodukce se zaměřují na popis a specifikaci rodinné-

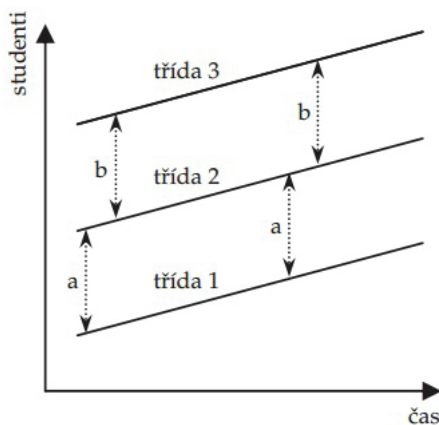
ho prostředí odlišných sociálních tříd. Toto prostředí je totiž podle nich zdrojem rozdílných výkonů, které žáci ve škole podávají. Jako příklad může sloužit práce Basila Bernsteina, který ve své práci rozlišil tzv. omezený a rozvinutý řečový kód (Bernstein 1971). Jednotlivým řečovým kódům se děti učí v průběhu primární socializace. Omezený řečový kód přejímají děti z níže sociálně situovaných rodin, a jak už název napovídá, samotný kód se vyznačuje omezenou větnou skladbou a malou slovní zásobou. Dětem z výše sociálně postavených rodin je naopak předáván rozvinutý řečový kód, který je charakteristický bohatou slovní zásobou a schopností jednotlivá slova zajímavým způsobem použít ve větách. Celková diference mezi kódy poté spočívá v socializaci rozdílných normativních principů, které vedou k používání různé úrovně syntaktické a lexikální stavby vět (Katrňák 2003). Jak již bylo zmíněno, proběhly také pokusy o syntézu obou právě představených teoretických přístupů k fenoménu reprodukce sociálních pozic. Autoři, kteří se na této práci podíleli, tvrdí, že sice na jedné straně vzdělávací systém selektuje jednotlivé studenty na základě jejich sociálního původu, ale na druhou stranu také platí tvrzení, že jednotlivé rodiny volí takové jednání, které maximalizuje potomkův zisk v rámci jeho vzdělávací kariéry. Řečeno jinak: „velikost zdrojů a typ omezení jsou (...) sice dány třídní strukturou, nakládání se zdroji a vyrovnání se s omezeními třídní struktura již ovšem nedeterminuje“ (Katrňák 2005: 167) Příkladem autora, který se pokusil propojit oba výše popsané teoretické přístupy, může být francouzský sociolog Pierre Bourdieu. Ten ve své práci představil pojem kulturní kapitál (Bourdieu 1971). Pod tímto termínem si můžeme představit postoje, preference, formální vědění či jednání, které je dítěti vstřípeno v rámci primární socializace. Kulturní kapitál může nabývat tří rozličných forem, konkrétně formy vtělené, objektivizované a institucionalizované (Bourdieu 1986). Vtělená forma představuje tělesné a intelektuální dispozice jedince, objektivizovaná forma je reprezentována materiálními statky kulturní povahy, se kterými se jedinec dostává do kontaktu v rodinném prostředí (např. obrazy, sochy, knihy nebo fotografie) a institucionalizovanou formou se rozumí akademické hodnosti a tituly získané za studijní úspěchy. Rodiny, které jsou v sociální hierarchii postaveny výše, zpravidla disponují větším množstvím kulturního kapitálu, který se samozřejmě snaží předat svým potomkům. Žáci, kteří od svých rodičů obdrželi větší množství tohoto kapitálu, poté snadněji prospívají ve škole díky tomu, že jsou lépe vybaveni např. lingvistickými dovednostmi a kulturními znalostmi, které následně školské prostředí oceňuje skrze udělení diplomy a tituly. Z výše uvedených informací již jasně vyplývá ona syntéza obou přístupů k tématu reprodukce. Rodiče na jedné straně předávají kulturní kapitál svým potomkům a tím se snaží maximalizovat studijní i jiné zisky dítěte (pohled kulturní reprodukce) a na straně druhé je školní prostředí, které následně odměňuje množství nahromaděného kulturního kapitálu skrze tituly, hodnosti a

formální ocenění (pohled sociální reprodukce).

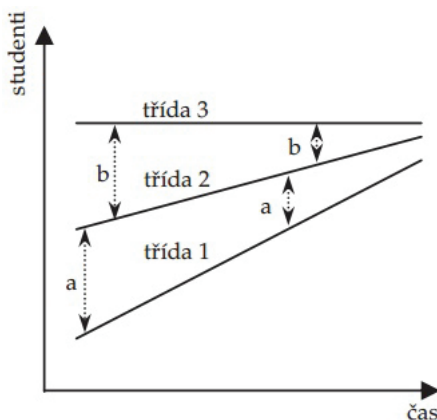
Třetí z náhledů snažících se popsat a vysvětlit vzdělanostní mobilitu, je teorie maximálně udržované nerovnosti (angl. Maximally maintained inequality, zkráceně MMI), představená výzkumníky Rafterym a Houtem (Raftery, Hout 1993). Autoři zkoumali irská data z let 1921 až 1975 a snažili najít odpověď na otázku, proč se nemění (konkrétněji neslábne) vliv sociálního původu na jednotlivé vzdělanostní tranzice poté, co byly v Irsku plošně odstraněny školní poplatky a zároveň byly zavedeny rovnostářské reformy týkající se školství. Jinými slovy řečeno autory zajímalo, proč se po zavedení všech reforem nezměnil poměr žáků z jednotlivých sociálních tříd, kteří procházeli vzdělanostními tranzicemi. Odpovědí na jejich otázku byla právě teorie MMI, která je přehledně zobrazena na obrázku č. 1.

Obr 1 Grafické zobrazení teorie Maximálně udržované nerovnosti (Katrňák, Simonová, Fonádová 2013)

Jak můžeme vidět na obrázku představeném výše, expanze míst ve vzdělávacím systému, tedy zvyšující se počet potencionálních studijních příležitostí, automaticky neznamená větší rovnost z hlediska sociálního původu. Nová místa jsou totiž rovnoměrně obsazována žáky napříč třídní hierarchií a relativní šance na přijetí do určitého stupně vzdělávacího systému se v čase nemění. Tento mechanismus přestává platit ve chvíli, kdy je drtivá většina jedinců z vyšších sociálních tříd přijata do konkrétního vzdělávacího stupně a zároveň v tomto stupni stále zbývají volná místa. Poté se třídní rozdíly začínají zmenšovat, což přehledně ilustruje obrázek č. 2.

Obr 2 Grafické zobrazení momentu, kdy teorie Maximálně udržované nerovnosti přestává platit (Katrňák, Simonová, Fonádová 2013)

Měření vzdělanostní mobility

V této části si představíme dva neznámější a nejpoužívanější přístupy k měření mobilních procesů. Hlavní rozdíl mezi těmito přístupy spočívá v oblasti metodologie, konkrétně v typu dat, se kterými se v rámci analýzy pracuje. První z nich pracuje s agregovanými daty, které následně zkoumá pomocí mobilních tabulek (Katrňák 2005). Z povahy agregovaných dat je poté jasné, že budou odkazovat k makrostrukturálním jevům či vztahům. Druhý přístup naopak zkoumá individuální datové soubory a jako statistickou metodu volí regresní analýzu (Ibid.). Konkrétně se tento druh analýzy snaží zjistit, jestli a případně jakou měrou zvolené charakteristiky ovlivňují vybranou závisle proměnnou. Tou může být například zaměstnanecký status, úroveň studia (základní, střední anebo vysoká škola), typ studia v rámci dané úrovně (střední odborná učiliště, střední školy a gymnázia v rámci středoškolské úrovně), či vzdělanostní aspirace. V tomto textu nás bude zajímat poslední zmíněný druh analýzy a to právě z důvodu povahy dat, se kterými budeme pracovat. Konkrétně se zaměříme na faktory, které ovlivňují vzdělanostní aspirace a typ studované střední školy.

Vzdělanostní aspirace

Vzdělanostními aspiracemi se rozumí stupeň vzdělání, kterého by chtěl dotazovaný jedinec v budoucnu dosáhnout. Jak uvádějí Matějů, Soukup a Basl (2007), vzdělanostní aspirace jsou jedním z nejsilnějších prediktorů budoucí vzdělávací dráhy daného jedince. V minulosti sloužily vzdělanostní aspirace v sociologických výzkumech spíše jako nezávisle proměnná predikující jedincův zaměstna-

necký status, viz. Blau a Duncanův sociálně stratifikační model (1967). V pozdějších letech se ale v textech, které na Blau a Duncana navazují, vzdělanostní aspirace stávají středem výzkumného zájmu. Největší zásluhu na tomto posunu nesou výzkumníci Sewell, Haller a Portes (1969), kteří dva roky po prezentaci Blau a Duncanovy práce přicházejí s jejich upraveným modelem, který nese název sociálně-psychologický. Ten byl o tři roky později revidován autory Sewellem a Hauserem (1972). Jejich model později vešel do dějin pod názvem „Wisconsinický“. Dle Katrňáka lze na vzdělanostní aspirace pohlížet ze dvou různých perspektiv. První z nich pojednává o aspiracích v rámci třídní analýzy a zajímá se o to, jakým způsobem jsou formovány v rámci mobilních strategií jednotlivých rodin. Druhý se naopak snaží vzdělanostní aspirace vysvětlit jako důsledek působení sociálně-psychologických faktorů, které souvisejí s přístupem ke vzdělávacímu systému (Katrňák 2006).

První z těchto perspektiv vychází z práce autora Johna Goldthorpe (2000), který se snaží vysvětlit trvalost třídních pozic jednotlivých rodin v čase. Goldthorpe si při vysvětlení bere na pomoc teorii racionálního aktéra, která tvrdí, že ze subjektivního hlediska lze jednání daného jedince vždy považovat za racionální ve smyslu maximalizace zisku, který z výsledku tohoto jednání plyne. Z kombinace teorie racionálního jednání s trvalostí třídních struktur nám poté vyplývá, že daný aktér bude vždy volit takové vzdělanostní či profesní aspirace, které budou za a) v souladu s jeho třídním postavením a za b) budou subjektivně maximalizovat jeho potenciální zisk. Volba určitého jednání je však podmíněna třídní pozicí, takže se mezi jednotlivými lidmi může značně lišit. To, co bude jedna rodina považovat za bezpečnou vzdělávací dráhu, může druhá nahlížet jako zbytečné riziko. Goldthorpe proto rozeznává dva druhy mobilních strategií – strategii „zdola“ a strategii „shora“. Strategie zdola se pojí s rodinami z nižších sociálních vrstev a strategie shora naopak s rodinami z vrstev vyšších. Rodiny, které se řídí strategií zdola, se primárně snaží o zabránění sestupné mezigenerační mobility a zajištění mobility vzestupné je až druhořadým cílem. Jejich jednání je v tomto případě Goldthorpem považováno za racionální, poněvadž tyto rodiny disponují velmi malým množstvím zdrojů, které mohou využít k tomu, aby potomkovi zajistili podmínky vhodné k nejdelším a nejnáročnějším variantám vzdělávací dráhy. Existuje zde příliš velké riziko, že investice do potomkova vzdělání nebudou navráceny. Proto tyto rodiny častěji volí kratší formu akademické dráhy zakončené nižším stupněm vzděláním, které ale zajistí mezigenerační přenos sociálního postavení. Na druhou stranu strategie nazvanou shora přejímají rodiny z vyšších sociálních vrstev. Tyto rodiny disponují velkým množstvím různých forem kapitálu, a proto se tolik neobávají rizika ztráty v případě, že by jejich potomek z nějakého důvodu ve své vzdělávací dráze neuspěl anebo by v ní měl určité problémy. Z Goldthorpeovy teorie je patrné, že socioekonomicky různé

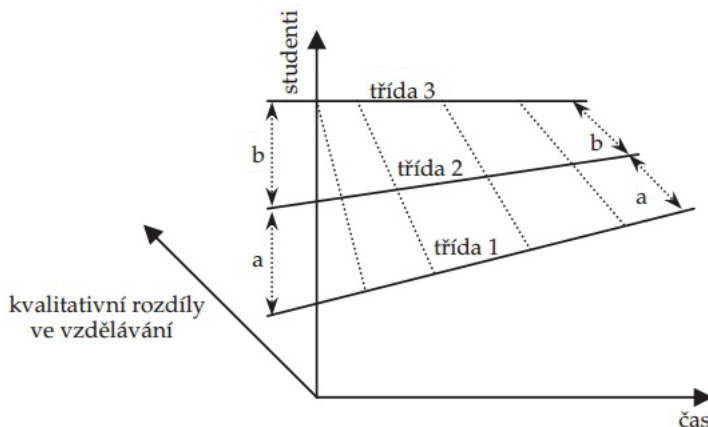
situované rodiny volí různé mobilní strategie, které jsou však ze subjektivního hlediska vždy racionálně odůvodnitelné. Z rozdílně zvolených mobilních strategií poté vychází i rozdílné vzdělanostní a profesní aspirace, kterých daný jedinec zamýšlí v budoucnu dosáhnout.

Druhá z perspektiv se na vzdělanostní aspirace dívá jako na působení sociálně-psychologických faktorů, které jsou ovlivněny socioekonomickým zázemím a biologickými predispozicemi rodičů. Ty pak dále ovlivňují jedincův přístup ke školskému prostředí a ke vzdělání obecně. Jak již bylo zmíněno výše, základy tohoto přístupu položili v 60. letech výzkumníci Blau a Duncan (1967). Na ně poté navázali Sewell, Haller a Portes (1969) se svým sociálně-psychologickým modelem. Ten zase posloužil jako základ pro Sewella a Hausera (1972), kteří o tři roky později představili model „Wisconsinický“. Autoři sociálně-psychologického přístupu se snažili popsat vliv faktorů, jako je například motivace, hodnotové orientace anebo rodičovská podpora, na výchozí pracovní pozici, kterou bude jedinec v budoucnu zastávat. Výsledky ukázaly, že výše zmíněné faktory fungují jako prostředník mezi na jedné straně socioekonomickým zázemím rodiny a kognitivními schopnostmi a na straně druhé dosaženým vzděláním, které jak již bylo zmíněno v úvodu této části, velkou měrou koreluje se vzdělanostními aspiracemi.

Homogenizace středoškolských oborů z hlediska sociálního původu dle teorie EMI

Teorie nazvaná Efektivně udržovaná nerovnost (angl. Effectively maintained inequality, zkráceně EMI) byla v první dekádě 20. století představena Samuelem Lucasem (2001). Autor v ní navazuje na práci Rafteryho a Houta (1993) a jejich teorii MMI. Lucas tvrdí, že v momentě, kdy se začínají zmenšovat rozdíly mezi žáky z různých sociálních tříd v rámci teorie MMI (obrázek č. 2), nesnižuje se zároveň nerovnost v přístupu k danému stupni vzdělávacího systému. Spíše než ke snižování nerovností totiž dle Lucase dochází k jejich transformaci a právě toto je také základem teorie EMI. Tato teorie totiž zkoumá situaci, kdy dochází k vyrovnávání šancí na studium určitého stupně vzdělávacího systému. Dle MMI by měly v tomto momentě nerovnosti oslabovat natolik, že postupně vymizí. EMI však tvrdí, že nerovnosti spíše mění povahu a transformují se z nerovností kvantitativních na nerovnosti kvalitativní. Jinak řečeno se již mezi jednotlivými uchazeči nevede boj o to, jestli budou daný stupeň vzdělání studovat, či nikoliv, ale o to, jaký typ daného stupně to bude. Vše přehledně shrnuje obrázek č. 3.

Obr 3 Grafické zobrazení Teorie efektivně udržované nerovnosti (Katrňák, Simonová, Fonádová 2013)

Jak můžeme vidět, obrázek č. 3 je velmi podobný obrázku č.2. Je zde však navíc přidán třetí rozměr, jež zobrazuje kvalitativní diference. V momentě, kdy se jednotlivé rozdíly mezi sociálními třídami na ose Y srovnávají, parametry a a b (vzdálenosti mezi třídami) se začnou šroubovitě otáčet, což představuje změnu nerovností z kvantitativních na kvalitativní. Teorie EMI tedy svého předchůdce MMI doplňuje v tom, co se odehrává v momentě, kdy všichni potomci z vyšších sociálních tříd obsadí pozice v daném vzdělávacím stupni a zároveň v něm stále zbývají volná místa. Nerovnosti v rámci šance obsadit daný vzdělanostní stupeň se tedy zmenšují, ale pouze na úkor toho, že potomci výše sociálně postavených rodin usilují jen o určité typy tohoto stupně a zbylé přenechávají potomkům z níže postavených rodin, což může vést k homogenizaci jednotlivých typů daného vzdělanostního stupně z hlediska sociálního původu. Otázka po platnosti této teorie je v dnešní době čím dál tím více důležitá, protože se již nevedou boje o to, jestli bude jedinec přijat do daného stupně vzdělávacího systému, ale o to, o jakou větev tohoto stupně půjde. V rámci středoškolského vzdělání bychom se mohli ptát: bude žák přijat do standardního středoškolského vzdělávacího cyklu anebo bude navštěvovat prestižní gymnázium, které ho již od prvních měsíců studia bude připravovat na studium na vysoké škole?

Hypotézy a představení výzkumu

V této části si nejprve představíme výzkumné otázky a poté se podíváme na výsledky výzkumů, které byly na podobná témata provedeny v minulosti. Předkládaný výzkum si klade za cíl zodpovědět následující otázky:

- 1) Jakým způsobem ovlivňuje dosažené vzdělání rodičů a pohlaví respondenta

jeho vzdělanostní aspirace?

2) Existují kvalitativní rozdíly v jednotlivých typech středoškolského vzdělávání dle sociálního původu a pohlaví respondenta?

Nejprve se ve výzkumné části podíváme na to, jakým způsobem ovlivňuje dosažené vzdělání rodičů a pohlaví respondenta jeho vzdělanostní aspirace. Jak již bylo zmíněno výše, vzdělanostní aspirace mohou být považovány za jeden z nejlepších prediktorů vzdělanostní a pracovní kariéry (Matějů, Soukup, Basl 2007). Vzdělanostní aspirace jsou u daného jedince formovány od počátku primární socializace až po potenciální výběr vysoké školy a místem, kde je zajímavé sledovat jejich rozložení v populaci, je právě střední škola. Výběrem střední školy, respektive určitého typu střední školy totiž daný student své vzdělanostní aspirace přímo ovlivňuje a utváří tak jejich konkrétní obraz, který se v budoucnu projeví skrze jeho další vzdělanostní a pracovní kariéru. Nyní se podíváme na to, jak působily v předešlých výzkumech askriptivní charakteristiky na vzdělanostní aspirace české populace školáků a studentů. Dochází v české společnosti spíše k nárůstu vzdělanostní mobility anebo ke konzervaci sociální struktury? Autor Katrňák (2006) například na datech dětí navštěvujících 9. třídu základních škol zjistil, že vzdělání rodičů pozitivně působí na vzdělanostní aspirace dítěte (čím vyšší vzdělání rodičů, tím vyšší vzdělanostní aspirace). Dále jeho výzkum ukázal, že u dívek lze očekávat vyšší vzdělanostní aspirace, než u chlapců. Autor Matějů (2006) ve svém výzkumu vzdělanostních aspirací analyzoval data od školáků 8. a 9. tříd základních škol v letech před rokem 1989 a po roce 2000 a zjistil, že vliv vzdělání rodičů na vzdělanostní aspirace dítěte zůstává i po transformaci z komunistického režimu na režim demokratický velmi silný. Matějů dále tvrdí, že se zvyšující se ekonomickou návratností investic vložených do vzdělání se zvyšuje i celková hladina vzdělanostních aspirací. Autor dále tvrdí, že zatímco v roce 1989 jen 17% žáků 8. a 9. tříd uvedlo, že by chtěli studovat vysokou školu, v roce 2003 to byl již každý druhý žák, tedy celých 50%. Autoři Šmídová, Janoušková a Katrňák (2008) pracovali s reprezentativním souborem žáků 9. tříd základních škol a patnáctiletých žáků navštěvujících střední školy. Kolektiv autorů se blíže zaměřil na genderové difference působící na vzdělanostní aspirace. Jejich výzkum potvrdil závěry Katrňáka (2006) o vyšších naměřených vzdělanostních aspiracích u dívek, než u chlapců. Autoři se také pokoušeli o hlubší analýzu příčin tohoto efektu, avšak v závěru konstatují, že z pohledu zvolených indikátorů se jim tato difference nepodařila přesvědčivě vysvětlit. Autoři Švarcová a Gabrhel (2012) provedli analýzu dat středoškolských studentů, ze které jim vyplynulo, že v českém školním prostředí dochází k mezigeneračnímu nárůstu vzdělanostních aspirací. Dále také zjistili, že vzdělanostní aspirace dětí převyšují dosažené vzdělání jejich rodičů, z čehož usuzují, že v české společnosti roste vzdělanostní

mobilita.

Dále se ve výzkumné části pokusíme zjistit, jestli existují kvalitativní rozdíly v jednotlivých typech středoškolského vzdělávání dle sociálního původu a pohlaví respondenta. V roce 2013 provedli autoři Katrňák, Simonová a Fonádová analýzu dat žáků přijatých do středoškolského vzdělávacího programu. Soubor respondentů čítající 5803 jednotek byl časově rozdělen na dva podsoubory, kdy první byl sebrán v roce 2000 a druhý v roce 2009. Tým autorů se poté na výše zmíněném vzorku pokusil prokázat platnost teorií MMI a EMI v českém středoškolském vzdělávání. Z jejich závěrů plyne, že mezi lety 2000 a 2009 se v České republice zvyšuje pravděpodobnost defavorizovaných rodin na dosažení maturitního vzdělávání díky oslabování vertikálních nerovností z hlediska sociálního původu (oproti předpokladům MMI). Těmto rodinám a jejich potomkům se však zvýšila šance dosáhnout maturitního vzdělávání pouze v určitých typech středoškolského vzdělávání a to ve středních odborných školách. V ostatních typech středoškolského vzdělávacího systému, především poté v gymnaziálních větvích, zůstává vliv sociálního původu na dosažené vzdělání stále velmi silný, což koreponduje s platností teorie EMI. Konkrétně vzdělání rodičů dle autorů působilo jak ve vertikální, tak v horizontální rovině. V rámci vertikální roviny platilo, že čím větší vzdělání matky, tím vyšší byl efekt jejího vzdělání na daný typ středoškolského studia s maturitou. V horizontální rovině zase platilo, že čím prestižněji se daná střední škola jevila, tím silnější efekt vzdělání rodičů zde byl přítomen. Autoři dále zjistili, že větší šance dívek v roce 2000 studovat jakýkoliv typ středoškolského studia s maturitou se v roce 2009 srovnaly až na gymnaziální větve, kde efekt sice oslabil, ale dívky si zde i tak uchovaly jistou výhodu před chlapci. Z povahy dat, se kterými budeme v našem výzkumu pracovat, bohužel není možné ověřit platnost teorie MMI, protože zde není zachycen dostatečně dlouhý časový úsek, který by danou teorii mohl potvrdit, či vyvrátit. Pokusíme se však otestovat platnost teorie EMI, tedy potenciální existenci kvalitativních rozdílů v přístupu ke středoškolskému vzdělávání. Autoři Katrňák, Simonová a Fonádová tuto diferenciaci testovali v rámci rozdělení středních škol na střední odborné školy s maturitou, čtyřletá gymnázia, víceletá gymnázia a střední odborná učiliště sloužící jako kontrolní skupina. V našich datech je rozdělení jednotlivých typů středních škol následující: střední odborná učiliště, střední školy s maturitou – ekonomické zaměření, střední školy s maturitou – technické zaměření, střední školy s maturitou – jiné zaměření a gymnázia. V samotné výzkumné části se tedy pokusíme potvrdit platnost teorie EMI v rámci výše popsaných typů středních škol. Předpokládáme, že z hlediska sociálního původu žáka budou nejprestižnější gymnázia a naopak jako nejméně prestižní se budou jevit učební obory. Otázkou zůstává, jestli se z pohledu této optiky budou jevit jako prestižnější školy technického, či ekonomického typu.

Data, jejich charakteristika a přehled proměnných

Datová matice, se kterou budeme v tomto textu pracovat, byla sebrána na základě iniciativy Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, konkrétně Fakulty managementu a ekonomiky, která již od podzimu 2010 sbírá informace pro svůj výzkum zaměřený na porovnání profesních ambicí studentů středních škol celé ČR. Sběr dat byl realizován dotazníkovou metodou pomocí internetu a zúčastnily se jej střední školy ze 75 měst po celé České republice. Od roku 2010 do roku 2013 byla sesbírána data od 1704 respondentů, kteří v době sběru dat navštěvovali některou z variant středoškolského vzdělávacího systému. Ačkoliv byl sběr dat realizován v rámci tříletého časového rozpětí, budeme s datovým souborem pracovat jako s celkem, protože uvedená doba nepokrývá dostatečně velké časové rozpětí na to, abychom byli schopni rozpoznat změnu pozorovaných fenoménů v čase.

Vysvětlované proměnné, které budou použity v samotné analytické části, jsou následující. S první výzkumnou otázkou se pojí proměnná, která zjišťuje respondentovy vzdělanostní aspirace a možné odpovědi jsou: vzdělání bez maturity, maturitní vzdělání, nižší vysokoškolské vzdělání (vyšší odborná škola a bakalářský stupeň vysokoškolského vzdělání) a vyšší vysokoškolské vzdělání (magisterský a doktorský stupeň vysokoškolského vzdělání). S druhou výzkumnou otázkou je spojena proměnná, která se dotazuje na typ respondentovy střední školy a bylo na ni možné odpovědět následujícími způsoby: střední odborná učiliště, střední škola s maturitou – ekonomické zaměření, střední škola s maturitou – technické zaměření, střední škola s maturitou – jiné zaměření a gymnázium.

Vysvětlující proměnné, které budou použity k zodpovězení první i druhé výzkumné otázky jsou následující: vzdělání otce, vzdělání matky, pohlaví respondenta. Vzdělání u obou rodičů bylo upraveno na 3 možné kategorie: vzdělání bez maturity, maturitní vzdělání a vysokoškolské vzdělání. Vše přehledně shrnuje tabulka č. 1.

Tab 1 Přehled vysvětlovaných a vysvětlujících proměnných (Zdroj dat Projekt CEED Zlín, vlastní zpracování)

Proměnná	N	Medián	Minimum	Maximum	Popis variant proměnné
Typ středoškolského vzdělání	1622	3	1	5	1) Výuční list 2) Maturita - ekonomický obor 3) Maturita - technický obor 4) Maturita - jiný obor 5) Gymnázium
Vzdělanostní aspirace respondenta	1682	4	1	4	1) Bez maturity 2) Maturita 3) Nižší vysokoškolské 4) Vyšší vysokoškolské
Vzdělání matky	1684	2	1	3	1) Bez maturity 2) Maturita 3) Vysokoškolské
Vzdělání otce	1675	2	1	3	1) Bez maturity 2) Maturita 3) Vysokoškolské
Pohlaví respondenta	1664	2	1	2	1) Chlapec 2) Dívka

Analýza dat

Analytickou část si rozdělíme na dva samostatné celky. Každý z nich bude odpovídat jedné z výše zmíněných výzkumných otázek. Nejprve se vždy podíváme na deskriptivní statistiky popisující vztah jedné z vysvětlujících proměnných s proměnnou vysvětlovanou a poté budeme zkoumat vliv všech nezávislých proměnných na proměnnou závislou v rámci multivariační analýzy.

Začneme tedy zodpovězením otázky dotazující se po vlivu askriptivních charakteristik na vzdělanostní aspirace respondenta. Nejprve se podíváme na distribuci proměnné vzdělanostní aspirace, kterou zobrazuje tabulka č. 2.

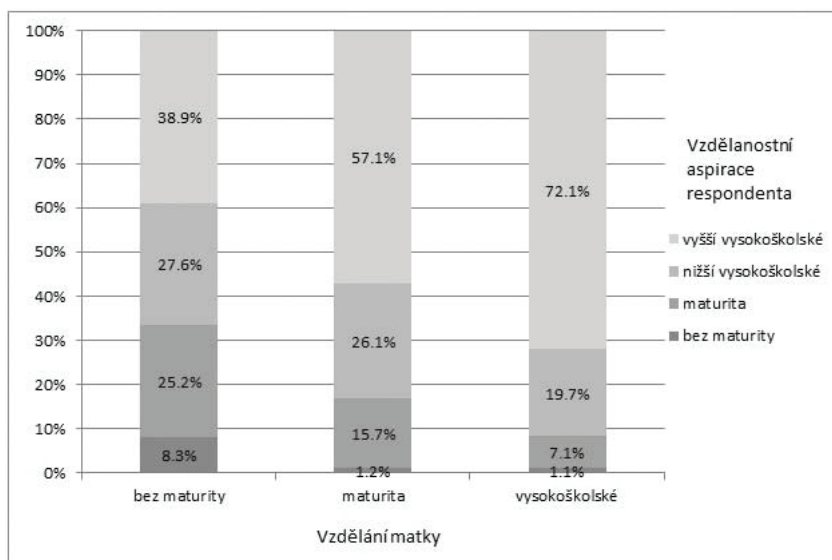

Tab 2 Distribuce proměnné vzdělanostní aspirace respondenta (Zdroj dat Projekt CEED Zlín, vlastní zpracování)

	N	%
Bez maturity	65	3.8
Maturita	296	17.4
Nižší vysokoškolské	426	25.0
Vyšší vysokoškolské	895	52.5
Celkem	1682	98.7
Neodpověděl	22	1.3

Z tabulky č. 2 je vidět, kam se za pět let posunuly představy středoškoláků o jejich budoucí vzdělanostní dráze. Matějů (2006) před cca pěti lety psal, že každý druhý dotázaný žák 9. třídy základních škol chce studovat školu vysokou. Z výše zobrazené tabulky je zřejmé, že mezi lety 2010 a 2013 chtěly tři čtvrtiny žáků středních škol studovat školu vysokou. Polovina z nich přitom předpokládala studium bakalářského programu anebo vyšší odborné školy a čtvrtina mířila ještě výše, tedy na magisterský anebo doktorský stupeň. Maturitu chtělo získat 17,4 % žáků a pouze necelé 4 % z nich neuvažovalo ani o maturitním vzdělání. Dále se podíváme na to, jak se graficky projevuje vliv vzdělání otce a matky na vzdělanostní aspirace jejich potomka.

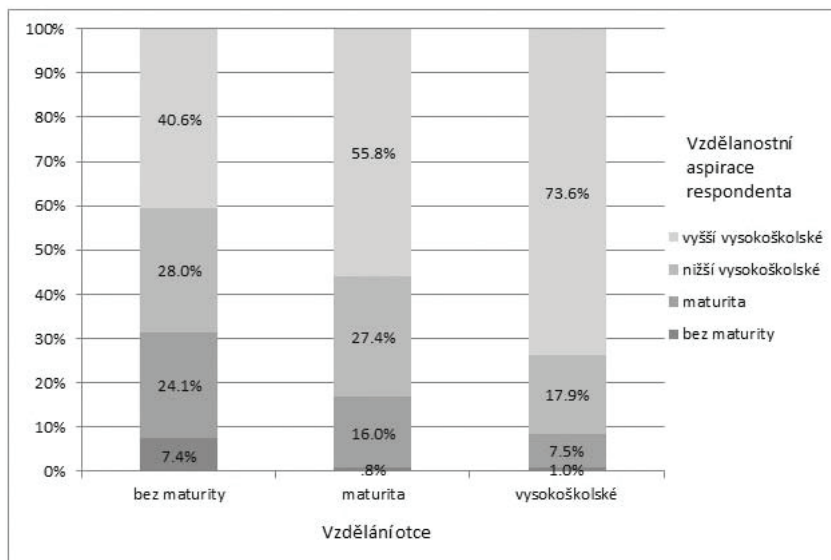

Graf 1 Podíl vzdělanostních aspirací respondenta podle vzdělání matky (Zdroj dat Projekt CEED Zlín,

vlastní zpracování)

Graf 2 Podíl vzdělanostních aspirací respondenta podle vzdělání otce (Zdroj dat Projekt CEED Zlín, vlastní zpracování)

V obou výše uvedených grafech můžeme pozorovat jistou lineární tendenci vztahu mezi vzdělanostními aspiracemi respondenta a vzděláním rodičů. Se vzrůstajícím vzděláním rodičů se zvyšuje i podíl dětí, které by ve svém životě chtěly dosáhnout na magisterský anebo doktorský stupeň vysokoškolského vzdělání a naopak se zmenšuje podíl těch, které chtějí svou vzdělávací dráhu zakončit maturitní zkouškou anebo pouze základní školou anebo výučním listem. V rámci vzrůstajícího vzdělání rodičů je zajímavé sledovat snižování podílu těch respondentů, kteří ve svém životě hodlají vystudovat vyšší odbornou školu anebo bakalářský stupeň vysokoškolského studia, tedy nižší vysokoškolské vzdělání. Jedním z důvodů by mohl být fakt, že se vzrůstajícím vzděláním rodičů roste i tlak na děti studovat nejakademičtější dráhy jejich potenciálního studijního života. Další ze zajímavých informací, které můžeme s grafů vyčíst, je velmi malý počet respondentů, kteří aspirují pouze na nematuritní větev našeho vzdělávacího systému. Z celkového souboru tito respondenti tvoří pouze 3.8 %. V rámci rodičů, kteří nemají ani maturitní vzdělání, aspiruje na nematuritní větev vzdělávacího systému přibližně 8 % jedinců a se vzrůstajícím vzděláním rodičů tento podíl klesá na 1 %. Se stále se posilujícím vztahem mezi vzděláním a zaměstnáním je však velmi malý podíl nejnižší možné aspirace odůvodněný. Dále se podíváme na samotnou tabulku multinomické logistické regrese zobrazující vliv

vzdělání rodičů a pohlaví respondenta na jeho vzdělanostní aspirace.

Tab 3 Koeficienty multinomické logistické regrese pro vzdělanostní aspirace respondenta (vlastní zpracování)

Vysvětlující proměnné	Bez maturity vs. Maturita		Bez maturity vs. Nižší vysokoškolské		Bez maturity vs. vyšší vysokoškolské	
	b	exp ^(b)	b	exp ^(b)	b	exp ^(b)
Vzdělání matky						
Bez maturity	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
Maturita	1.251**	3.371	1.603**	4.969	1.899**	6.677
Vysokoškolské	0.158	1.171	0.966	2.628	1.619**	5.047
Vzdělání otce						
Bez maturity	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
Maturita	1.450**	4.262	1.769**	5.863	2.025**	7.575
Vysokoškolské	0.341	1.407	0.838	2.312	1.664**	5.278
Pohlaví						
Žena	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
Muž	1.256**	3.511	0.873*	2.393	0.644	1.904
Konstanta	0.575	0.000	0.713	0.000	0.996	0.000

Poznámka: * p≤,05, ** p≤,01

Abychom zjistili čistý efekt jednotlivých vysvětlujících proměnných na proměnnou vysvětlovanou, analyzujeme si nyní koeficienty multinomické logistické regrese. Z tabulky č. 3 vidíme, že vzdělání otce i matky působilo v horizontální rovině na vzdělanostní aspirace. Efekt vzdělání obou rodičů v modelu rostl zleva doprava, tedy čím vyšší vzdělanostní aspirace respondent uvedl, tím větší vliv na ně mělo vzdělání rodičů. Pokud se na tento efekt podíváme podrobněji, tak zjistíme, že respondent, jehož matka je držitelem maturitního vzdělání, má 3,4krát větší šance, že bude aspirovat na maturitní vzdělání oproti respondentům, jejichž matka nemá maturitu, dále má 4,9krát větší šance na nižší vysokoškolské aspirace a 6,6krát větší šance na vyšší vysokoškolské aspirace. U otce s maturitním vzděláním jsou tyto efekty ještě vyšší, konkrétně 4,2krát větší šance na maturitní aspirace potomka, 5,8krát vyšší šance na nižší vysokoškolské a 7,5krát vyšší šance na vyšší vysokoškolské aspirace oproti respondentům, jejichž otec vlastní vzdělání bez maturity. Efekt vysokoškolského vzdělání rodičů není na úrovni maturitních a nižších vysokoškolských aspirací signifikantní. Na úrovni

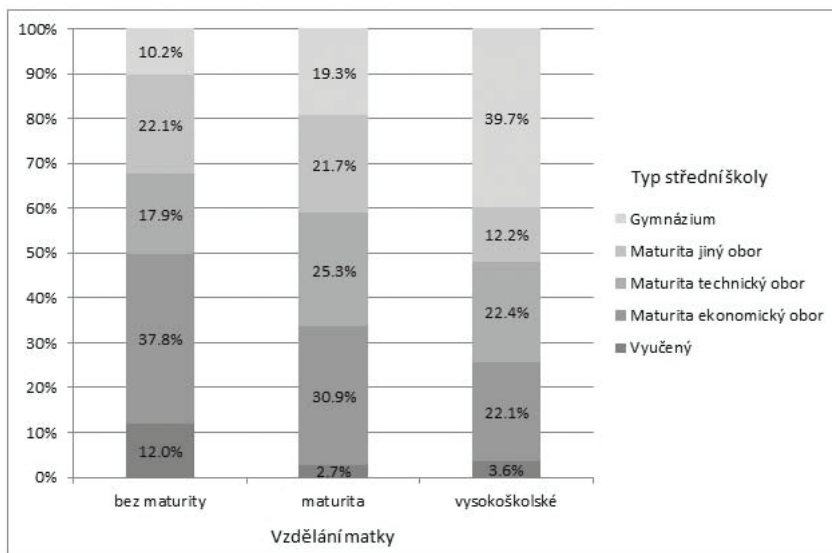

vyšších vysokoškolských aspirací již však signifikantní je a respondent má 5krát vyšší šance na vyšší vysokoškolské aspirace, pokud je vysokoškolsky vzdělána jeho matka a 5,2krát větší šance na ty samé aspirace, pokud vysokoškolský diplom vlastní jeho otec. V datech není přítomen pozitivní vertikální efekt vzdělání rodičů na vzdělanostní aspirace potomka. Ve všech případech totiž platí, že na každé úrovni vzdělanostních aspirací maturitní vzdělání rodičů působí silněji, než vzdělání vysokoškolské.

V rámci vlivu pohlaví respondenta můžeme v datech pozorovat určitou linearitu. Se zvyšujícími se vzdělanostními aspiracemi se totiž úměrně snižují šance na to, že respondent bude mužského pohlaví. Zatímco u maturitních vůči nematuritním aspiracím existuje 3,5krát větší šance, že těmito aspiracemi bude oplývat jedinec mužského pohlaví, u nižších vysokoškolských aspirací se tato šance snižuje a předpoklad, že muž bude aspirovat na nižší vysokoškolské vzdělání je již jen 2,4krát větší. V rámci vyšších vysokoškolských aspirací tento rozdíl dále klesá a navíc přestává být signifikantní.

Dále se v rámci analytické části podíváme na to, jestli existují kvalitativní rozdíly v jednotlivých typech středoškolského vzdělávání dle sociálního původu a pohlaví respondenta. Nejprve si graficky zobrazíme vliv vzdělání rodičů na jednotlivé typy středních škol a poté prozkoumáme samotnou tabulku multinomické logistické regrese.

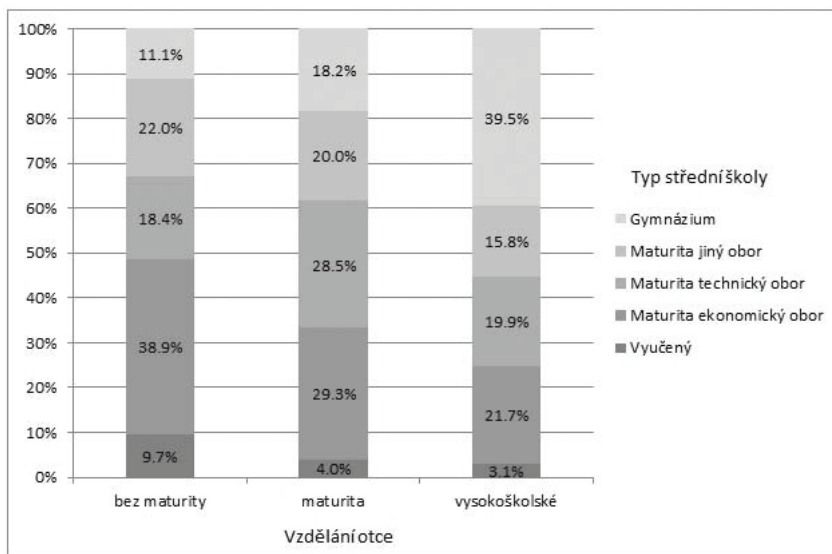

Graf 3 Podíl přijatých žáků do jednotlivých typů středních škol podle vzdělání matky (Zdroj dat

Projekt CEED Zlín, vlastní zpracování)

Graf 4 Podíl přijatých žáků do jednotlivých typů středních škol podle vzdělání otce (Zdroj dat Projekt CEED Zlín, vlastní zpracování)

Dle teorie EMI, kterou se zde pokusíme ověřit, by se v době, kdy se středoškolské vzdělání otevírá stále více žákům, měly jednotlivé obory homogenizovat z hlediska sociálního původu žáka. Grafy č. 3 a 4 ukazují podíl žáků přijatých do jednotlivých typů středních škol dle vzdělání rodičů. Nejprve se zaměříme na srovnání gymnaziálních žáků se žáky z učňovských oborů. Tyto dva typy středních škol jsou totiž na samotných krajích pomyslného žebříčku středoškolského vzdělávacího systému v ČR. Studenti učňovských oborů pocházejí především z rodin s nematuritním vzděláním (v rámci vzdělání matky podíl činí 12 %, v rámci vzdělání otce 9.7 %) a se zvyšujícím se vzděláním rodičů jejich podíl klesá. Gymnazisté se naopak nejvíce rekrutují z vysokoškolsky vzdělaných rodin. Podíl gymnaziálních žáků v rámci vzdělání matky činí 39.7 % a v rámci vzdělání otce 39.5 %. Se snižujícím se vzděláním rodičů jejich podíl v typologii středních škol dle očekávání klesá. Výše zmíněné výsledky nám již napovídají, že kvalitativní rozdíly dle sociálního původu žáka nejsou v českém středoškolském prostředí zanedbatelné. Pojdme se však podrobněji podívat na tři zbylé typy středních škol. V rámci maturitních oborů s ekonomickým zaměřením můžeme pozorovat známky homogenizace z hlediska sociálního původu, protože zatímco u rodičů s nematuritním vzděláním podíl těchto žáků činí 37.8 % v rámci vzdělání matky a 38.9 % v rámci vzdělání otce, tak u rodičů s maturitou klesá na cca 30 %. U

vysokoškolsky vzdělaných rodičů poté zaznamenává další propad na výsledných 22.1 % u matky a 21.7 % u otce. Maturitní obory s technickým zaměřením dle grafů nejeví známky homogenizace dle sociálního původu, protože zatímco v rámci přechodu od rodičů bez maturity k rodičům s maturitou podíl žáků v tomto oboru stoupá, při přechodu od rodičů maturantů k vysokoškolsky vzdělaným rodičům opětovně klesá, což odkazuje k normalitě rozložení tohoto znaku v populaci. Maturitní obory souhrnně pojmenované jako jiné představují široké spektrum středoškolských oborů, které se nevešly pod označení zbývajících kategorií vysvětlované proměnné. Na výše uvedených grafech se neprojevují náznaky homogenizace této široce pojaté kategorie, což se dá předpokládat právě z důvodu její velké pestrosti, která může smazávat rozdíly v jednotlivých oborech pod ni zařazených. Nyní se podíváme na samotnou tabulku multinomické logistické regrese, abychom tvrzení stanovená v rámci deskriptivní analýzy potvrdili.

Tab 4 Koefficienty multinomické logistické regrese pro typy středoškolského vzdělávání (vlastní zpracování)

Vysvětlující proměnné	Maturita - ekonomický obor vs. Vyučený		Maturita - technický obor vs. Vyučený		Maturita - jiný obor vs. Vyučený		Gymnázium vs. Vyučený	
	b	exp ^(b)	b	exp ^(b)	b	exp ^(b)	b	exp ^(b)
Vzdělání matky								
Bez maturity	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
Maturita	1.179**	3.250	1.440**	4.222	1.322**	3.750	1.717**	5.565
Vysokoškolské	0.540	1.717	0.861*	2.365	0.374	1.457	1.792**	6.000
Vzdělání otce								
Bez maturity	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
Maturita	0.300	1.350	0.822**	2.276	0.544	1.723	0.902**	2.465
Vysokoškolské	0.227	1.254	0.443	1.557	0.555	1.743	1.591**	4.909
Pohlaví								
Žena	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
Muž	-0.061	0.941	2.005**	7.426	-0.415	0.661	-0.372	0.689
Konstanta	1.110	0.000	-0.898	0.000	0.593	0.000	-0.371	0.000

Poznámka: * p≤,05, ** p≤,01

Abychom zjistili, jaké faktory podmiňují přijetí studenta do typu středního

vzdělávání v české společnosti, prozkoumáme nyní tabulku s koeficienty multinomické logistické regrese. Vzdelání matky působí na závisle proměnnou v horizontální rovině, ale pouze v rámci jejího maturitního vzdělání. Šance na studium daného maturitního oboru v rámci matek maturantek se oproti vyučeným matkám zvyšuje zleva doprava a v každé variantě středoškolského studia respondenta je signifikantní. Totéž se však nedá prohlásit o kategorii matek vysokoškolaček. Signifikantní efekt byl zaznamenán pouze u maturitních oborů s technickým zaměřením, kde měli potomci matky vysokoškolačky oproti potomkům vyučených matek 2,3krát větší šanci na studium technicky zaměřené střední školy a u gymnázií, kde byla šance 6krát větší. Vertikální efekt u vzdělání matky působil na závisle proměnnou pouze v rámci kategorie gymnázií, kde respondent, jehož matka je maturantka, měl 5,6krát větší šance na studium gymnaziální větve oproti respondentům s matkou bez maturity a 6krát větší šance na to samé studium, pokud byla jeho matka vysokoškolačka. Vzdelání otce horizontálně nepůsobí na závisle proměnnou a ve vertikální rovině byl zaznamenán efekt pouze v rámci kategorie gymnázií, stejně jako tomu bylo u vzdělání matek. Tento efekt je ovšem slabší, z čehož vyplývá, že vzdělání matky má větší vliv na to, jestli daný žák půjde studovat gymnázium, či nikoliv.

Pohlaví respondenta nemá vliv na to, jaký typ střední školy půjde žák studovat. Jedinou výjimku tvoří maturitní obory technického typu, kde mají muži 7,4krát větší šance než ženy, že upřednostní tento typ střední školy před učňovským oborem.

Diskuze a závěr

V této práci jsme se pokusili prozkoumat fenomén českého středoškolského vzdělávacího systému. Konkrétně jsme se snažili ukázat, jakým způsobem askriptivní charakteristiky středoškolských studentů ovlivňují jejich vzdělanostní aspirace a jestli v českém středním vzdělávání dochází k homogenizaci různých typů středních škol z hlediska sociálního původu žáka. Pojdme si nyní shrnout získané informace a poznatky.

Výsledky analytické části ukázaly, že čím většími vzdělanostními aspiracemi respondent oplývá, tím větší vliv na ně má vzdělání jeho rodičů. Tento efekt se ovšem projevil pouze u rodičů maturantů. U vysokoškolsky vzdělaných rodičů nebyl vliv této kategorie potvrzen. Pouze u vyšších vysokoškolských aspirací respondenta bylo nalezeno signifikantní působení vysokoškolského vzdělání rodičů. V datech nebyl nalezen vertikální efekt vzdělání rodičů na závisle proměnnou, protože na každé úrovni vzdělanostních aspirací maturitní vzdělání rodičů působilo silněji, než vzdělání vysokoškolské. Jedním z možných vysvětlení silnějšího působení maturitního vzdělání rodičů by mohl být fakt, že se tito

rodiče snaží svým potomkům předat ideu důležitosti vzestupné vzdělanostní mobility, která představuje určitý vzorec budoucího životního úspěchu. Vysokoškolsky vzdělaní rodiče se naopak pouze snaží zabránit sestupné mobilitě, což se projevilo ve vysokých šancích na to, že jejich potomek bude aspirovat na vyšší vysokoškolské vzdělání. Tato tvrzení korespondují s mechanismy dosahování zaměstnaneckého statusu v soudobé společnosti, ve které jsou tyto procesy čím dál tím více spjaty právě s dosaženým vzděláním. Právě zmíněné závěry však nemůžeme nahlížet jako kategorická tvrzení, poněvadž v datech chybí další vysvětlující proměnné jako například příjem rodiny, počet sourozenců anebo kognitivní schopnosti žáka, které by vliv vzdělání rodičů očistily od jejich působení. I přes uvedené limity ale můžeme konstatovat, že zjištěné výsledky do jisté míry korespondují se závěry autorů Katrňáka (2006), Matějů (2006) a Švarcové s Gabrhelem (2012), kteří tvrdí, že vliv vzdělání rodičů pozitivně působí na vzdělanostní aspirace. S výše uvedenými autory také můžeme souhlasit v tom, že česká společnost je mobilitně otevřená, poněvadž u maturitního vzdělání rodičů, které nejvíce působilo na závisle proměnnou jako celek, byly nejsilnější efekty nalezeny při působení na nižší a vyšší vysokoškolské aspirace respondenta, z čehož vyvozujeme závěr o tendencích k vzestupným mobilitním procesům. V potaz by však měl být brán fakt, že vzdělanostní aspirace v některých případech vůbec nemusí korespondovat s reálným vzdělanostním stupněm, kterého ve svém životě jedinec dosáhne. Vliv pohlaví respondenta působil na rozdíl od závěru Katrňáka (2006) a Šmídové, Janouškové a Katrňáka (2008) opačným směrem. Toto působení však bylo zaznamenáno pouze v rámci aspirací maturitních a nižších vysokoškolských, kde již navíc nebylo příliš silné. Právě zmíněná zjištění by stála za ověření v rámci výzkumu, do kterého by vstoupilo více vysvětlujících proměnných, aby se tak zobrazil a především potvrdil jejich čistý efekt.

Dále se podíváme, jak dopadly výsledky analýzy vlivu askriptivních charakteristik na typologii středních škol a jejich potenciální homogenizace z hlediska sociálního původu. Z výše popsaných regresních koeficientů je patrné, že jediný typ středního vzdělávání, ve kterém se koncentrují žáci z rodin s dobrým sociálním původem, jsou gymnázia, což odpovídá závěrům Katrňáka, Simonové a Fonádové (2011). Nejakademičtější větev středoškolského vzdělání jsou statisticky častěji navštěvována dětmi z rodin, kde rodiče vlastní vysokoškolský diplom a podléhají tedy horizontální diverzifikaci středoškolského vzdělání dle sociálního původu. U ostatních kategorií typologie středoškolských oborů se tento trend neprojevil. Maturitní vzdělání matky sice významně působilo na všechny středoškolské obory, ale při posunu ke vzdělání vysokoškolskému se tento efekt vytratil. Můžeme pouze tvrdit, že pokud má daný žák matku, jež vlastní maturitní vysvědčení, tak je velmi pravděpodobné, že půjde také studovat některý s maturitních oborů. Nemůžeme ovšem tvrdit, že by se dané obory homoge-

nizovaly z hlediska vysokého anebo naopak nízkého sociálního původu, který byl v našem výzkumu vyjádřen vzděláním rodičů. Na výsledcích je dále vidět, že vzdělání matky působilo na závisle proměnnou silněji, než vzdělání otce. Zajímavou extenzí tohoto zjištění by byl výzkum, který by bral v potaz informaci, zdali respondent žije v úplné rodině anebo pouze s jedním z rodičů, aby se poté efekt matky a otce v multivariační analýze projevil očištěný od těchto potenciálně zkreslujících vlivů. Závěrem tedy můžeme prohlásit, že efekt EMI, neboli kvalitativní diferzifikace středoškolského vzdělávání se projevil pouze u gymnaziální větve a ostatní námi definované typy středních škol nepostihuje. Toto tvrzení ale neznamená, že by v českém středním vzdělávání neexistovaly kvalitativní rozdíly v různých větvích tohoto vzdělávacího systému. Efekt pouze není přítomen v rámci dělení středoškolského systému na školy technického a ekonomického typu, ale kvalitativní diverzifikace je, jak ostatně ukázal článek Katrňáka, Simonové a Fonádové (2011), v českém středním školství přítomna.

Literatura

1. BERNSTEIN, B. *Class, Codes and Control: Theoretical Studies Towards a Sociology of Language*. London: Routledge & Kegan Paul, 1971.
2. BLAU, P. M., DUNCAN O. D. *The American Occupational Structure*. New York: Wiley, 1967.
3. BOURDIEU, P. 1971. *Reproduction culturelle et reproduction sociale*. *Social Sciences Information*. Vol. 10, No. 2, pp. 45-79.
4. BOURDIEU, P. *The Forms of Capital*. In Richardson J. G. (ed.). *Handbook of Theory and Research for Sociology of Education*. New York: Greenwood Press. 1986. pp. 241-258.
5. BOWLES, S., GINTIS, H. *Schooling in Capitalist America: Educational Reform and the Contradictions of Economic Life*. New York: Basic Books, 1976.
6. GOLDTHORPE, J. H. *Outline of a Theory of Social Mobility in On Sociology. Numbers, Narratives and the Integration of Research and Theory*. Oxford: Oxford university Press, 2000.
7. KATRŇÁK, T. *Sociální a kulturní reprodukce společnosti v teoretické perspektivě*. *Sociologie*, 2003, Vol. 35, no. 1, pp. 61 -76.
8. KATRŇÁK, T. *Třídní analýza a sociální mobilita*. Brno: CDK, 2005.
9. KATRŇÁK, T. *Faktory podmiňující vzdělanostní aspirace žáků devátých tříd základních škol v České republice* in Matějů, P. Straková, J. (eds.). *Nerovné šance na vzdělání: Vzdělanostní nerovnosti v České republice*. Praha: Academia, 2006.
10. KATRŇÁK, T. SIMONOVÁ, N. FONÁDOVÁ, L. *Od diferenciacie k diverzifikaci: test MMI a EMI v*

- českém středním vzdělávání v první dekádě 21. století. Sociologický časopis. 2013. Vol. 49, No. 4, pp. 491-520.
11. LUCAS, S. R. Effectively Maintained Inequality: Education Transitions, Track Mobility, and Social Background Effects. *American Journal of Sociology*, 2001, Vol. 106, No. 6, pp. 1642–1690.
 12. MATĚJŮ, P. Představy o životním úspěchu a vzdělanostní aspirace in Matějů, P. Straková, J. (eds.). *Nerovné šance na vzdělání: Vzdělanostní nerovnosti v České republice*. Praha: Academia, 2006.
 13. MAĚJŮ, P., SOUKUP, P., BASL, J. Vzdělanostní aspirace ve srovnávací perspektivě. Role individuálních, kontextových a strukturních faktorů při formování vzdělanostních aspirací v zemích OECD. *Sociologický časopis*, 2007, Vol. 44, No. 1, pp. 1-61.
 14. RAFTERY, A. E., HOUT. M. Maximally Maintained Inequality: Expansion, Reform and Opportunity in Irish Education, 1921-75. *Sociology of Education*. 1993. Vol. 66, No. 1, pp.41-66.
 15. SEWELL, W. H., HALLER, A. O., PORTES A. The Educational and Early Occupational Attainment Process. *American Sociological Review*. 1969. Vol. 34, No. 1, pp. 82-92.
 16. SEWELL, W. H., HAUSER, M. Causes and Consequences of Higher Education: Models of the Status Attainment Process. *American Journal of Agricultural Economics*. 1972. Vol. 54, pp. 851-861.
 17. ŠMÍDOVÁ, I., JANOUŠKOVÁ K., KATRŇÁK T. Faktory podmiňující vzdělanostní aspirace a vzdělanostní segregaci dívek a chlapců v českém vzdělávacím systému. *Sociologický časopis*, 2008, Vol. 44, No. 1: 23–53.
 18. ŠVARCOVÁ, J., GABRHEL, V. Vzdělanostní aspirace a vzdělanostní mobilita studentů středních škol v České republice. *Ekonomie a Management*, 2012. Vol. 15, No. 2, pp. 4-14.
 19. SIMONOVÁ, N. *Vzdělanostní nerovnosti v české společnosti*. Praha: SLON, 2011.
 20. TREIMAN, D. J. Industrialization and Social Stratification. *Sociological inquiry, Special Issue: Stratification Theory and Research*, 1970, Vol. 40, pp. 207-234.

3.3 Zaměstnanec nebo podnikatel

Úvod

Podnikání je považováno za jeden z nejvýznamnějších faktorů ekonomického vývoje a bohatství států. Tomu odpovídá i množství osob, které se některé z forem podnikání věnují. Jen v České republice Ministerstvo průmyslu a obchodu evidovalo ke konci roku 2013 více než 2,3 milionu subjektů jako podnikatele. Z toho pak zhruba 2 miliony (1 965 757) tvořily fyzické osoby (tedy cca 20 % populace ČR), přibližně 340 tisíc (379 084) pak právnické osoby. Na tisíc obyvatel tak připadá 223 podnikatelů (Ministerstvo průmyslu a obchodu České republiky, 2014). Podnikání je však důležité i z dalších důvodů než z prostého (byť významného) počtu osob, které se mu věnují. Je s ním spjato vytváření nových pracovních míst, a tedy i snižování nezaměstnanosti. Bývá rovněž považováno za jeden z významných faktorů ekonomického růstu či inovace, což se týká jak rozvinutých, tak rozvíjejících se ekonomik (Valliere & Peterson, 2009). Význam přikládání podnikání se odráží např. v projektu Evropské komise Promoting Entrepreneurship, který si klade za cíl informovat a vzdělávat v oblasti podnikání. Zároveň se tento program snaží o podporu mediální a sociálního obrazu podnikání. To vše je konáno za účelem povzbuzení obyvatel států EU k podnikání (European Commission – Enterprise and Industry, 2012). Podpora podnikání – ať už formou povzbuzování k této činnosti či poskytování informací, ale i předáváním znalostí a zkušeností – je patrná také v dalších aktivitách Evropské komise, např. v souvislosti s vysokým školstvím (EIDG, 2008).

Podnikání je ale zároveň oblastí, v rámci níž dochází k velmi frekventované obměně subjektů (zejména v rámci malých a středně velkých podniků), tedy k jejich relativně častému vzniku a zániku (Český statistický úřad, 2005). Zde se odráží jeden z charakteristických znaků podnikání, totiž riziko. Rizikem se zde míní ochota dotyčné osoby dát v sázku vlastní kariéru a finanční zabezpečení, jakož i svůj čas a kapitál kvůli realizaci nejistého podniku. To vše za situace, kdy není možné riziko vyplývající z takového počínu (statisticky) odhadnout či predikovat. Ochota přijímat rizika však není jedinou charakteristikou vlastní podnikatelům. Etymologie slova odkazuje k inovaci, finančnímu a obchodnímu důvtipu, ale také ke snaze proměnit inovace v ekonomické zboží (Knight, 1964). Oba zmíněné prvky, totiž ochota přijímat rizika a inovace, jsou bezesporu přítomny také v českém prostředí. V šetření, které provedl Český statistický úřad, 95 % oslovených podnikatelů uvedlo, že svůj podnik zakládali tzv. na zelené louce, tedy že založili zcela nový podnik (Český statistický úřad, 2005).

Existují však další – psychologické, sociální, demografické aj. – charakteristiky

72

typické pro podnikatele, po kterých má smysl se ptát. Obzvláště tehdy, když jde o podnikatele úspěšné. Např. dle McClellanda (1965) je pro podnikatele charakteristická vysoká míra motivace či potřeby úspěchu (need achievement). Podle něj se lidé liší v míře pocítované potřeby úspěchu, a na základě tohoto východiska (a proběhnuvších studií) člení lidi na ty s vysokou a ty s nízkou potřebou úspěchu. V krátkosti lze konstatovat, že lidé s vysokou měrou potřeby úspěchu si obvykle vybírají středně náročné cíle, které vnímají jako výzvu, a které jsou zároveň v dosahu jejich možností. Oproti tomu si osoby s nízkou měrou potřeby úspěchu si volí cíle velmi snadné cíle, jelikož je minimalizováno riziko neúspěchu, nebo naopak velmi náročné cíle, neboť zde neúspěch nepředstavuje snížení jejich sebehodnocení (McClelland, 1961). Hornaday a Aboud (1971) ve své studii zkoumající podnikatele tento McClellandův závěr potvrdili a v rámci srovnání s celkovou populací zjistili, že podnikatelé vykazují ve větší míře potřebu nezávislosti a potřebu efektivity vlastního vedení. Schoon a Duckworth (2012) pak poukazují na význam mezigeneračního přenosu socioekonomických zdrojů, ale také hodnot a chování. Z individuálních charakteristik lze jmenovat jednak sociální dovednosti (ve smyslu zvládání interakcí s druhými), záměr podnikat či akademické úspěchy. Poslední ze dvou jmenovaných přitom do značné míry dle těchto autorů ovlivňuje jednak faktor pohlaví (ve smyslu genderu), a také obecně socioekonomický status rodičů (vyjádřený např. stupněm dosaženého vzdělání). Právě socioekonomický status se přímo promítal do obecného sebehodnocení, sociálních dovedností či akademických úspěchů, a tedy i do vztahu k podnikání. Patrně to bylo zejména u dětí pocházejících ze socioekonomicky privilegovaného prostředí. Také pohlaví ve smyslu genderu se ukázalo jako určující prediktor ve vztahu k podnikání – z analyzovaného vzorku se muži stávali podnikateli spíše než ženy (Schoon & Duckworth, 2012). Význam pohlaví či genderu jako prediktoru potvrdily také další výzkumy (např. de Bruin, Brush, & Welter, 2007; Díaz-García, and Jiménez-Moreno, 2010). Rozdíl je přitom do určité míry možné vysvětlit skrze sociální a kulturní faktory. V rámci již zmíněné studie (Schoon, and Duckworth, 2012) ovlivnil rozhodnutí žen věnovat se podnikání přístup k socioekonomickým zdrojům rodiny, nikoli však v případě mužů. Dle stejné studie pak skutečnost, že se otec věnoval podnikání či byl samoživitel, zvyšovala pravděpodobnost stejného počínání u chlapců, ne však u dívek. Do záměru věnovat se podnikání se promítly také akademické aspirace zkoumaných osob – chlapci ve věku 16 let s horšími studijními výsledky a menším zájmem o studium měli ve srovnání s dívkami se stejnými studijními výsledky znatelnější tendenci začít podnikat. Autoři Shinnar, Giacomini a Janssen (2012) pak ve svém výzkumu poukazují na vliv genderu a kultury při vnímání překážek v započítání podnikání či podpoře okolí v podnikání.

Kromě psychologických, sociálních, kulturních aj. aspektů působících na jedin-

cův postoj vůči podnikání či vysvětlující rozdíly mezi těmi, kdo podnikají, a těmi, kdo nikoliv, jsou relevantní také poznatky z oblasti managementu či lidských zdrojů a jejich rozvoje. Pochopitelně se tyto více či méně mohou prolínat s výše zmíněnými aspekty. Za klíčovou charakteristiku pro podnikatele, ale i pro zaměstnance tak můžeme považovat schopnost a ochotu učit se novým věcem (Teece, 1998; Stewart, 1997 atd.). Že je relevantní ptát se také lidí pracujících v zaměstnaneckém poměru, dokládá mezinárodní studie *Factors of Business Success* (např. Schrör, 2006; Schrör, 2008), do níž se zapojili i respondenti z České republiky. Z výsledků totiž vyplývá, že předchází pracovní aktivita byla u většiny respondentů právě zaměstnanecký poměr, a to přes 70 % u mužů a více než 60 % u žen (Český statistický úřad, 2005). Pollard a Švarcová (2010) se ve své studii zaměřili právě na důležité kompetence jak pro zaměstnanecký poměr, tak pro podnikání. Společně se skupinou expertů z dané oblasti v podobě manažerů vytvořili seznam kompetencí relevantních ve výše uvedeném smyslu, které pak byly konfrontovány s představami vzorku zaměstnanců a studentů. Mezi jiným šlo o již zmíněnou ochotu učit se novým věcem, ale také o schopnost vyjednávání, o schopnost organizace práce, o schopnost hospodaření atd. Tyto kompetence či témata se pak reálně odrážejí v důvodech pro vlastní podnikání, které podnikatelé coby respondenti uvádějí. Klíčová je z tohoto hlediska postoj k investičnímu módu. Ten totiž reprezentuje výše uvedené charakteristiky podnikání – ochotu riskovat, hledání inovací atd. (Pollard & Švarcová, 2010) V dříve zmíněném mezinárodním výzkumu *Factors of Business Success* (Schrör, 2006) bylo zjištěno, že v českém kontextu mezi nejčastěji uváděnými důvody pro podnikání patří (časová) nezávislost („být svým vlastním páнем“), hledání nových zkušeností či vyhlídka zlepšení vlastní ekonomické situace. Pochopitelně i zde existují rozdíly (např. mezi jednotlivými věkovými skupinami, pohlavím atd.), které však nejsou výrazné.

Prvky charakteristické pro oblast podnikání dále nemusí být relevantní jen pro budoucí podnikatele. V posledních dvaceti letech totiž došlo hned k několika zásadním změnám na trhu práce, které se promítly do podoby kariéry, tedy do souhrnu pracovních zkušeností jednotlivce (Arnold & Randall, 2010). Ve srovnání s dřívějším je např. častější střídání zaměstnání, a to i napříč odvětvími (Duys, Ward, Maxwell, & Eaton-Comerford, 2008), ale rovněž nárůst flexibilních úvazků či pracovních úvazků uzavřených na dobu určitou. To vše se odehrává na pozadí jevů jako globalizace (ať už ve smyslu soupeření na trhu napříč zeměmi a kontinenty, tak ve smyslu zvýšené mobility zboží, osob či informací), rapidních technologických změn (které v některých oblastech vedou ke snižování počtu pracovních míst) či stárnutí populace. Výše uvedené strukturální změny se pochopitelně odrážejí ve zvyšujících se nárocích na jednotlivce. Pracovníci, aby byli schopni udržet svou zaměstnatelnost, si musí kontinuálně osvojovat nové

znalosti - dochází tak k celoživotnímu učení. Především si však (oproti dřívějšímu) musí osvojovat prvky charakteristické pro podnikání, např. self-management, management malých podniků (small business) či právě výše uvedenou schopnost přijímat riziko (Arnold & Randall, 2010).

V této studii jsem se rozhodl zaměřit na české adolescenty a mladé dospělé navštěvující sekundární stupeň a terciální vzdělávání, resp. na jejich postoje vzhledem k podnikání. Výběr této cílové skupiny je opodstatněný už kvůli hospodářskému významu, který budou její příslušníci zaujímat či už aktuálně zaujímají. V českém kontextu se pak jedná – ve spojitosti tématu a cílové skupiny – o oblast, které není věnováno mnoho pozornosti. Již několik desítek let přitom v zahraničí probíhají studie zkoumající potenciální vliv celé řady proměnných, které mohou mít vliv na formování představ, postojů či aktuálního jednání ve vztahu k podnikání (např. Sexton, and Bowman, 1983; Krašnicka, 2007; Bhandari, 2012; Vázquez-Burgete et. al., 2012). Výzkumníci se v nich zaměřují studenty různých stupňů vzdělávání (nejčastěji pak sekundárních a terciálních), oborů zaměření atd. Pozornost v nich je věnována například postojům studentů vzhledem k podnikání (Krašnicka, 2007). Zkoumány však mohou být také psychologicky relevantní charakteristiky (např. osobnostní rysy, postoje atd.) studentů, jejichž obor studia je spjat s podnikáním a následně srovnat výsledky s celkovou populací (Sexton & Bowman, 1983). Díky tomu je možné zjišťovat rozdíly mezi studenty jednotlivých studijních oborů, které obvykle směřují k podnikatelské činnosti, stejně jako je možné provádět srovnání s populací studentů jako celku. U podnikatelů lze poté retrospektivně analyzovat jejich dřívější studijní historii (Schoon & Duckworth, 2012). Po definování patřičných kompetencí (např. schopnost organizace práce a hospodaření, vyjednávání či učení se novým věcem) vhodných či potřebných k podnikání je opět možné analyzovat způsob distribuce těchto kompetencí mezi studenty (Vázquez-Burgete et. al., 2012).

Předmětem zkoumání jsou tedy postoje studentů navštěvujících některou z institucí sekundárního a terciálního vzdělávání vzhledem k podnikání, ale také sebe-deklarované kompetence vhodné či potřebné k podnikání. Při výběru těchto kompetencí jsem vycházel z teoretických předpokladů a empirické evidence (Pollard, and Švarcová, 2010), které byly konfrontovány s oficiálními dokumenty (např. Recommendation, 2006). Postoje studentů navštěvujících některou z institucí sekundárního vzdělávání vzhledem k podnikání, k zaměstnaneckému poměru, resp. jejich kompetence v souvislosti s těmito oblastmi atd. jsou dále dány do souvislosti s proměnnými jako pohlaví, vzdělanostní aspirace, nejvyšší dosažené vzdělání rodičů atd., jež je možné na základě dřívějších (a výše uvedených) výzkumů považovat za relevantní. Hlavním cílem je pak zjistit, zda a jak výše uvedené proměnné přispívají k úmyslu pracovat v investičním módu, tedy podnikat. Kromě analýzy možných vztahů je cílem studie rovněž popis aktuální

situace.

Metody

1. Popis vzorku a způsob jeho výběru

Studie I. – frekventanti sekundárního stupně vzdělání

První studie se zabývá studenty navštěvující některou z institucí poskytujících sekundární stupeň vzdělání. Sběr dat probíhal opakovaně, a to v letech 2011, 2012 a 2013. Do výzkumu byly zahrnuty střední školy ze 75 obcí v rámci České republiky rozdílného počtu obyvatel i geografického umístění (mezi jiným šlo o Brno, Prahu, Čáslav, Zlín, Ostravu, Kyjov, Olomouc, Turnov, Pardubice, České Budějovice či Hradec Králové). Celkem pak bylo osloveno 820 středních škol v ČR. Konkrétně obdrželi pedagogové vyučující ekonomické předměty či společenské vědy nebo top management škol (hlavně u menších škol) dopis s vysvětlením cíle výzkumu a instrukcemi. Samotný průběh vyplňování elektronických dotazníků byl tedy v režii těchto osob – bylo jim doporučeno, aby se domluvili s vyučujícími informatiky a vyplňovali dotazníky přímo v počítačových učebnách. Dle dostupných informací ale řada z nich pouze studenty informovala a nechala na studentech, aby si dotazník vyplnili dle svého zájmu doma.

První vlna výzkumu probíhala v lednu 2011. Zúčastnilo se jí 418 respondentů navštěvujících některou z institucí poskytujících sekundární stupeň vzdělání. U 47 respondentů (11,2 %) šlo o gymnázia, v případě 346 zkoumaných osob (82,8 %) o střední odborné školy různého typu, ovšem s maturitním ukončením, a v neposlední řadě 11 respondentů (2,6 %) uvedlo studium oboru ukončeného výučním listem. 14 (3,3 %) studentů neuvedlo typ střední školy, kde studují.

V rámci druhé vlny výzkumu, probíhající o rok později (tedy v lednu 2012), dotazník vyplnilo 579 respondentů. 53 (9 %) z nich navštěvovalo studijní program s ukončením v podobě výučního listu, v případě 370 probandů (64 %) šlo o střední školy (s ekonomickým, technickým či dalším zaměřením) ukončené maturitou. V neposlední řadě 125 (22 %) zkoumaných osob navštěvovalo gymnázium. 31 respondentů (5 %) pak na tuto položku neodpovědělo.

V roce 2013 se pak 3. vlny výzkumu zúčastnilo 706 frekventantů středoškolského studia. Tak jako v předchozích vlnách výzkumu, i zde zabíral největší podíl studentů některé ze středních škol s ukončením v podobě maturity, totiž necelých 68 % (478 osob). V případě gymnázií to bylo 152 respondentů (21 %). Výzkumu se rovněž zúčastnilo 40 studentů (zhruba 6 %), kteří navštěvovali studijní program ukončený výučním listem. 36 respondentů (5 %) pak tuto položku nechalo bez odpovědi.

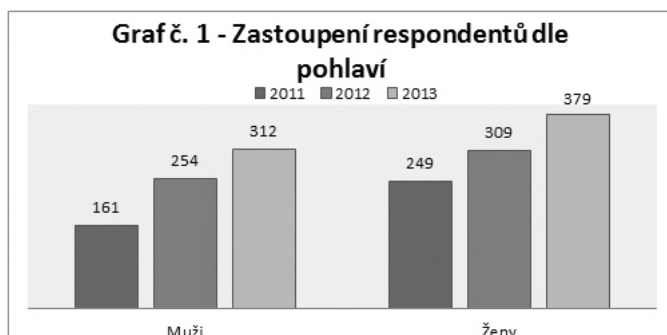
Výše uvedené informace o rozložení respondentů dle typu studijního programu, který navštěvují (resp. dle způsobu jeho ukončení) shrnuje tabulka č. 1 uvedená níže:

Tab 1 Způsob ukončení středoškolského vzdělání (vlastní zpracování)

	2011		2012		2013	
	N	%	N	%	N	%
Výuční list	11	2,6	53	9	40	6
Maturita - gymnázium	47	11,2	125	22	152	21
Maturita - střední škola	346	82,8	370	64	478	68
Chybějící	14	3,4	31	5	36	5
Celkem	418	100	579	100	706	100

Respondenti byli dotazováni na hned několik relevantních skutečností. Konkrétně šlo o jejich pohlaví či o roky zbývající do ukončení studia.

V roce 2011 se výzkumu zúčastnilo 161 mužů (38 %) a 249 žen (59 %). 8 respondentů (2 %) pak tuto položku nechalo bez odpovědi. V rámci druhé vlny výzkumu došlo k mírnému nárůstu podílu mužů ve vzorku – totiž na 44 % (254 osob). Pokud jde o ženy, výzkumu se jich zúčastnilo 309, tedy 53 %. Necelá 3 % respondentů (16 osob) tuto položku nechala bez odpovědi. Poslední vlna výzkumu pak byla z hlediska pohlavního zastoupení respondentů obdobná – 312 respondentů (44 %) deklarovalo mužské pohlaví, 379 (54 %) ženské pohlaví a konečně 15 respondentů (2 %) na tuto otázku neodpovědělo. Informace o rozložení souboru z hlediska pohlaví (v absolutních četnostech) shrnuje graf č. 1 dále:

Graf 1 Zastoupení respondentů dle pohlaví (vlastní zpracování)

Pokud jde o roky zbývající do ukončení studia, většina respondentů ve všech vlnách výzkumu označila ukončení již tento rok nebo rok následující. V roce 2011 to bylo 86 (necelých 21 %), resp. 139 respondentů (cca 33 %), v roce 2012 176 (málo přes 30 %), resp. 249 zkoumaných osob (43 %) a v roce 2013 242 (34 %), resp. 295 (zhruba 42 %) probandů. Zároveň je možné na základě údajů, které

respondenti uvedli, konstatovat, že se výzkumu zúčastnili i studenti víceletých gymnázií – byť spíše v marginálním zastoupení (šlo řádově o jednotlivce). Charakteristiky zkoumaného souboru z hlediska této proměnné shrnuje tabulka č. 2:

Tab 2 Roky zbývající do ukončení středoškolského studia (vlastní zpracování)

	2011		2012		2013	
	N	%	N	%	N	%
Tento rok	86	20,6	176	30,4	242	34,3
Za rok	139	33,3	249	43,0	295	41,8
Za dva roky	136	32,5	80	13,8	147	20,8
Za tři roky	40	9,6	36	6,2	15	2,1
Za čtyři roky a více	17	4,1	38	6,6	7	1,0
Celkem	418	100,0	579	100,0	706	100,0

Studie II. – frekventanti terciálního stupně vzdělání

Druhá část výzkumu mapovala (podobně jako studie 1.) postoje studentů k podnikání. Tentokrát však byli dotazováni studenti Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně (dále jen UTB) bakalářského i magisterského stupně studia, a to mezi lety 2011 a 2013. Sběr dat probíhal na prvních hodinách úvodních kurzů. Výchozím cílem sběru dat v těchto obdobích bylo zjištění profesních a studijních aspirací studentů UTB, zejména pak těch z Fakulty managementu a ekonomiky (dále jen FaME), pro vnitřní potřebu univerzity. Z tohoto odlišného záměru plyne také skutečnost, že ne všechny z položek, které byly administrovány středoškolským studentům v rámci první studie, byly administrovány studentům UTB. V roce 2013 pak byly tyto chybějící položky doplněny. Rovněž bylo přidáno několik dalších, týkajících se např. finanční podpory v průběhu studia ze strany rodičů či skutečnosti, zda vysokoškolské studium přímo navazovalo na to středoškolské či nikoli. Popis zkoumaného souboru (ale i následné analýzy) je tak v této druhé studii možno rozdělit na období před sběrem dat v roce 2013, a po sběru dat v roce 2013.

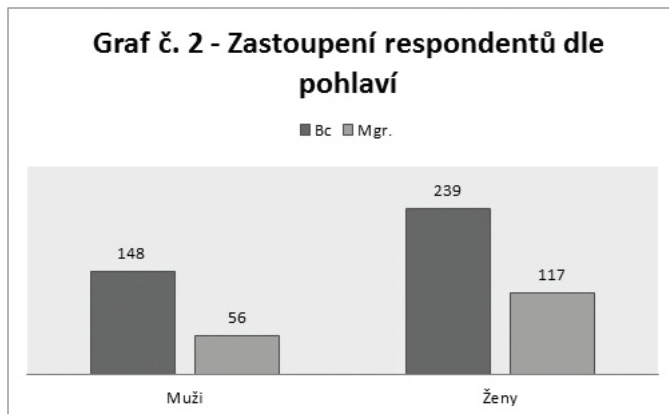
První sběr dat proběhl coby pretest v jarním semestru roku 2011. Zúčastnilo se ho celkem 172 respondentů prvního ročníku bakalářského stupně. Studenti prvního ročníku bakalářského stupně byli dotazováni také v rámci podzimního semestru 2011 (386 osob) a rovněž v podzimním semestru 2012 (rovněž 386 osob). Sběru dat v podzimním semestru 2011 se účastnilo rovněž 212 studentů prvního ročníku navazujícího magisterského/inženýrského stupně.

V podzimním semestru roku 2013 pak byl proveden sběr dat u 387 frekventantů prvního ročníku bakalářského a 175 frekventantů magisterského stupně studia. Pokud jde o první skupinu respondentů, ve 148 případech (38 %) šlo o muže a ve 239 případech (62 %) o ženy. U skupiny studentů navazujícího magisterského stupně je tento poměr podobný – 32 % z nich (56 osob) byli muži a 67 % z nich

(117 osob) ženy, přičemž 2 respondenti (1 %) nechali tuto položku bez odpovědi. Rozložení zkoumaného souboru z hlediska pohlaví znázorňuje graf č. 2:

Graf 2 Zastoupení respondentů dle pohlaví (vlastní zpracování)

Není bez zajímavosti, že na 329 frekventantů bakalářského stupně vzdělání (85 %) uvedlo, že jejich aktuální vysokoškolské studium přímo navazuje na to středoškolské. U dalších 49 (necelých 13 %) tomu tak nebylo, a 9 respondentů (přibližně 2 %) na tuto položku neodpovědělo.

V neposlední řadě považuji za relevantní zmínit informace týkající se místa bydliště respondentů, a to kvůli relativní variabilitě mezi respondenty. Přestože totiž 45 % uvedlo jako místo svého bydliště Zlínský kraj, plných 55 % tím připadá respondentům z odlišných částí České, ale i Slovenské republiky. Z hlediska četnosti byl druhý nejčastěji uváděný kraj Olomoucký (99 respondentů, 18 %), a dále Jihomoravský (77 respondentů, 14 %), Trenčianský (41 respondentů, 7,3 %) či Moravskoslezský (34 respondentů, 6 %).

2 Popis použitých metod

Jak bylo uvedeno výše, data byla sbírána skrze dotazníková šetření. Mezi jednotlivými vlnami výzkumu však existují rozdíly ve zkoumaných proměnných, byť je většina (vyplyvajících z teoretického i empirického zázemí, viz úvodní část) z nich shodná.

Studie I. – frekventanti sekundárního stupně vzdělání

Koncept kompetencí vhodných či potřebných pro podnikání byl operacionalizován skrze čtyři položky. Konkrétně jde o položky týkající se organizace práce, vyjednávání, hospodaření a řešení problému. Respondenti při sebe-deklarované

odpovědi vybíraly z ordinální škály o třech stupních (zjednodušeně „Umím nebo chci umět“, „Nevím“, „Neumím a nechci umět“). Jak bylo řečeno v úvodu, při konceptualizaci a operacionalizaci vybraných kompetencí sloužil jako zdroj empirický výzkum (Pollard, Švarcová, 2010; Vázquez-Burgete et. al., 2012 atd.) či oficiální dokumenty (např. Recommendation, 2006).

Postoj k podnikání byl vyjádřen také skrze další položky, na něž mohli respondenti souhlasně či odmítavě odpovědět. Položky bylo samozřejmě možné ponechat bez odpovědi – k takovému řešení jsme přistoupili kvůli redukcí sociální žádoucnosti či stylizace respondentů. Zatímco první z nich se týká ochoty k podnikání (totiž k investičnímu módu), další lze vnímat jako tuto položku doplňující či rozšiřující. První položka se dotazovala na postoj k investičnímu módu, přičemž obsahovala patřičnou vinětu definující investiční mód: „Investiční mód je situace, kdy pracuji dnes, ale peníze si možná vydělám v budoucnu – např. dnes postavím dům a pronajmu ho. Peníze vydělám, až z nájmu splatím dům a nájemné pak začne být můj zisk. Investiční mód umožňuje, aby člověk v budoucnu nepracoval, ale zároveň dostával peníze. Investice se však nemusí podařit a v takovém případě může člověk podařit.“ Druhá položka odpovídala situaci v zaměstnaneckém poměru („Odvedu si svou práci a chci za ni dostat zaplacenou“), kdy dotyčný dostane zaplacen za odvedenou práci – s čímž se mj. pojí snížená ochota riskovat.

Popis vlastní ekonomické situace a postoj středoškoláků k ní byla zkoumána skrze dvě položky. První z nich se ptala na míru ekonomické závislosti či nezávislosti s ordinalizovanými možnostmi odpovědi („Zatím si nevydělávám – nepočítají se nahodilé drobné brigády“, „Už si vydělávám, ale část výdajů mi zatím hradí rodiče“ a „Už jsem ekonomicky plně nezávislý“). Tato položka také sloužila jako filtrační otázka pro položku následující, která se respondentů ptala na dobu, v rámci níž by chtěli být ekonomicky nezávislí (vyjádřeno v letech).

Další proměnná se týkala akademických výsledků či vzdělávání studentů – šlo o vzdělanostní aspirace. Pojem vzdělanostní aspirace lze chápat jako zamýšlený stupeň vzdělání, kterého respondent míní dosáhnout. Význam vzdělanostních aspirací je zřejmý zejména ve spojení s budoucím zaměstnáním, neboť vzdělanostní aspirace představuje jeden z nejlepších prediktorů vzdělanosti a pracovní kariéry (Matějů, Soukup, Basl 2007). Koncept vzdělanostní aspirace byl operacionalizován jako položka „Jakého nejvyššího vzdělání chceš dosáhnout Ty“ s možnostmi „Základní“, „Výuční list“, „Maturita, maturitní zkouška po nástavbě“, „Vyšší odborná škola“, „Vysoká škola – bakalářský stupeň (Bc., BcA. atd.)“, „Vysoká škola – magisterský stupeň (Mgr., MgA., Ing., MUDr., atd.)“ a „Vysoká škola – doktorský stupeň (Ph. D.)“. Z hlediska ISCED, tedy mezinárodní klasifikace vzdělání, možnost „Základní“ odpovídá kategorii ISCED2, možnost „Výuční list“

pak kategorii ISCED3, možnost „Maturita, maturitní zkouška po nástavbě“ kategoriím ISCED3 a ISCED4, možnosti „Vyšší odborná škola“, „Vysoká škola – bakalářský stupeň (Bc., BcA. atd.)“ a „Vysoká škola – magisterský stupeň (Mgr., MgA., Ing., MUDr., atd.)“ odpovídají kategorii ISCED5 a možnost „Vysoká škola – doktorský stupeň“ odpovídá kategorii ISCED6.

Do souvislosti se zvolenými kompetencemi a postoji k podnikání bylo dáno nejvyšší dosažené vzdělání u rodičů jako jeden z možných socioekonomických indikátorů. Jeho operacionalizace proběhla obdobným způsobem jako výše uvedená položka zachycující vzdělanostní aspirace. Tedy „Základní“, „Výuční list“, „Maturita, maturitní zkouška po nástavbě“, „Vyšší odborná škola“, „Vysoká škola – bakalářský stupeň (Bc., BcA. atd.)“, „Vysoká škola – magisterský stupeň (Mgr., MgA., Ing., MUDr., atd.)“ a „Vysoká škola – doktorský stupeň (Ph. D.)“. Proměnná „Nejvyšší dosažené vzdělání rodičů“ bylo v této vlně dále upraveno tak, aby zjišťovalo nejvyšší dosažené vzdělání zvlášť u matky, a zvlášť u otce.

V neposlední řadě byli respondenti dotázáni na některé z již zmíněných položek – pohlaví či let zbývajících do ukončení středoškolského vzdělání.

Studie II. – frekventanti terciálního stupně vzdělání

Druhá studie obsahovala jak proměnné uvedené v té první (viz výše), tak proměnné další. Některé z nich byly představeny v části věnující se zkoumanému souboru. Šlo jednak o stupeň studia (bakalářský a magisterský), ale také o míru, do jaké jsou studující rodiči finančně podporováni. Tato proměnná je vyjádřena ve čtyřech kategoriích – do 25 % výdajů na studium včetně, od 26 % do 50 %, od 51 % do 75% a od 76 % výše.

3 Hypotézy

První testovaný okruh hypotéz se týká souvislosti mezi pohlavím a souborem proměnných vztažených k podnikání. Očekávám, že muži spíše než ženy projeví zájem o práci v investičním módu, tedy o podnikání (de Bruin, Brush, & Welter, 2007; Díaz-García & Jiménez-Moreno, 2010). Dovednost či ochota osvojit si kompetence vhodné (potřebné) k podnikání je pak předpokládaným prediktorem vyššího (pravděpodobnějšího) zájmu o podnikání samotné.

Jako další prediktor, který je v analýze s vyšší pravděpodobností vztažen k záměru podnikat, je nejvyšší dosažené vzdělání rodičů. Ne kvůli vzdělání samotnému, ale proto, že nejvyšší dosažené vzdělání představuje jeden z indikátorů socioekonomického statusu (Crant, 1996), který je zase jedním z prediktorů zájmu o podnikání. Dále lze předpokládat nižší pravděpodobnost zájmu o podnikání u osob s vyššími vzdělanostními aspiracemi (Schoon & Duckworth, 2012). Tento

směr úvah se však dostává do (zdánlivě) protimluvné situace. Na základě existující literatury (např. Katrňák, Šmídová, & Janoušková, 2008; Matějů, Soukup, & Basl, 2007) je totiž možné konstatovat, že vyšší socioekonomický status rodičů (vyjádřený skrze jejich nejvýše dosaženého stupně vzdělání) je spjat s tendencí usilovat o vyšší stupeň vzdělání u jejich dětí. Jinými slovy, vyšší socioekonomický status rodičů (implikovaný skrze nejvyšší dosažený stupeň vzdělání) by měl být spjat jak s vyššími vzdělanostními aspiracemi u jejich potomků, tak ve vyšší pravděpodobnosti toho, že se jejich potomci budou chtít věnovat podnikání. Je proto pochopitelné, že všechny z předložených tezí nemohou platit současně, a jedním z účelů analýzy bude na tento rozpor nalézt odpověď.

Podobný vztah předpokládám v souvislosti s dobou, během níž by se respondenti chtěli ekonomicky osamostatnit – s kratší dobou, během níž se dotázaní chtějí ekonomicky osamostatnit, se pojí vyšší pravděpodobnost, že projeví zájem o investiční mód. Ve vztahu k současné ekonomické situaci respondentů pak očekávám vyšší pravděpodobnost zájmu fungovat v rámci investičního módu mezi těmi (studenty středních i vysokých škol), kdo si již hradí všechny či alespoň část nákladů na živobytí.

U vysokoškolských studentů pak nad rámec uvedených proměnných očekávám vyšší pravděpodobnost zájmu u těch studentů, kteří si své studium hradí z větší části, a to ve srovnání se studenty, jimž rodiče poskytují finanční podporu na studium ve větší míře.

Výsledky

1. Popisné statistiky

V této části textu budou představeny popisné statistiky týkající se zkoumaných proměnných, a to jak u středoškoláků, tak u vysokoškoláků. Ověřování stanovených hypotéz je pak uvedeno dále. Následující textový oddíl je vzhledem k celé řadě proměnných, které navíc byly zkoumány u různých populací, relativně rozsáhlý. Čtenáři doporučuji věnovat mu pozornost za situace, kdy by chtěl lépe porozumět distribuci jednotlivých proměnných. Kvůli malému počtu případů v některých kategoriích a rovněž kvůli chybějícím případům (viz dále) však v rámci hlavní analýzy proběhla transformace těchto proměnných do (obvykle) dichotomické podoby.

Studie I. – frekventanti sekundárního stupně vzdělání

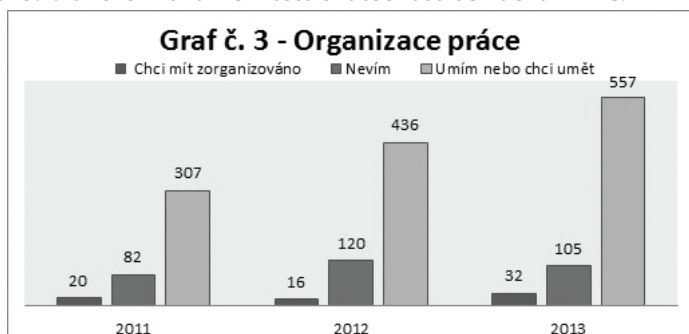
Začneme statistickým popisem proměnných spjatých s podnikáním – tedy schopností organizace práce, vyjednávání, hospodaření a řešení problému. Souhrnně lze konstatovat, že v naprosté většině případů o tyto kompetence

respondenti buď projevovali zájem, nebo si je už přímo osvojili. Jejich zájem je pak možné sledovat napříč jednotlivými ročníky sběru dat. Obdobně konzistentní podíl respondentů vykazoval nezájem o osvojení si těchto kompetencí, ale též nerozhodnost.

O první ze zkoumaných kompetencí potřebných k (úspěšnému) podnikání, totiž schopnosti zorganizovat si práci, projevily zájem (či už jí disponují) přibližně dvě třetiny respondentů. V roce 2011 to bylo 73,4 % dotázaných (307 osob), v roce 2012 75,3 % (436 respondentů) a v roce 2013 78,9 % (557 respondentů). Naopak podíl (i počet) těch, kdo o tuto kompetenci neprojevili zájem, je vzhledem k ostatním volbám spíše marginální. V první vlně sběru dat se jednalo o 20 respondentů (4,8 %), v roce 2012 pak 16 respondentů (2,8 %) a v neposlední řadě v roce 2013 šlo o 32 dotázaných osob (4,5 %). Možnost „Nevím“ ve smyslu prostřední hodnoty mezi dvěma výše uvedenými označila v roce 2011 zhruba pětina všech dotázaných (82 osob), v roce 2012 jich pak bylo 120 (opět přibližně 20 % respondentů) a v roce 2013 jejich podíl poklesl na 15 % (105 dotázaných). Tuto položku pak nezodpovědělo jen několik málo respondentů – nejvíce to bylo 12 (tj. 1,2 %) v roce 2013. Grafické znázornění této skutečnosti se nachází níže:

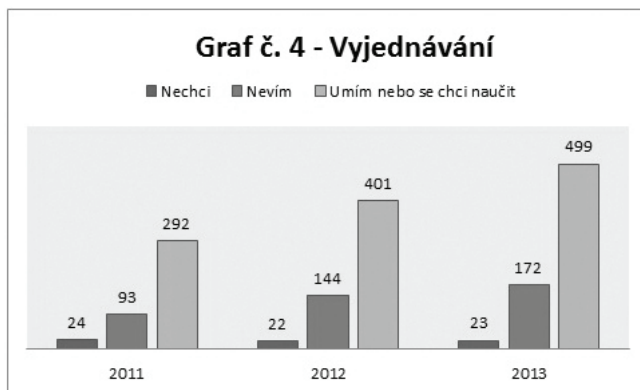
Graf 3 Organizace práce (vlastní zpracování)

U kompetence vyjednávání v roce 2011 292 (69,9 %) respondentů uvedlo, že tuto kompetenci ovládá či že má zájem o to se ji naučit, 93 (22,2 %) neví a 24 (5,7 %) si ji nechce osvojit. Výsledky v roce 2012 byly obdobné – 22 (3,8 %) respondentů deklarovalo, že o tuto kompetenci nemá zájem, 144 (24,9 %) neví a 401 (69,3 %) z nich o tuto kompetenci vyjádřilo zájem nebo ji už přímo disponují. Také poslední vlna výzkumu se v tomto ohledu příliš neodlišovala od těch předchozích. 70 % dotázaných (499) má o tuto kompetenci zájem či si ji už osvojilo, čtvrtina (172) neví a přibližně 3 % (23 osob) nemá o kompetenci vyjednávání

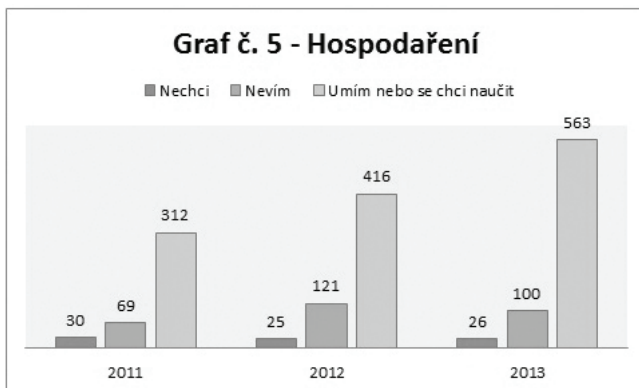
zájem. Na tuto položku pak neodpovědělo v každé z vln výzkumu přibližně 2 % respondentů (a řádově šlo o jednotlivce, nejvýše pak o 12 osob). Výše uvedené informace shrnuje následující graf.

Graf 4 Vyjednávání (vlastní zpracování)

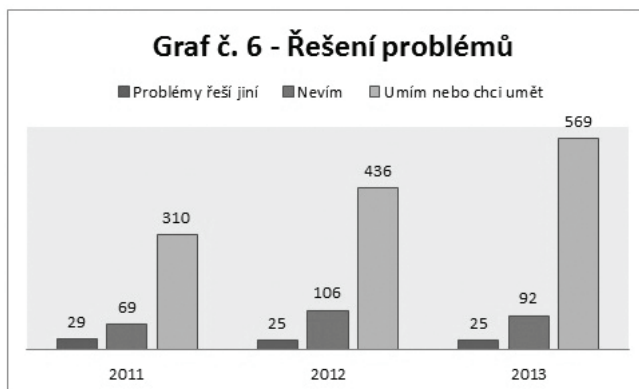
K další ze zjišťovaných kompetencí žádoucích k podnikání, totiž ke kompetenci hospodaření, zaujaly pozitivní stanovisko opět přibližně dvě třetiny dotázaných. V roce 2011 označilo možnost „Umím nebo se chci naučit hospodařit“ 312 respondentů (74,6 %), v roce 2012 pak 416 osob (71,8 %) a při poslední vlně sběru dat to bylo 563 dotázaných (79,7 %). Variantu „Nevím“ vybralo v první vlně výzkumu 69 (16,5 %) respondentů, ve druhé vlně jich bylo 121 (20,9 %) a při posledním sběru dat 100 (14,2 %). Nezájem o kompetenci hospodařit vyjádřilo jen minimum dotázaných. Nejvíce takových osob se nacházelo v první vlně výzkumu, totiž 30 (7,2 %). V následujících letech byl jejich počet nižší – v roce 2012 šlo o 25 respondentů (4,3 %) a v roce 2013 o 26 z oslovených osob (3,7 %). Tak jako v předchozích případech, i zde nechalo tuto položku bez odpovědi minimum respondentů – nejvýše šlo o 17 z nich, a to jak v případě sběru dat v roce 2012 (3,3 % respondentů), tak v roce 2013 (2,4 % osob). Sumarizace výše uvedeného nabízí graf č. 5:

Graf 5 Hospodaření (vlastní zpracování)

V neposlední řadě byl zjišťován zájem zkoumaných osob o kompetenci řešit problémy. Tak jako v předchozích případech, i zde projevovala většina dotázaných zájem o tuto kompetenci či respondenti přímo deklarovali to, že si ji již osvojili. V roce 2011 se jednalo o 310 dotázaných (74,2 %), v roce 2012 o 436 (75,3 %) respondentů a v roce 2013 o 596 osob (80,6 %). Podobné údaje jako ty uvedené v případě předchozích kompetencí bylo možné identifikovat také v rámci odpovědi vyjadřující nezájem. Nejvíce respondentů uvádějících právě tuto možnost se vyskytovalo v první vlně výzkumu, totiž 29 (6,7 %). V letech 2012 a 2013 byl jejich počet shodný – 25. V prvním případě to činilo 4,3 % a ve druhém 3,5 % všech dotázaných osob. Variantu „Nevím“ v roce 2011 vybralo 69 osob (16,5 %), ve druhé vlně výzkumu šlo o 106 respondentů (18,3 %) a v neposlední řadě v roce 2013 se jednalo o 25 oslovených (3,5 %). Podobnost s předchozími proměnnými lze spatřovat také v počtu (a podílu) těch, kdo nechali tuto položku bez odpovědi. Nejvíce jich bylo v roce 2013, totiž 20 (2,8 %), nejméně v roce 2011, totiž 10 (2,4 %). Graf shrnující informace týkající se rozložení odpovědí respondentů na tuto položku se nachází dále:

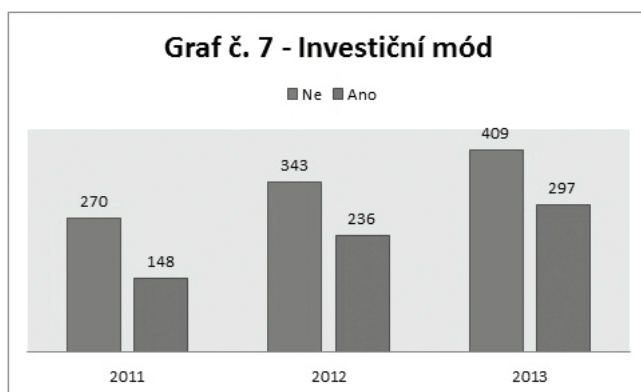

Graf 6 Řešení problémů (vlastní zpracování)

Pokud jde o záměr podnikat, tedy o ochotu fungovat v rámci investičního módu, v první vlně výzkumu 148 (35,4 %) respondentů uvedlo, že „Umí nebo se chce naučit pracovat v investičním módu“. Nesouhlasilo naopak 270 studentů (64,6 %). V roce 2012 došlo v případě investičního módu k navýšení zájmu (vyjádřeno v relativní i v absolutní četnosti). Celkově se pro něj vyslovilo 236 studentů (41 %), přičemž nesouhlasně se vyjádřilo 343 dotázaných (59 %). Rok 2013 pak byl charakteristický pokračováním tohoto trendu. 297 zkoumaných osob (42 %) dle svých slov umí nebo se chce naučit pracovat v investičním módu, přičemž zbývajících 409 (58 %) nikoli.

Graf 7 Investiční mód (vlastní zpracování)

Ke své aktuální ekonomické situaci z hlediska závislosti či nezávislosti na druhých se respondenti vyjádřili následovně – v roce 2011 bylo 325 (77,8 %) z nich zcela závislých na druhých, 77 (18,4 %) si část svých výhrad hradí skrze vlastní pravidelný příjem, 11 (2,6 %) pak zvolilo možnost „Už jsem ekonomicky plně nezávislý/á“. Tyto relativní i absolutní četnosti se příliš neměnily také v následujících letech výzkumu. V roce 2012 deklarovalo 411 (71 %) respondentů úplnou ekonomickou závislost na druhých, v roce 2013 jich pak bylo 535 (75,8 %). Neměnil se také počet těch, kdo z nabízených možností vybrali částečné hrazení svých životních nákladů. V roce 2013 šlo dokonce o stejný podíl respondentů jako v roce 2011, totiž 18,4 %. V roce 2012 pak došlo k mírnému nárůstu respondentů, kteří zvolili právě tuto odpověď – 128 (22,1 %). Jistý nárůst respondentů bylo možné zaznamenat ve skupině těch, kteří uvedli úplnou ekonomickou nezávislost na druhých. V roce 2012 uvedlo 33 respondentů (5,7 %), že je ekonomicky zcela nezávislých na druhých, v roce 2013 jich pak bylo 32 (4,5 %). Tyto a další údaje shrnuje tabulka č. 3:

Tab 3 Ekonomická situace respondentů (vlastní zpracování)

	2011		2012		2013	
	N	%	N	%	N	%
Nevydělávám si	325	77,8	411	71	535	75,8
Částečně si vydělávám	77	18,4	128	22,1	130	18,4
Jsem zcela nezávislý/á	11	2,6	33	5,7	32	4,5
Chybějící	5	1,2	7	1,2	9	1,3
Celkem	418	100	579	100	706	100

Co se týče doby, v rámci níž by respondenti chtěli dosáhnout vlastní ekonomické nezávislosti, jejich odpovědi byly víceméně rovnoměrně rozloženy – podobný podíl dotázaných osob volil (nehladě na rok sběru dat) variantu do dvou, čtyř, pěti či šesti a více let. Jejich odpovědi mj. souvisí s jejich věkem, resp. roky studia, které jim zbývají do ukončení studia (viz popis vzorku). Popisné statistiky týkající se této proměnné shrnuje tabulka č. 4 uvedená dále:

Tab 4 Ekonomická nezávislost do kolika let (vlastní zpracování)

	2011		2012		2013	
	N	%	N	%	N	%
Jednoho roku	49	11,7	35	6	99	14
Dvou let	74	17,7	129	22,3	126	17,8
Tři let	78	18,7	71	12,3	101	14,3
Čtyř let	57	13,6	76	13,1	69	9,8
Pět let	74	17,7	126	21,7	139	19,7
Šesti a více let	68	16,3	97	16,8	124	17,6
Chybějící	18	4,3	45	7,8	48	6,8
Celkem	418	100	579	100	706	100

Poslední dvojice zkoumaných proměnných se týkala nejvyššího dosaženého stupně vzdělání rodičů coby indikátoru socioekonomického statusu, ale i vlastní vzdělanostní aspirace respondentů.

Pokud jde o nejvyšší dosažený stupeň vzdělání rodičů, nejčteněji byla ve všech vlnách výzkumu zastoupena varianta maturitou ukončeného vzdělání, a to včetně maturitní zkoušky po nástavbě, neboť se týkala až necelých 44 % respondentů (resp. jejich rodičů). Druhou nejčtenější volbu (nepočítáme-li součet všech nabízených vysokoškolských stupňů studia coby možností odpovědi) představoval výuční list, který zvolila zhruba čtvrtina respondentů. Až pětina z nich potom vybrala magisterský stupeň vysokoškolského vzdělání. Relativně marginální počet respondentů uvedl u svých rodičů základní stupeň vzdělání. Další relevantní údaje lze nalézt v tabulce č. 5 uvedené níže:

Tab 5 Nejvyšší dosažený stupeň vzdělání rodičů (vlastní zpracování)

	2011		2012		2013	
	N	%	N	%	N	%
Základní	1	0,2	4	0,7	9	1,2
Výuční list	102	24,4	152	26,2	171	24,2
Maturita, maturitní zkouška po nástavbě	182	43,6	208	35,9	288	40,8
Vyšší odborná škola	23	5,5	34	5,9	26	3,7
Vysoká škola - bakalářský stupeň	22	5,3	33	5,7	33	4,7
Vysoká škola - magisterský stupeň	67	16	126	21,8	152	21,5
Vysoká škola - doktorský stupeň (Ph.D.)	14	3,3	11	1,9	16	2,3
Chybějící	7	1,7	11	1,9	11	1,6
Celkem	418	100	579	100	706	100

V neposlední řadě byla zjišťována samotná vzdělanostní aspirace respondentů, vyjádřená stejnými možnostmi odpovědi jako v případě jejich rodičů. Z výsledků uvedených v tabulce č. 6 je patrné, že ve všech vlnách sběru dat převážil zájem o vysokoškolský (či zkrátka o vyšší než sekundární) stupeň vzdělání. Markantní nárůst zájmu o vyšší stupně vzdělání lze totiž pozorovat ve všech nabízených možnostech odpovědi. Nejvíce respondentů přitom zvolilo magisterský stupeň vzdělání, který se v roce 2013 blížil 50 %. Výše uvedené skutečnosti se pak promítly do poklesu četností u možností odpovědi jako „Výuční list“ či „Maturita, maturitní zkouška po nástavbě“.

Tab 6 Vzdělanostní aspirace (vlastní zpracování)

	2011		2012		2013	
	N	%	N	%	N	%
Základní	2	0,5	3	0,5	1	0,1
Výuční list	3	0,7	40	6,9	16	2,3
Maturita, maturitní zkouška po nástavbě	101	24,1	68	11,8	127	18
Vyšší odborná škola	53	12,7	49	8,5	46	6,5
Vysoká škola - bakalářský stupeň	78	18,7	89	15,4	111	15,7
Vysoká škola - magisterský stupeň	139	33,3	266	45,9	333	47,2
Vysoká škola - doktorský stupeň (Ph.D.)	37	8,8	58	10	62	8,8
Chybějící	5	1,2	6	1	10	1,4
Celkem	418	100	579	100	706	100

Studie II. – frekventanti terciálního stupně vzdělání

Také vysokoškolští studenti byli dotazováni na kompetence vhodné či potřebné pro podnikání, ale i na další již dříve zmíněné proměnné. Pro větší přehlednost uvedu popisné statistiky zvlášť pro studenty bakalářského a zvlášť pro studenty

magisterského stupně studia.

Studenti bakalářského stupně studia

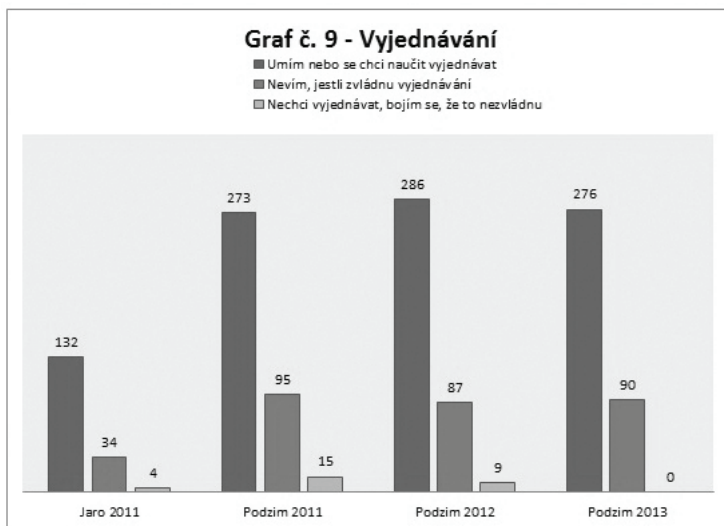
Podobně jako u středoškolských studentů, také frekventanti bakalářského stupně vysokoškolského studia vykazovali patrný zájem o několikrát zmíněné kompetence či přímo deklarovali jejich osvojení. Nejinak tomu bylo u kompetence hospodaření, kde možnost „Umím si sám organizovat svou práci nebo se to chci naučit“ označily více jak dvě třetiny dotázaných. Respondenti oslovení na jaře 2011 tak učinili v 147 případech (86 %), o semestr později to bylo 328 osob (85 %), na podzim 2012 342 dotázaných (89%) a v neposlední řadě 328 respondentů (85 %) v roce 2013. Oproti tomu jen zanedbatelný počet respondentů vyjádřil nezájem – nejvíce 17 osob (4,4 %) na podzim 2013, nejméně 5 dotázaných (2,1 %) v rámci jarního semestru 2011. Tyto a další informace shrnuje graf č. 8:

Graf 8 Organizace práce (vlastní zpracování)

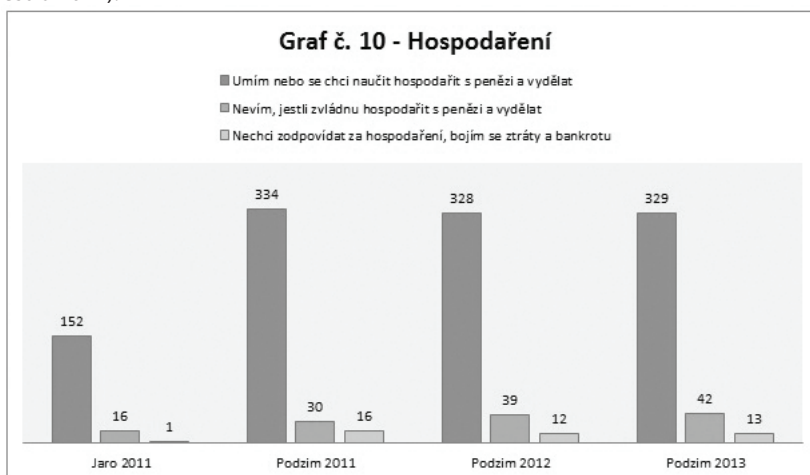
Přestože i kompetence vyjednávání patří mezi ty, o které bakalářští studenti projeví zájem, ve srovnání s tou předchozí umí nebo se chce naučit vyjednat menší podíl osob. Nejvíce jich bylo v jarním semestru 2011, totiž 132 (77,2 %), nejméně 273 (71 %) na podzim 2011. Zato narostl podíl nerozhodnutých respondentů – v již zmíněném podzimním semestru 2011 se jednalo o čtvrtinu respondentů (95 osob). Nejméně dotázaných pak vybralo tuto možnost v předchozím semestru – 34 osob (20 %). Kompetenci vyjednávání si pak nechtělo osvojit jen minimum respondentů. Takových osob bylo nejvíce na podzim 2013, totiž 19 (5 %). Oproti tomu v jarním semestru 2011 se jednalo o 4 dotázané (2,3 %).

Graf 9 Vyjednávání (vlastní zpracování)

Výsledky týkající se kompetence hospodaření se podobaly výsledkům u schopnosti organizovat si práci. Více než 85 % bakalářských studentů ve všech vlnách výzkumu projevilo zájem o osvojení si této kompetence, popř. se přihlásili k tomu, že si ji již stačili osvojit. Nerozhodných byla při všech termínech sběru dat přibližně desetina respondentů. Odmítavě se pak vyjádřilo jen několik málo procent respondentů (nejvíce 4,1 % v podzimním semestru 2011).

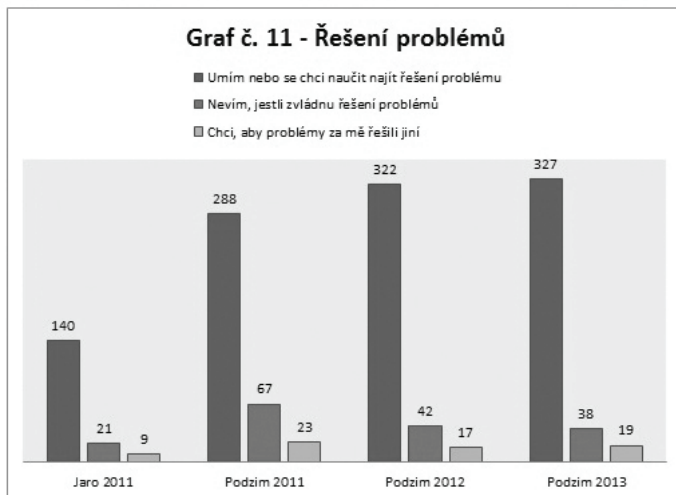

Graf 10 Hospodaření (vlastní zpracování)

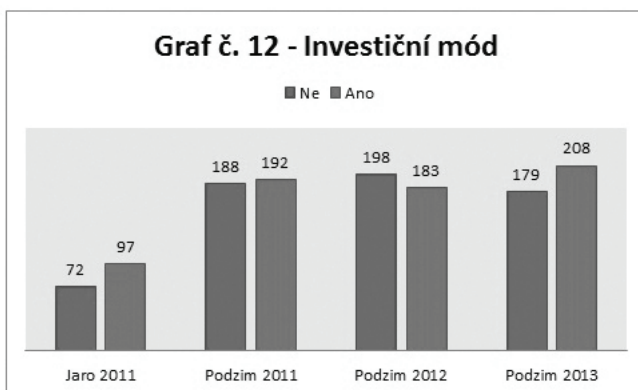

Míra nerozhodnosti byla v případě následující kompetence, totiž řešení problémů, vyšší než v rámci schopnosti hospodaření. I tak šlo ale o čísla nižší než u kompetence vyjednávání, jelikož se takto vyjádřilo nejvíce 17,4 % (67) studentů na podzim 2011 a nejméně necelých 10 % studentů (tj. 38) na podzim 2013. Zájem naopak stabilně projevovaly dvě třetiny (a více) respondentů.

Graf 11 Řešení problémů (vlastní zpracování)

Pokud jde o samotnou ochotu k podnikání, oproti výsledkům středoškoláků se u oslovených vysokoškolských studentů bakalářského stupně vyskytly vyšší počty těch, kdo mají zájem o to fungovat v rámci investičního módu. Podíl obou skupin respondentů byl přibližně vyrovnaný, avšak s mírnou převahou těch, kdo o podnikání uvažují. Nejvíce patrné to bylo v rámci jarního semestru 2011, kde se 56 % respondentů vyslovilo souhlasně.

Graf 12 Investiční mód (vlastní zpracování)

Co se týče míry finanční nezávislosti na druhých osobách, resp. v intervalech procent vyjádřené podpory na studium ze strany rodičů, více jak 90 % studentů bakalářského stupně hradí rodiče více jak čtvrtinu jejich nákladů na studium. U více jak 70 % je přitom tato částka vyšší než 50 %. Více uvádí tabulka č. 7:

Tab 7 V průběhu mého studia mi rodiče doposud hradili (vlastní zpracování)

	N	%
Méně než 25 % výloh	29	7,5
26-50 % výloh	62	16
51-75 % výloh	161	41,6
Více jak 76 % výloh	130	33,6
Chybějící	5	1,3
Celkem	387	100

V neposlední řadě byli studenti bakalářského stupně dotázáni na nejvyšší dosažený stupeň vzdělání v případě jejich rodičů. Ve srovnání se studenty středoškolskými je zde patrná menší četnost možnosti „Výuční list“, ovšem na druhou stranu více jak 50 % tvoří sekundární stupeň vzdělání ukončený maturitou (případně maturitou po nástavbě). Zhruba pětina respondentů přitom uvedla, že jejich rodiče dosáhli vysokoškolského stupně studia. Tyto údaje naznačují (samy o sobě však k jednoznačnému tvrzení nestačí) snazší přístup potomků ke vzdělání (neimplikují však, že tito studenti také studium úspěšně zakončí). Více informací se nachází v tabulce č. 8:

Tab 8 Nejvyšší dosažený stupeň vzdělání rodičů (vlastní zpracování)

	N	%
Výuční list	72	18,6
Maturita, maturitní zkouška po nástavbě	214	55,3
Vyšší odborná škola	16	4,1
Vysoká škola - bakalářský stupeň	9	2,3
Vysoká škola - magisterský stupeň	68	17,6
Vysoká škola - doktorský stupeň (Ph.D.)	6	1,6
Chybějící	2	0,5
Celkem	387	100

Studenti magisterského stupně studia

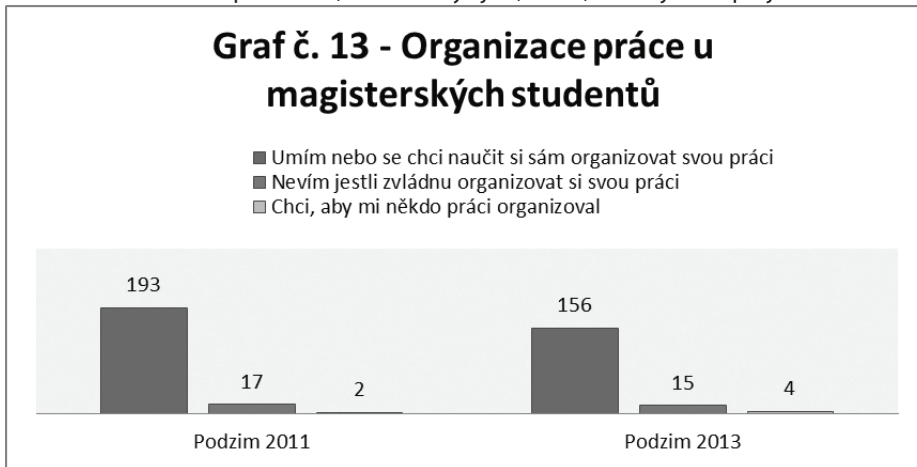
V neposlední řadě ve stručnosti představím popisné statistiky pro studenty magisterského stupně studia.

V případě té první, totiž organizace práce, míra zájmu víceméně odpovídá výsledku, který bylo možné zaznamenat v případě studentů bakalářského stupně studia. Tendence vyjadřovat zájem o tuto kompetenci je tak přítomná i u studentů magisterského stupně, byť je zde ještě o něco vyšší podíl těch, kdo si

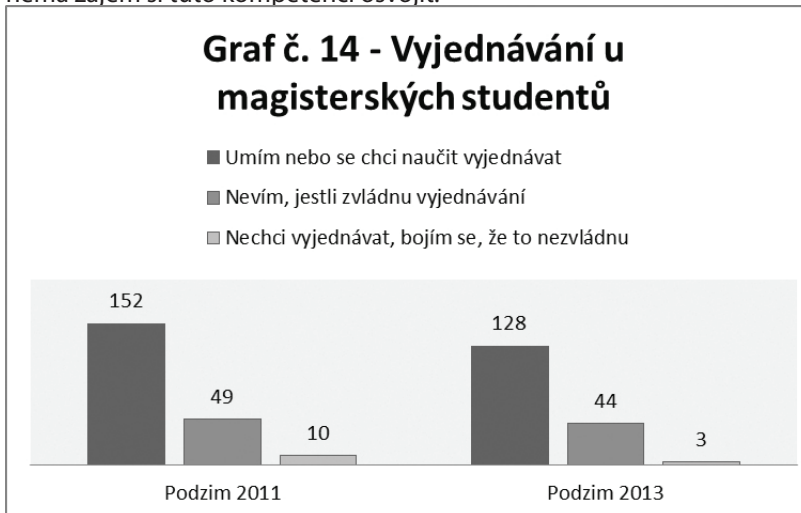

kompetenci organizace práce již osvojili či o to mají zájem – na podzim 2013 jich bylo 91 %. Mírně také klesl podíl těch, kdo si nebyli jisti, i těch, kdo zájem neprojevali.

Graf 13 Organizace práce u magisterských studentů (vlastní zpracování)

Také v případě kompetence vyjednávání je možné sledovat podobnosti mezi studenty bakalářského a magisterského stupně. V obou situacích (rozdílným vlnám sběru dat navzdory) projevilo zájem zhruba 70 % respondentů, přibližně čtvrtina si nebyla jistá a řádově několik procent dotázaných dle své výpovědi nemá zájem si tuto kompetenci osvojit.

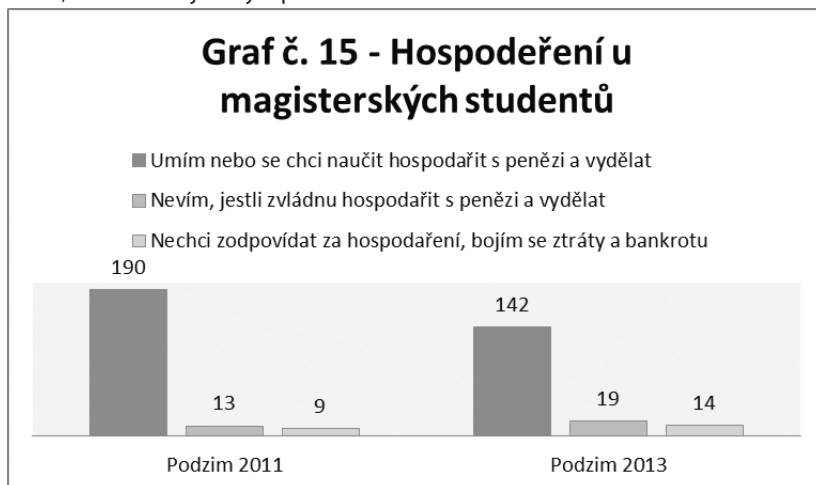

Graf 14 Vyjednávání u magisterských studentů (vlastní zpracování)

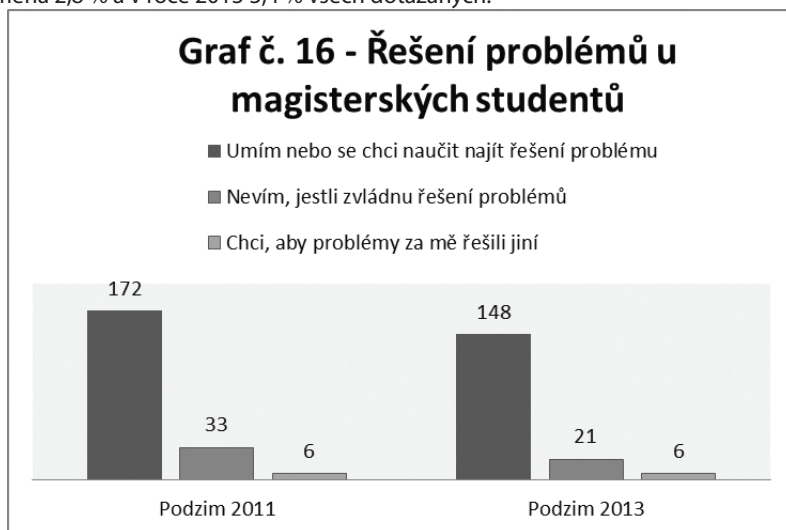

Pokud jde o předposlední ze zkoumaných kompetencí, totiž kompetence hospodaření, naprostá většina respondentů (více jak 80 %) má zájem o její osvojení či si ji již osvojila. Není nicméně bez zajímavosti, že zatímco v roce 2011 tento zájem projevil téměř 90 % respondentů, v roce 2013 jich bylo přibližně o 10 % méně.

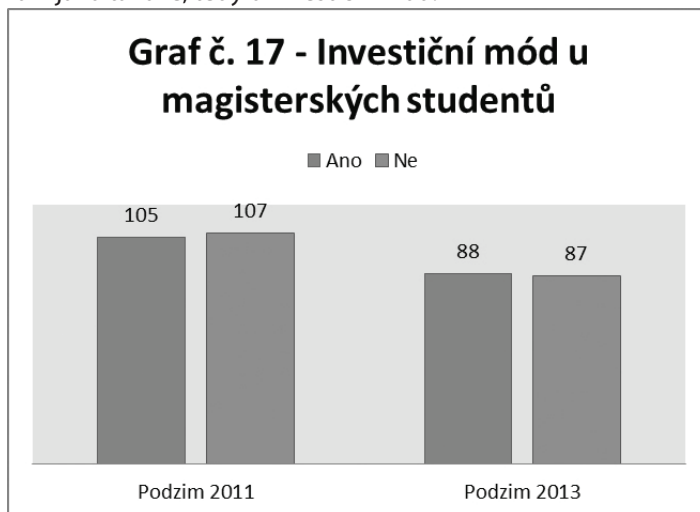
Graf 15 Hospodaření u magisterských studentů (vlastní zpracování)

Také poslední z nabízených kompetencí, tedy schopnost řešit problémy, oslovila naprostou většinu magisterských studentů – více jak 80 % z nich. Oproti tomu spíše zanedbatelná část z nich o tuto kompetenci nejevila zájem – 6 v obou případech, což na podzim 2011 znamená 2,8 % a v roce 2013 3,4 % všech dotázaných.

Tak jako v případě studentů bakalářského stupně, i mezi frekventanty magisterského stupně lze nalézt zhruba polovinu respondentů, kteří projeví zájem o podnikání jako takové, tedy o investiční mód.

Graf 17 Investiční mód u magisterských studentů (vlastní zpracování)

Pokud jde o míru, do jaké rodiče hradí výlohy spjaté s živobytím, i mezi studenty magisterského stupně studia byla v roce 2013 naprostá většina (přibližně 90 %) těch, kterým rodiče financovali přinejmenším čtvrtinu životních nákladů. V necelých 70 % případů se pak rodiče starali o financování více jak 50 % výloh.

Tab 9 V průběhu mého studia mi rodiče doposud platili (vlastní zpracování)

	N	%
Méně než 25 % výloh	17	9,7
26-50 % výloh	34	19,4
51-75 % výloh	67	38,3
Více jak 76 % výloh	54	30,9
Chybějící	3	1,7
Celkem	175	100

V neposlední řadě byli magisterští studenti v podzimním semestru 2013 dotázáni na nejvyšší dosažený stupeň vzdělání svých rodičů. I zde je patrný podíl osob, jejichž rodiče získali maturitní stupeň vzdělání (více jak 50 % respondentů). Zajímavý je na jednu stranu úbytek rodičů s výučním listem, ale též nárůst těch, kdo vystudovali magisterský stupeň vzdělání (téměř třetina respondentů). Bez zajímavosti není ani skutečnost, že 6 respondentů uvedlo u svých rodičů coby nejvyšší dosažený stupeň vzdělání bakalářský stupeň vysokoškolského studia.

A to proto, že takovíto rodiče si museli vzdělání tohoto typu doplnit až poté, co se jejich děti narodily, případně jej získali v zahraničí (vzhledem k implementaci tříступňové soustavy vysokoškolského vzdělávání v ČR po roce 2001).

Tab 10 Nejvyšší dosažený stupeň vzdělání rodičů (vlastní zpracování)

	N	%
Vyuční list	16	9,2
Maturita, maturitní zkouška po nástavbě	98	56
Vyšší odborná škola	2	1,2
Vysoká škola - bakalářský stupeň	6	3,4
Vysoká škola - magisterský stupeň	51	29,1
Chybějící	2	1,1
Celkem	175	100

2. Testování hypotéz

Následující text se týká testování hypotéz ověřujících vztah mezi úmyslem podnikat a vybranými prediktory. Tak jako v případě popisných statistik, i zde je text členěn dle stupně vzdělávacích institucí, které respondenti navštěvují.

Jak bylo řečeno v části popisných statistik, vzhledem k relativně malému počtu případů (a nadto vzhledem i k těm chybějícím) jsem původní prediktory transformoval do podoby s menším počtem kategorií. S tímto postupem jsou pochopitelně spjatá omezení – zejména pak ty interpretační, jelikož není možné jemněji rozlišovat mezi více kategoriemi. V opačném případě (totiž při zachování původní podoby proměnných) by však nebylo v analýze možné (smysluplně) pokračovat, jelikož by do ní vstoupil jen zlomek respondentů.

Studie I. – frekventanti sekundárního stupně vzdělání

Pro ověření stanovených hypotéz byla v souvislosti s povahou závislé proměnné zvolena binární logistická regrese. Vzhledem ke skutečnosti, že data byla sbírána ve tři odlišná období, jsem se před otestováním hlavního modelu rozhodl pro zjištění možného vlivu doby (roku) sběru dat. V případě téměř všech proměnných nebyl skrze analýzu interakcí identifikován signifikantní vztah interakce mezi dobou či rokem sběru dat a danou proměnnou. Jinými slovy, rok sběru dat neovlivnil podobu vztahu mezi vybranými proměnnými (např. pohlavím či kompetencemi pro podnikání) a záměrem věnovat se investičnímu módu, a to jak z hlediska statistické signifikance, tak z hlediska věcného dopadu (vzhledem k hodnotám poměru šancí u jednotlivých prediktorů, které se blížily či přímo rovnaly 1). Statisticky signifikantní interakce ($p = 0,02$) doby sběru dat se týkala prediktoru ekonomické nezávislosti respondenta, resp. doby, do níž by se chtěl osamostatnit, a to ve vztahu k investičnímu módu. Nicméně vzhledem k věcnému významu interakce (poměr šancí se rovnal přesně 1) jsem se rozhodl s

interakčním efektem (resp. s interakčními efekty obecně) v analýze nepracovat. Pro tento krok nahrává také skutečnost, že tři roky, během nichž probíhal sběr dat, představují příliš krátkou dobu na to, aby se mohly projevit zásadní interakční efekty. Ostatně výsledky uvedené výše tento závěr potvrzují.

Tabulka č. 11 shrnující rozložení dat po avizované transformaci se nachází níže, tentokrát již bez dílčího členění dle jednotlivých let sběru dat. Referenční kategorie jsou v tabulce uvedeny jako první (např. v rámci pohlaví je referenční kategorií „Žena“).

Tab 11 Proměnné vstupující do analýzy pro středoškoláky (vlastní zpracování)

	N	%
Investiční mód		
Ne	1022	60
Ano	681	40
Pohlaví		
Žena	937	55,0
Muž	727	42,7
<i>Chybějící</i>	39	2,3
Vzdělanostní aspirace		
Nižší než vysokoškolské	509	29,9
Vysokoškolské	1173	68,9
<i>Chybějící</i>	21	1,2
Vzdělání rodičů		
Nižší než vysokoškolské	1200	70,5
Vysokoškolské	474	27,8
<i>Chybějící</i>	29	1,7
Organizace práce		
Nechci umět nebo nevím, zda chci	375	22,0
Chci umět nebo umím	1300	76,3
<i>Chybějící</i>	28	1,6
Vyjednávání		
Nechci umět nebo nevím, zda chci	478	28,1
Chci umět nebo umím	1192	70,0
<i>Chybějící</i>	33	1,9
Hospodaření		
Nechci umět nebo nevím, zda chci	371	21,8
Chci umět nebo umím	1291	75,8
<i>Chybějící</i>	41	2,4
Řešení problémů		
Nechci umět nebo nevím, zda chci	346	20,3
Chci umět nebo umím	1315	77,2
<i>Chybějící</i>	42	2,5
Má ekonomická situace		
Nevydělávám si	1271	74,6
Vydělávám si částečně nebo zcela	411	24,1
<i>Chybějící</i>	21	1,2
Ekonomická nezávislost		
Do 3 let a více	1080	63,4
Do 1 roku či do 2 let	512	30,1
<i>Chybějící</i>	111	6,5

N = 1703

Testování hypotéz rovněž předcházelo ověření předpokladů pro použití logistické regrese. Případná multikolinearita byla ověřena skrze test VIF, který se ve všech případech blížil či téměř rovnal jedné (nejmenší hodnota byla 1,04 u proměnné „Pohlaví“ a největší 1,21 u vzdělanostních aspirací respondenta). Nezávislost reziduí byla potvrzena výsledkem Durbin-Watsonova testu, který dosahoval hodnoty 1,94. V neposlední řadě bylo skrze rekódování proměnných dostatečného množství případů pro všechny kombinace prediktorů.

Do analýzy tohoto modelu vstoupilo celkově 1516 respondentů (89 %), 187 (11 %) jich bylo pro chybějící hodnoty v různých proměnných vyloučeno.

Co se celkového hodnocení modelu týče, přesnost či úspěšnost predikce se po zavedení všech prediktorů zvýšila z 59,8 % na 67,7 %. Velikost účinku modelu jako takového dosahovala hodnot 0,14 (v případě Coxova a Snellova pseudo R²) a 0,19 (v případě Nagalkerkeho pseudo R²). V neposlední řadě pak Hosmer-Lemeshow test shody modelu s daty vychází nesignifikantně: $\chi^2(8) = 11,5$; $p = 0,17$. Jinými slovy, model odpovídá datům. Zvolený model je tak vhodný vzhledem k analyzovaným datům, a dále zlepšuje celkové predikční možnosti, byť v omezené míře.

Vhodnost prediktorů vzhledem k závislé proměnné (tedy investičnímu módu) byla ověřena skrze Waldův test. Vzhledem k relativně nízkým hodnotám koeficientu B nepředpokládám, že by byl test v tomto případě nespolehlivý. Dva z celkem devíti prediktorů vyšly vzhledem k závislé proměnné jako statisticky (a de facto i věcně) non-signifikantní. Konkrétně šlo o vzdělání rodičů ($p = 0,11$) a míru finanční nezávislosti na druhých ($p = 0,08$). Jinými slovy pak při rozhodování respondenta v rámci investičního módu nehrálo roli, zda jeho rodiče dosáhli vysokoškolského nebo nižšího stupně vzdělání. Podobně nebyl zájem či nezájem o investiční mód ovlivněn tím, zda si respondent aktuálně hradí alespoň určité životní náklady či nikoli.

Jiná situace však nastala u ostatních prediktorů. To, že se respondent označil za muže, zvyšuje oproti respondentkám-ženám šanci, že projeví zájem o investiční mód (tedy o podnikání). Muži tak měli ve srovnání s ženami 1,4 krát větší šanci, že projeví zájem o investiční mód. Je samozřejmě možné se ptát po věcném významu tohoto rozdílu, který se z tohoto pohledu nejeví jako směrodatný. Přesto je nutné ho na základě dat mít v patrnosti.

Podobná situace nastala také u dalších prediktorů. Např. respondenti, kteří plánují finanční osamostatnění se nejpozději během dvou let, měli 1,3 krát větší šanci, že projeví zájem o investiční mód, alespoň tedy ve srovnání s těmi, kteří finanční nezávislost plánují později. O něco vyšší hodnoty poměru šancí

ve vztahu k zájmu o investiční mód bylo možné identifikovat ve vzdělanostních aspiracích. Respondenti, kteří usilují o vysokoškolské vzdělání, měli ve srovnání s těmi, kdo usilují o nižší stupeň vzdělání, 1,7 krát větší šanci, že projeví zájem o investiční mód. Ještě vyšší hodnoty (ačkoli ne výrazně vyšší) bylo možné identifikovat v rámci skupiny proměnných týkajících se kompetencí vhodných či potřebných k podnikání. Respondenti, kteří projeví zájem o to naučit se řešit problémy, měli ve srovnání s těmi, kdo tento zájem neprojevili, 1,84 krát větší šanci, že rovněž projeví zájem o investiční mód. Analogicky tomu bylo v případě kompetence hospodaření (1,86 krát větší šance), vyjednávání (2,21 krát větší šance) a v neposlední řadě též u kompetence organizace vlastní práce (2,23 krát větší šance). Výše uvedené informace o prediktorech shrnuje tabulka č. 12:

Tab 12 Model logistické regrese predikující pravděpodobnost zájmu o investiční mód u středoškolků (vlastní zpracování)

Proměnná	B	S.E.	OR	p	95% C.I. Pro OR	
					Dolní mez	Horní mez
Konstanta	-3,383	,250	,034	,000	-	-
Pohlaví	,369	,114	1,447	,001	1,156	1,811
Vzdělanostní aspirace	,540	,139	1,716	,000	1,308	2,252
Vzdělání rodičů	,206	,127	1,229	,105	,958	1,577
Organizace	,801	,160	2,229	,000	1,628	3,050
Vyjednávání	,793	,141	2,209	,000	1,675	2,913
Hospodaření	,618	,153	1,855	,000	1,375	2,501
Řešení problémů	,611	,162	1,842	,000	1,340	2,532
Míra finanční nezávislosti	,247	,143	1,281	,083	,968	1,693
Finanční nezávislost do	,267	,129	1,306	,039	1,014	1,682

$N = 1516$; $R^2 = 0,14$ (Cox a Snell), $0,19$ (Nagalkerke); $X^2(8) = 11,5$; $p = 0,17$

Studie II. – frekventanti terciálního stupně vzdělání

Tak jako v případě středoškolských studentů, také u vysokoškoláků došlo k rekódování proměnných do podoby, v rámci níž se nachází dostatečný počet případů pro všechny kombinace prediktorů. Z důvodů existujících (a významných) rozdílů mezi sběry dat v letech 2011-2012 a 2013 jsem se dále rozhodl provést oddělené analýzy pro tato dvě období. Popisné statistiky transformovaných proměnných jsou proto uvedeny ve dvou oddělených tabulkách č. 13 a č. 14 níže:

Tab 13 Proměnné vstupující do analýzy pro vysokoškoláky v letech 2011-2012 (vlastní zpracování)

Proměnná	N	%
Stupeň studia		
Bakalářský	943	81,6
Magisterský	212	18,4
Investiční mód		
Ne	578	50,0
Ano	577	50,0
Organizace práce		
Nechci umět nebo nevím, zda chci	314	27,2
Chci umět nebo umím	832	72,0
<i>Chybějící</i>	9	0,8
Vyjednávání		
Nechci umět nebo nevím, zda chci	263	22,8
Chci umět nebo umím	884	76,5
<i>Chybějící</i>	8	0,7
Hospodaření		
Nechci umět nebo nevím, zda chci	173	15,0
Chci umět nebo umím	966	83,6
<i>Chybějící</i>	16	1,4
Řešení problémů		
Nechci umět nebo nevím, zda chci	201	17,4
Chci umět nebo umím	940	81,4
<i>Chybějící</i>	14	1,2

N = 1155

Tab 14 Proměnné vstupující do analýzy pro vysokoškoláky v roce 2013 (vlastní zpracování)

Proměnná	N	%
Stupeň studia		
Bakalářský	387	68,9
Magisterský	175	31,1
Investiční mód		
Ne	266	47,3
Ano	296	52,7
Pohlaví		
Žena	356	63,3
Muž	204	36,3
<i>Chybějící</i>	2	0,4
Vzdělání rodičů		
Níže než vysokoškolské	418	74,4
Vysokoškolské	140	24,9
<i>Chybějící</i>	4	0,7
Organizace práce		
Nechci umět nebo nevím, zda chci	78	13,9
Chci umět nebo umím	484	86,1
Vyjednávání		
Nechci umět nebo nevím, zda chci	158	28,1
Chci umět nebo umím	404	71,9
Hospodaření		
Nechci umět nebo nevím, zda chci	91	16,2
Chci umět nebo umím	471	83,8
Řešení problémů		
Nechci umět nebo nevím, zda chci	87	15,5
Chci umět nebo umím	475	84,5
Finanční podpora od rodičů		
Nevydávám si	412	73,3
Vydávám si částečně nebo zcela	142	25,3
<i>Chybějící</i>	8	1,4

N = 562

Začneme lety 2011-2012. Tak jako v případě středoškolských studentů, i zde nejprve došlo k otestování interakčního efektu roku (resp. semestru) sběru dat s jednotlivými prediktory. A i zde nebyly identifikovány statisticky signifikantní interakce. Stejně tak došlo k ověření předpokladů pro použití logistické regrese. Multikolinearita nebyla zjištěna (hodnota VIF se ve všech případech pohybovala kolem 1). Obdobně byla výsledkem Durbin-Watsonova testu potvrzena nezávislost reziduí (1,99). Skrze rekódování proměnných dostatečného množství případů pro všechny kombinace prediktorů.

Do modelu určeného pro frekventanty vysokoškolského studia vstoupilo 1131 respondentů, tedy naprostá většina vzorku (24 případů chybělo).

Původní model (tedy model, kde byla zahrnuta pouze konstanta) predikoval úspěšně s 50,5% přesností. Po zavedení prediktorů do modelu se přesnost zvý-

šila na 62,7 %. Velikost účinku modelu jako takového dosahovala hodnot 0,06 (v případě Coxova a Snellova pseudo R²) a 0,08 (v případě Nagalkerkeho pseudo R²). V neposlední řadě pak Hosmer-Lemeshow test shody modelu s daty vychází nesignifikantně: $\chi^2(5) = 7,94$; $p = 0,16$. Jinými slovy, model odpovídá datům. Problematičnost modelu z hlediska věcného významu je tak přítomna i zde – a to kvůli ještě nižším hodnotám ukazatelů velikosti účinku ve srovnání s modelem pro středoškolské studenty. Přesto však jde o model odpovídající datům, který dále zlepšuje (byť nikterak výrazně) přesnost predikce.

Co se týče interpretace jednotlivých prediktorů, při vyjádření zájmu (resp. nezájmu) o investiční mód nehrálo roli, zda byl respondent frekventant bakalářského či magisterského stupně studia ($p = 0,394$). Z analyzovaných kompetencí také nebyl ve vztahu k zájmu o investiční mód statisticky signifikantní rozdíl mezi respondenty, kteří projeví zájem o osvojení si kompetenci organizace práce, a mezi těmi kteří nikoli. Zbývající kompetence, totiž vyjednávání (2,1 krát větší šance v případě zájmu oproti nezájmu), hospodaření (2 krát větší šance v případě zájmu oproti nezájmu) a v neposlední řadě též řešení problémů (1,9 krát větší šance v případě zájmu oproti nezájmu) poměrem šancí přibližně odpovídaly výsledkům u středoškolských studentů. Prezentované statistiky týkající se prediktorů shrnuje tabulka č. 15 uvedená níže:

Tab 15 Model logistické regrese predikující pravěpodobnost zájmu o investiční mód u vysokoškolačků v letech 2011 - 2012 (vlastní zpracování)

Proměnná	B	S.E.	OR	p	95% C.I. Pro OR	
					Dolní mez	Horní mez
Konstanta	-1,806	,249	,164	,000	-	-
Organizace	,130	,143	1,139	,364	,860	1,508
Vyjednávání	,767	,153	2,153	,000	1,595	2,907
Hospodaření	,717	,181	2,048	,000	1,436	2,922
Řešení problémů	,663	,170	1,941	,000	1,392	2,708
Stupeň studia	-,141	,165	,869	,394	,628	1,201

$N = 1155$; $R^2 = 0,06$ (Cox a Snell), 0,08 (Nagalkerke); $\chi^2(5) = 7,94$; $p = 0,16$

Také v případě analýzy dat získaných v roce 2013 došlo nejdříve k ověření předpokladů pro použití logistické regrese. Multikolinearita se dle hodnot VIF nevyskytuje (výsledek pro jednotlivé prediktory se vždy pohyboval okolo 1), nezávislost reziduí potvrzuje výsledek Durbin-Watsonova testu (1,98).

Analýza jako taková pak byla provedena na téměř všech respondentech (548 z celku 562).

Tak jako v předchozích případech, i zde model odpovídal datům (Hosmer-Lemeshowův test: $\chi^2(8) = 14,1$; $p = 0,08$), a i zde byl tento model lepší (přesnost predikce se po zavedení proměnných zvýšila z 52,7 % na 67,2 %). Ve srovnání s

101

předchozími modely (čistě ilustrativně) se tak jedná o největší zlepšení predikce vyjádřené v procentech. Velikost účinku samotného modelu pak svými hodnotami přibližně odpovídá hodnotám modelu u středoškoláků (v případě Coxova a Snellova pseudo R2 jde o hodnotu 0,13 a v případě Nagalkerkeho pseudo R2 o hodnotu 0,17).

Prediktory zahrnuté v modelu pro vysokoškolské studenty z roku 2013 v mnoha ohledech vzhledem k výsledným hodnotám odpovídají výsledkům uvedeným dříve. Stupeň vzdělání dosažený rodiči (vysokoškolský versus nižší než vysokoškolský) nehrál při vyjádření zájmu (resp. nezájmu) o investiční mód roli ($p = 0,23$). Také mezi frekventanty bakalářského a magisterského stupně studia nebyl přítomen signifikantní rozdíl při vyjádření zájmu či nezájmu o investiční mód ($p = 0,23$). V neposlední řadě nebyla coby prediktor signifikantní též míra, do jaké byl respondent finančně závislý na druhých osobách (především pak rodičích). To, zda si respondent hradil alespoň určitou část výloh, resp. to, že mu výdaje na studium (živobytí) hradil zcela rodiče, neovlivnilo pravděpodobnost volby souhlasné či odmítavé odpovědi v souvislosti s investičním módem. Naopak pohlaví (resp. gender) respondenta tak i zde nemělo vliv na to, zda tento respondent či respondentka projeví zájem o investiční mód ($p = 0,18$).

Tak jako v předchozích analýzách, i mezi vysokoškolskými studenty v roce 2013 hrály při predikci zájmu o investiční mód roli kompetence potřebné k podnikání. Nejpatrnější to bylo v rámci kompetence organizace vlastní práce – respondenti, kteří projevili zájem o tuto kompetenci (či si ji již přímo osvojili) měli ve srovnání se svými kolegy, kteří o ní zájem neprojevili, téměř 4 krát větší šanci v tom, že rovněž projeví zájem o investiční mód. Ostatní prediktory svými hodnotami poměru šancí odpovídaly situaci v předchozích analýzách – v případě vyjednávání (2,1 krát větší šance), hospodaření (2,1 krát větší šance) a v neposlední řadě též řešení problémů (1,9 krát větší šance).

Tab 16 Model logistické rerese predikující pravděpodobnost zájmu o investiční mód u vysokoškoláků v roce 2013 (vlastní zpracování)

Proměnná	B	S.E.	OR	p	95% C.I. Pro OR	
					Dolní mez	Horní mez
Konstanta	-2,867	,431	,057	,000	-	-
Pohlaví	,264	,198	1,302	,183	,883	1,921
Vzdělání rodičů	,264	,221	1,302	,232	,845	2,007
Organizace	1,346	,305	3,843	,000	2,112	6,991
Vyjednávání	,758	,209	2,133	,000	1,415	3,216
Hospodaření	,748	,259	2,113	,004	1,271	3,512
Řešení problémů	,667	,271	1,949	,014	1,145	3,316
Míra finanční nezávislosti	-,091	,211	,913	,665	,604	1,380
Stupeň studia	-,242	,201	,785	,228	,530	1,164

$N = 562$; $R^2 = 0,13$ (Cox a Snell), $0,17$ (Nagalkerke); $X^2(8) = 14,1$; $p = 0,08$

Diskuze

Z výsledků výše uvedených analýz je možné vyvodit hned několik závěrů. Vzhledem k cíli této studie mezi nejdůležitější patří určitý nepoměr mezi zájmem o investiční mód (tedy o podnikání) na jedné straně a zájmem o kompetence, které jsou pro fungování v rámci investičního módu potřebné. Rozložení hodnot v rámci jednotlivých možností odpovědi u investičního módu bylo více či méně stabilní (tj. nezávisle na ročníku sběru dat, či pohlaví respondentů), avšak zájem o něj vyjádřila přibližně polovina respondentů (v rámci skupiny vysokoškolských studentů) či ještě méně (mezi středoškolskými studenty). Zájem o osvojení si kompetencí potřebných pro úspěšné zvládnání investičního módu (či jejich dosažené osvojení) – tedy organizace práce, hospodaření, vyjednávání a řešení problémů (Pollard, Švarcová, 2010) – deklarovaly stabilně dvě třetiny (či více) dotázaných, tentokrát bez ohledu na stupeň studia.

Hovoříme-li o stupni vzdělání, nelze opomenout vzdělanostní aspiraci coby jeden z prediktorů zájmu, resp. nezájmu o investiční mód. Na základě předchozích výzkumů (Schoon & Duckworth, 2012) byl stanoven předpoklad, že respondenti s vyššími vzdělanostními aspiracemi (tedy lidé, kteří usilují o vyšší dosažený stupeň vzdělání) projeví zájem o investiční mód v menší míře (či s menší pravděpodobností) než respondenti s nižšími vzdělanostními aspiracemi. Např. proto, že se lidé s nižšími vzdělanostními aspiracemi budou dříve věnovat výdělečné činnosti, tedy i podnikání. Tento předpoklad však data nepotvrzují. Již na základě výsledků popisných statistik lze konstatovat opačnou tendenci – vysokoškolští studenti (tedy respondenti s vyššími vzdělanostními aspiracemi) projevují větší zájem o investiční mód. Ovšem toto srovnání učiněné na základě porovnání podílu zájemců u vysokoškolských a středoškolských studentů samo o sobě nestačí. Lze například oprávněně namítnout, že vysokoškolští studenti představují homogenní vzorek (mj. proto, že se jim do určité míry podařilo vzdělanostní aspirace ve srovnání se svými vrstevníky naplnit). Zároveň však statistické testování výše uvedené hypotézy či předpokladu mezi středoškolskými studenty poukazuje na přesně opačnou tendenci oproti stanovené hypotéze. Tedy že větší míru zájmu o investiční mód projevují zároveň ti, kteří usilují o vyšší dosažený stupeň vzdělání.

Jistý vhled do této situace nabízí již samotné rozložení hodnot v oblasti vzdělanostních aspirací – některou z nabízených alternativ terciálního stupně vzdělávání ve všech třech vlnách sběru dat totiž zvolilo více jak 50 % respondentů. A ve srovnání s dosaženým stupněm vzdělání rodičů (více o tom dále) je také možné konstatovat, že co se vzdělanostních aspirací týče, respondenti nekopírují dosažený stupeň vzdělání rodičů. Jak si tyto skutečnosti vysvětlit? A to obzvláště za situace, kdy při vyjádření zájmu či nezájmu o investiční mód nehrál roli stupeň

dosaženého vzdělání rodičů, který je v tomto textu chápán jako jeden z indikátorů socioekonomického statusu (Crant, 1996).

Jako jedno z možných vysvětlení se nabízí společný jmenovatel obou proměnných – tedy jak vzdělanostních aspirací, tak investičního módu. Takovým společným jmenovatelem by mohl být koncept reprodukčních strategií. Reprodukční strategie lze chápat jako „soubory činů vykonávaných pro dosažení dlouhodobějších či krátkodobějších cílů...“ (Bourdieu, 2002, s. 79). Důležitou charakteristikou reprodukčních strategií (záměrně je volen plurál) je jejich komplementární povaha (např. při selhání jedné strategie je možno aplikovat jinou), a proto se rovněž během života aktérů mohou měnit (ke změně pak dochází v souvislosti s reflexí předchozích strategií). Reprodukční strategie se odvíjí jednak od typu kapitálu, který je předáván (kupř. ekonomický, kulturní aj.), ale i podle stavu reprodukčních mechanismů (např. dědické tradice). Tyto reprodukční strategie jsou pak členěny do několika velkých skupin (biologické, vzdělávací, ekonomické aj.), které se mohou kombinovat či nahrazovat (viz výše). Vyšší vzdělání slibuje přinejmenším lepší výchozí pozici na pracovním trhu (ať už kvůli vyšší kvalifikaci či díky kumulaci sociálního kapitálu). Zároveň může být vysokoškolský titul pro mnohé respondenty sociálně oceňovaný prvek.

Nesmíme ale zapomenout též na kompetence potřebné k podnikání, které jsou pro respondenty rovněž atraktivní. Zde vstupuje do hry komplementarita reprodukčních strategií – pakliže respondenti spatřují v kompetencích potřebných pro podnikání (tedy nejen v podnikání jako takovém) zdroj pro dosažení budoucích cílů (např. materiální zabezpečení), je pochopitelné, že o ně usilují skrze různé prostředky. Projevený zájem (ať už v případě zmíněných kompetencí či vzdělanostních aspirací) však samozřejmě neznamená jejich naplnění. Ve snaze uchopit výsledky týkající se investičního módu by dále neměl být opomenut zmíněný rozpor mezi zájmem o investiční mód na jedné straně a zájmem o kompetence vhodné či potřebné pro zvládnutí investičního módu na straně druhé. Tuto diskrepanci je možné vysvětlit jednak obecně sdílenou společenskou hodnotou prezentovaných kompetencí, a to bez toho, že by musely být respondenty dávány do souvislosti s podnikáním (tj. že si je respondenti mohli chtít osvojit už proto, že je vnímají jako hodnotné, nikoli proto, že je mají spojeny s kompetencemi nutnými či vhodnými pro podnikání). V tomto procentuálním rozporu mezi zájmem o kompetence potřebné k podnikání a zájmem o samotný investiční mód však leží také příležitost, mj. ve zlepšování informovanosti o podnikání (včetně právě vhodných či nutných kompetencí pro seberealizaci v této oblasti), ale také v kultivaci těchto kompetencí vzhledem k relativně vysokému zájmu o ně. To je ostatně v souladu s politickými rozhodnutími – např. Evropské komise či jiných odpovědných orgánů Evropské Unie (viz EIDG, 2008; European

Commision – Promoting Entrepreneurship, 2012). Samotný zájem či aktuální znalost uvedených kompetencí pak rovněž může být způsoben také charakteristikami zkoumaného souboru, kde jsou respondenti mezi svými vrstevníky těmi motivovanými. Ať tak či onak, kompetence potřebné či vhodné pro fungování v rámci investičního módu, tedy organizace práce, hospodaření, vyjednávání a řešení problémů, ovlivňovaly pravděpodobnost toho, zda respondent projevil (resp. neprojevil) zájem o investiční mód jako takový. Respondent, který vyjádřil zájem o osvojení si kterékoliv z těchto kompetencí, měl ve srovnání s tím, který se vyjádřil odmítavě, dvakrát větší šanci, že projeví zájem též o investiční mód. Nejpatrnější to bylo u vysokoškolských studentů v roce 2013 u kompetence hospodaření, kde byla tato šance dokonce téměř čtyřikrát větší. A právě v tomto roce sběru dat to byly pouze kompetence potřebné k podnikání, které ovlivňovaly pravděpodobnost toho, zda se respondent rozhodne či nerozhodne pro investiční mód, resp. podnikání. Nutno dodat, že procentuálně vyjádřený rozdíl mezi těmi, kdo projevíli zájem o osvojení si všech čtyř kompetencí, a těmi, kdo neprojevíli zájem o osvojení si ani jedné z nich, byl ve vztahu k zájmu o investiční mód značný, jelikož činil více než 60 %.

Není však bez zajímavosti, že v rámci stejné kompetence (tedy hospodaření) nebyl v předchozích vlnách výzkumu u vysokoškoláků tento vztah vzhledem k investičnímu módu identifikován. Rozdíl je opět možné připsat např. charakteristikám výběrového souboru. Jednoznačné vysvětlení této změny však data neumožňují. Zájem o tyto kompetence pak nemusí být vztažen jen k podnikání. Jak totiž bylo řečeno v úvodní části textu, změny na trhu práce s sebou mohou přinést nutnost osvojit si kompetence charakteristické pro podnikání (Arnold & Randall, 2010).

Jak již bylo předestřeno výše, nejvyšší dosažený stupeň vzdělání u rodičů – coby indikátor socioekonomického statusu – neměl vliv na to, zda respondenti (středoškolští i vysokoškolští) projeví o investiční mód zájem. V souladu s předchozím textem je možné říci, že investiční mód představuje prvek důležitý či sociálně atraktivní bez ohledu na socioekonomické zázemí respondentů. Stejně tak lze ale tvrdit, že nejvyšší dosažený stupeň vzdělání rodičů nepředstavuje vhodný prediktor té složky socioekonomického statusu, který hraje při rozhodování se o podnikání roli (Crant, 1996). Poslední prediktor, který se týkal vzdělání respondentů, totiž aktuální stupeň vzdělání u vysokoškolských studentů (bakalářský či magisterský), neovlivňoval šanci, že respondent deklaruje či nedeklaruje zájem o investiční mód.

Předpoklad většího zájmu o investiční mód u mužů ve srovnání s ženami (de Bruin, Brush, & Welter, 2007; Díaz-García & Jiménez-Moreno, 2010) se naplnil jen do jisté míry. Co se týče frekventantů vysokoškolského studia, nebyl mezi muži

a ženami (nehledě na typ studia) rozdíl v míře projeveného zájmu o investiční mód. Jako vysvětlení tohoto závěru zde nabízí oborové zaměření (ekonomické směry) respondentů. Zároveň je možné pracovat s hypotézou (kterou bohužel není na základě získaných dat možno ověřit), která se týká podmínek České republiky, kde jsou ženy běžně zapojeny do hospodářské činnosti (Možný, 2006). Na druhou stranu v případě středoškolských studentů byla stanovená hypotéza potvrzena. Studenti měli ve srovnání se studentkami 1,4 krát větší šanci, že projeví zájem o investiční mód. Samozřejmě je možné se ptát po věcném významu tohoto rozdílu. Za předpokladu, že by se respondenti lišili pouze v této proměnné, činí rozdíl v pravděpodobnosti volby investičního módu přibližně 1 %. Jinými slovy, pokud by se respondenti v ostatních charakteristikách shodovali, muži by ve srovnání se ženami měli o 1 % větší pravděpodobnost, že projeví zájem o investiční mód.

Poslední skupina prediktorů, která byla dána do souvislosti s investičním módem, se týkala ekonomické situace respondentů. Navzdory předpokladům nehrála míra finanční nezávislosti roli v tom, zda respondent projevil zájem o investiční mód či nikoli. A to jak u středoškolských, tak vysokoškolských studentů. Na základě výsledků tak lze konstatovat, že svou aktuální finanční situaci si respondenti nespojují s budoucím stavem věcí v podobě investičního módu (alespoň tedy ne z hlediska stochastického vzorce). Klíčovou roli zde může hrát spokojenost s aktuální situací respondentů, která však nebyla zjišťována. Finanční závislost na druhých totiž pro respondenty (např. vzhledem ke skutečnosti, že se jedná o studenty) může být přijatelná, a nemusí usilovat o větší míru nezávislosti skrze investiční mód (byť by to mělo být v budoucnu). Jde však jen o úvahy, které je nutné empiricky ověřit. Jinak tomu bylo u středoškolských studentů, kteří byli dotazováni na dobu, v rámci níž by chtěli být finančně nezávislí. Zde došlo k potvrzení stanovené hypotézy, totiž že respondenti, kteří usilují o dřívější ekonomickou nezávislost, ve srovnání se svými vrstevníky s větší pravděpodobností projeví zájem o investiční mód. Tento výsledek je možné interpretovat tak, že středoškolské studenty, kteří očekávají finanční osamostatnění v relativně krátkém čase, zvažují více možností, jak tohoto osamostatnění dosáhnout.

Limity a další směřování

V neposlední řadě je nutné poukázat na limity provedené studie, z nichž některé byly v předchozím textu již nastíněny.

První nedostatek spočívá ve výběru respondentů. Vzhledem k tomu, že nešlo o pravděpodobnostní způsob výběru respondentů, nelze zvažovat statistickou inferenci na populaci středoškolských i vysokoškolských studentů jako celku. Tím však úvahy o tom, jakou populaci vzorek reprezentuje, tedy úvahy externí

validitě výsledků nelze uzavřít. Mezi respondenty navštěvující sekundární stupeň vzdělávání byly zastoupeny všechny druhy těchto institucí, byť v početním zastoupení jasně převažovaly střední školy s maturitním ukončením. A obráceně - z charakteristik vzorku vyplývá také podhodnocení některých skupin (např. dospívající navštěvující obory ukončení výučním listem) atd. Nelze také opomenout skutečnost, že respondenti se „rekrutovali“ pouze z určité části oslovených škol. A dále v některých případech byla jejich účast na výběrovém šetření podmíněna jejich ochotou věnovat se dotazníku ve svém volném času. Do vzorku se tak i přes snahu o co nejpřesnější obraz reality např. mohla zapojit v nadhodnocené míře specifická skupina respondentů, kteří se vlastní motivací vymykají svým vrstevníkům.

Co se vzorku vysokoškolských studentů týče, i zde je oprávněné očekávat určité limity, co se externí validity týče. Navzdory tomu, že se jednalo o studující z naprosté většiny krajů v České republice (z čehož plyne určitá geografická rozrůzněnost respondentů), šlo o studující ekonomických oborů. Vyšší zájem o podnikání (ve srovnání se středoškolskými studenty) aj. může, avšak nemusí být pro studenty těchto oborů specifický. Na základě získaných dat zde nelze činit srovnání. Tyto skutečnosti musí být brány v patrnosti při snaze o aplikaci výsledků na další vysokoškolské studenty.

U položek, které by v respondentech mohly vzbuzovat dojem sociální žádoucnosti, pak byl zvolen způsob operacionalizace, který více či méně úspěšně zabraňuje stylizaci respondenta či snižuje přítomnou sociální žádoucnost. Přesto však i tento faktor mohl hrát při rozhodování respondentů roli. Jako příklad mohou sloužit v souvislosti s tímto problémem dříve v textu zmíněné kompetence potřebné pro podnikání.

V neposlední řadě je nutné zmínit, že proměnné zkoumané v této studii analyzují problematiku jen z určitého pohledu, a z toho rovněž plynou určitá omezení. Některé sociální či socioekonomické prediktory se, navzdory předpokladům, na základě výsledků nejeví ve snaze vysvětlit (zájem o investiční mód jako důležité. Příkladem toho může být nejvyšší dosažený stupeň vzdělání rodičů coby pomyslný indikátor socioekonomického statusu nebo více či méně přítomné opomenutí relevantních psychologických konstruktů (úzkostnost, autonomie, potřeba úspěchu atd.).

Přes všechna omezení studie přináší relevantní a informativní výsledky, které mohou sloužit jako základ pro další studium problematiky, ale mohou mít dopad také na podniknutí reálných kroků, např. v oblasti lepší informovanosti dospívajících o podnikání. Ať tak či onak, další zkoumání této oblasti by mělo být spjato s pravděpodobnostním způsobem výběru respondentů, ale i s detailnějším

rozborem motivačních, sociálních aj. faktorů, které mají vliv na utváření představ dospívajících o podnikání, potažmo na jejich vlastní záměr se podnikání věnovat.

Literatura

1. Arnold, J., & Randall, R. (2010). *Work psychology: understanding human behaviour in the workplace* (5th ed.). Harlow, England: Financial Times Prentice Hall.
2. Bourdieu, P. (2002). „Reprodukční strategie a formy nadvlády“. *Sociální studia*, č. 8/2002, s. 78-91.
3. Bhandari, N. C. (2012). RELATIONSHIP BETWEEN STUDENTS' GENDER, THEIR OWN EMPLOYMENT, THEIR PARENTS' EMPLOYMENT, AND THE STUDENTS' INTENTION FOR ENTREPRENEURSHIP. *Journal Of Entrepreneurship Education*, 15, pp. 15133-144.
4. Bruin, A. de, Brush, C. G., & Welter, F. (2007). Advancing a framework for coherent research on women's entrepreneurship. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 31(3), pp. 323–339.
5. Český statistický úřad (2005). Malé a střední podnikání. <http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/p/1138-06> (Accessed 22. 3. 2014)
6. Crant, J. (1996). The Proactive Personality Scale as a Predictor of Entrepreneurial Intentions. *Journal Of Small Business Management*, Vol. 34 No. 3, pp. 42-49.
7. Díaz-García, M. & Jiménez-Moreno, J. (2010). Entrepreneurial intentions: The role of gender. *International Entrepreneurship and Management Journal*, Vol. 6 No. 3, pp. 261–283.
9. Duys, D. K., Ward, J. E., Maxwell, J. A., & Eaton-Comerford, L. (2008). Career Counseling in a Volatile Job Market: Tiedeman's Perspective Revisited. *Career Development Quarterly*, 56(3), 232-241.
10. EIDG. 2008. Entrepreneurship in higher education, especially within non-business studies. Final report of the expert group. Brussels: European Commission Enterprise and Industry Directorate General. http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/support_measures/training_education/entr_highed_en.pdf (Accessed 22. 3. 2014)
12. European Commission – Enterprise and Industry. (2012). Promoting Entrepreneurship. http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/promoting-entrepreneurship/index_en.htm (Accessed 22. 3. 2014)
13. Hornaday, J. A., & Aboud, J. (1971). Characteristics of Successful Entrepreneurs. *Personnel Psychology*, Vol. 24, No. 2, pp. 141-153.

14. Katrňák, T. Šmídová, I., Janoušková, K. (2008). Faktory podmiňující vzdělanostní aspirace a vzdělanostní segregaci dívek a chlapců v českém vzdělávacím systému. *Sociologický časopis*, 44 (1), 23-53.
15. Knight, F. H. (1964). *Risk, Uncertainty and Profit*. Sentry Press: New York.
16. Krašnicka, T. (2007). STUDENTS TOWARDS ENTERPRISE (RESULTS OF A SURVEY OF ATTITUDES AND OPINIONS OF UNIVERSITY STUDENTS IN POLAND, THE CZECH REPUBLIC AND SLOVAKIA). *Journal Of Economics & Management*, 377-86.
17. Pollard, D., & Svarcova, J. (2010). Promoting knowledge transfer to Czech SMEs: the role of human resource development in increasing absorptive capacity. *International Journal of Entrepreneurship and Small Business*, Vol. 8 No. 4, pp. 499-515.
18. Matějů, P., Soukup, P., Basl, J. (2007). Vzdělanostní aspirace ve srovnávací perspektivě. Role individuálních, kontextových a strukturních faktorů při formování vzdělanostních aspirací v zemích OECD. *Sociologický časopis*, 2007, Vol. 44, No. 1, pp. 1-61.
19. McClelland, D. C. (1961). *The achieving society*. Van Nostrand: New York.
20. McClelland, D. C. (1965). *N Achievement and Entrepreneurship: A Longitudinal Study*. *Journal Of Personality & Social Psychology*, Vol. 1 No. 4, pp. 389-392.
21. Ministerstvo průmyslu a obchodu České republiky. (2014). Statistické údaje. <http://www.rzp.cz/statistiky.html> (Accessed 22. 3. 2014)
22. Možný, I. (2006). *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství.
23. Recommendation 2006/962/EC of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning. (2006). *Official Journal of the European Union L 394*, 49, pp. 10-18.
24. Sexton, D. L., Bowman, N. (1983). Determining Entrepreneurial Potential of Students. *Academy Of Management Proceedings*, pp. 408-412.
25. Shinnar, R. S., Giacomini, O., Janssen, F. (2012). Entrepreneurial Perceptions and Intentions: The Role of Gender and Culture. *Entrepreneurship: Theory & Practice*, 36(3), pp. 465-493.
26. Schoon, I., & Duckworth, K. (2012). Who Becomes an Entrepreneur? Early Life Experiences as Predictors of Entrepreneurship. *Developmental Psychology*.
27. Stewart, T. A. (1997) *Intellectual Capital: The New Wealth of Organizations*. New York, NY: Doubleday.
28. Schrör, H. (2006). The profile of the successful entrepreneur. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-NP-06-029/EN/KS-NP-06-029-EN.PDF (Accessed 22. 3. 2014)

29. Schrör, H. (2008). Innovation as a Factor in Business Success. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-08-015/EN/KS-SF-08-015-EN.PDF (Accessed 22. 3. 2014)
30. Teece, D. J. (1998) 'Capturing value from knowledge assets: the new economy, markets for knowledge and intangible assets', *California Management Review*, 44(3), pp.55–79.
31. Valliere, D., & Peterson, R. (2009). Entrepreneurship and Economic Growth: Evidence from Emerging and Developed Countries. *Entrepreneurship And Regional Development*, Vol. 21 No. 5-6, pp. 459-480.
32. Vázquez-Burgete, J., Lanero, A., Raisiene, A., & Garcia, M. (2012). ENTREPRENEURSHIP EDUCATION IN HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES: ARE STUDENTS QUALIFIED TO START A BUSINESS?. *Business: Theory & Practice*, Vol. 13 No. 1, pp. 27-35.

4.

Shrnutí aktuálního poznání
a další směr výzkumu

O kapitole 4

Kapitola 4 přináší systemizovaný přehled aktuálního poznání a navrhuje možné směry dalších výzkumů.

Shrnutí dosavadních výzkumných výsledků a návrh možných směrů dalších výzkumů

Za období let 2010 až 2014 se podařilo v rámci projektů CEED ve Zlíně shromáždit velké množství dat o studentech středních škol z celé ČR, jejich představách o profesním zacílení směrem budoucího vstupu na trh práce, úvahách o samostatném podnikání nebo zaměstnaneckém zapojení, a částečně i o jejich rodičích, kteří vytvářejí základní podmínky pro mladé lidi a jejich úspěšný vstup do života. Od roku 2011 probíhá i paralelní sběr dat s kompatibilní strukturou u univerzitních studentů FaME UTB ve Zlíně. Část těchto dat již byla zpracována, vyhodnocena a publikována, část ještě čeká na cílené analýzy. Sběr dat bude pokračovat i v dalším období - poučení získanými poznatky budeme sběr dat rozšiřovat do směrů, které se ukazují jako potenciálně nejzajímavější, protože problematiku zaměstnanosti a nezaměstnanosti mladých vnímáme jako úhelný kámen ve stavbě budoucí prosperity (a zcela nepokrytě sledujeme i osobní úspěch, s důvěrou, že nás naše děti jednou v důchodu snad užijí, protože průběžný důchodový systém se stále jeví jako základní makroekonomická alternativa sociálního státu - peníze na naše důchody se z převážné části nebudou hromadit po dlouhá léta v druhém nebo třetím, či kterémkoliv jiném důchodovém pilíři, ale budou je v reálném čase „vyrábět“ právě generace těchto současných dětí).

K vyhodnocení doposud získaných poznatků ohledně tohoto složitého a multidimenzionálního problému můžeme použít strukturu SLEPT analýzy, kdy budeme hodnotit dosažené poznání a návrhy dalšího postupu v pěti základních oblastech:

sociální oblast

- výzkumy sledovaly vzdělanostní aspirace a vzdělanostní mobilitu. Použitá výzkumná metoda sbírala data na základě dvoudimenzionálního klasifikačního systému Roeové, který propojuje profese a kvalifikační úroveň - volbou profesí tedy studenti nepřímou ukazovali i své vzdělanostní aspirace. V ČR stále ještě působí převažující tendence studentů dosahovat minimálně maturitní úroveň vzdělání, významná část sledované populace ovšem směřuje k tercierní sféře vzdělání, což je pozitivní zjištění směrem naplnění cílů EU 2020. Otázkou ovšem zůstává obsah a profesní struktura vzdělání tak, aby vzdělávací systém neprodukoval sice formálně vzdělané, ale na pracovním trhu těžko uplatnitelné absol-

venty. Dosažený stupeň vzdělání může být na trhu práce dokonce překážkou - řada firem dnes odmítá zájemce s vysokoškolským vzděláním s odkazem, že jsou pro ně „převzdělaní“. Dosažené vzdělání na úrovni doktorátu dle dostupných informací dnes v ČR uznávají více méně jen zahraniční firmy (především s německým top managementem) a akademická sféra.

- částečně se výzkumy dotkly také vzdělání a práce rodičů, které může být jedním z faktorů, ovlivňujících jejich potomky. Velká část rodičů podporuje své potomky, aby dosáhli vyšší vzdělání, než mají sami - to je významné konstatování i v tom směru, že převážnou část nákladů studia nesou právě rodiny studentů. Pokud ovšem budou rodiny vidět, že jejich potomci-absolventi vynaloženou investici do vzdělání nebudou schopni přeměnit na vyšší příjmy na trhu práce, jejich ochota financovat další studia bude klesající.
- primární výzkumy zatím neměly k dispozici data o rodinách studentů ve smyslu zkoumání neúplných rodin - to bude další důležitý směr bádání, protože v ČR se jedná o nikoliv marginální fenomén.
- výzkumy opakovaně potvrzují vysokou profesní nevyhraněnost absolventů - řada z nich potvrzuje, že chtějí dělat kvalifikovanou a zajímavou práci, ale jsou ochotni vybírat profese napříč téměř celým oborovým spektrem (v interpretaci klasifikačního systému Roeové napříč téměř všemi osmi skupinami profesí, pouze skupina profesí 5 Outdoor, tedy zemědělství, lesnictví apod. je v českém prostředí studenty málo vybírána). To na jedné straně vytváří podmínky pro vyšší míru adaptability, na druhé straně řada náročných profesí vyhraněnost a soustředěné úsilí potřebuje - přeškolení z kuchaře na soustružníka sice v českém prostředí probíhá, ale u profesí lékaře či specializovaného technika si lze přeškolení z účetního jen těžko představit. Vysoká míra profesní nevyhraněnosti může být také signálem pro řadu interpretací - není špatně nastaven informační systém o profesních potřebách trhu, a to jak směrem ke konkrétním studentům, tak směrem k jejich rodičům a lokálním komunitám? Podle kterých informací se studenti rozhodují (z celospolečenského hlediska nás mnohem více zajímá rozhodování základní masy studentů, nikoliv konkrétní kariérní volby jednotlivců, protože jistá část studentů vyhraněná je a rozhoduje se komplexním rozhodovacím procesem)? Není převážné části studentů „téměř jedno“ jakou školu studují, hlavně když něco studují, vždyť praxe je ještě daleko a náklady hradí jiní? Vysoká profesní nevyhraněnost může být jak signálem pro morální hazard, tak jak jej definují ekonomické teorie, tak pro teorie asymetrické informace a nepříznivého výběru. Vzdělání je v našich pomínkách veřejným statkem, což situaci pro studenty a jejich rodiče může sociálně zlepšovat, ovšem uplatnění na trhu práce tím nemusí být v konečném důsledku všem zajištěno v oborech, které studují, a absolventi budou muset vynakládat dodatečné vícenáklady na rekvalifikace, bude se prodlužovat období jejich ekonomické neaktivity na neplacených stážích po škole, na úřadech práce apod.
- první poznatky také ukazují, že řada studentů nejeví zájem o žádnou z profesí na trhu prá-

ce a latentně tak mohou směřovat k fenoménu hikikomori resp. NEET (Not in Education, Employment or Trainee), tak jak jsou identifikovány ve vyspělých zemích - Japonsko, Velká Británie apod. Není důvod domnívat se, že české prostředí může být tohoto fenoménu ušetřeno. Tento parazitní systém existence mladých ve společnosti může být vedlejším produktem špatně koordinované politiky zaměstnanosti s rodinnou politikou. Kupodivu tomuto fenoménu nahrává i vyšší životní úroveň a rozmach samostatného bydlení jednotlivých generací díky hypotečnímu boomeru posledního desetiletí. Mladí tak mohou před rodiči, kteří jsou celé dny v práci, relativně dlouho předstírat, že chodí do školy nebo hledají práci - pokud bydlí s prarodiči, kteří již jsou v důchodu a velkou část dne tráví doma, mladí nemají možnost zůstat celé dny doma s počítačem, což je typická aktivita NEET.

právní oblast

- právní oblast nebyla přímým předmětem zkoumání, je však předpokladem pro nastavení převážné většiny procesů souvisejících s přípravou na povolání ve všech stupních vzdělání; ovlivňuje sociální a ekonomické zabezpečení studentů před vstupem na trh práce i po bezprostředním vstupu na trh práce po absolutoriu. Je pravděpodobné, že případné návrhy na změny v systému budou směřovány i do změn existující právní úpravy.
- vzhledem k působnosti nové zásadní úpravy soukromého práva v ČR od ledna 2014 bude zajímavým směrem bádání vyhodnocení dopadů právních změn na trh práce a na umísťování absolventů škol.

ekonomická oblast

- existuje strukturální nesoulad na trhu práce v ČR (poptávka firem) s profesními volbami studentů - profesní volby studentů poměrně výrazně nereflexují aktuální požadavky trhu práce, a to především v oblasti technických a technologických profesí (převis poptávky firem nad nabídkou budoucích absolventů) a profesí kreativních (převis nabídky absolventských ambicí nad poptávkou trhu);
- firmy mají zájem o studenty, kteří přichází ze škol s praktickým know-how: osvědčil se například koncept transferu best practices, které studenti získávají na řízených praxích ještě v době studia a transferují je do firem svých budoucích zaměstnavatelů. Firmy byly ochotné na takovém transferu spolupracovat, pokud organizátorem a garantem transferu byly vysoké školy (argumentace ochrany know-how před konkurencí byla díky spolupráci s vysokou školou, která mohla transferu recipročně vyvažovat, byl touto formou u firem upozaděn). Vytváření takových struktur spolupracujících firem kolem univerzit je dobrým směrem i pro studenty a jejich budoucí uplatnitelnost na trhu práce;
- první šetření ukazují poměrně nízkou orientaci studentů středních i vysokých škol v ekonomickém fungování trhu práce (v naší výzkumech tvoří mzdové rozpětí třetí dimenzi). Studenti obvykle vnímali orientační mzdové rozpětí u jednotlivých typových profesí ne jako parametr první volby, ale jako parametr na pozadí. Relativně malá mzdová

citlivost se dá vysvětlit řadou vlivů, z nichž aktuálně mediálně viditelný je argument nízké finanční gramotnosti u studentů všech stupňů vzdělání. Mladí lidé nemají zkušenosti s rozhodováním o rodinných rozpočtech ani v kategoriích krátkodobé spotřeby (většina středoškolských studentů a významná část vysokoškolských studentů netuší náklady na denní provoz domácnosti a přemýšlí pouze v kategoriích svých osobních rozpočtů, které ovšem převážnou část nákladů mají zajištěnu formou přerozdělování ve skupině osob ekonomicky závislých), a už vůbec ne v kateoriích dlouhodobé spotřeby, jako jsou náklady na pořízení a vybavení domácnosti. Za této situace je mimo jejich rozlišovací možnosti odlišení, zda mzda či plat 15 nebo 18 tisíc korun u konkrétní profese na trhu práce je pro ně v budoucnu dostačující k plnému pokrytí osobního rozpočtu (dosažení osobní ekonomické nezávislosti) a schopnosti stát se živitelem dalších osob, které na nich budou ekonomicky závislé (partner, děti);

- tématem k ekonomickým výzkumům jsou i signály, které byly komentovány v oblasti sociální, které směřují k morálnímu hazardu, asymetrickým informacím a teorii nepříznivého výběru při volbě kariérní cesty studentů. Jako dobrý základ se zde mohou jevit směry výzkumu, které budou vyčíslovat transakční náklady pro výběr profesí (a následně vhodných oborů škol) a míru jejich přenesení na bedra veřejných rozpočtů a ostatních účastníků trhu práce;
- samostatnou, ale nezanedbatelnou, kapitolou je otázka volného pohybu pracovních sil v rámci EU a výzkumy prostorové mobility studentů-absolventů. Tady narůstá varieta podmínek a sledovatelných parametrů, jazykovou výbavou počínaje, ekonomickými a právními podmínkami jednotlivých trhů konče (např. problematika uznávání vzdělání a kvalifikace). Vzhledem k silné majetkové provázanosti řady firem, působících v ČR, na zahraniční vlastníky, je možným mezistupněm výzkumu sledování, v kterých zahraničních firmách působících na našem území studenti-absolventi nacházejí uplatnění, a tím částečně mohou snadněji v rámci mezinárodní firmy změnit svůj pracovní trh mimo ČR. Velké mezinárodní firmy navíc často nabízejí trainee programy pro studenty vyšších ročníků, čímž tento kariérní postup usnadňují;
- významnou oblastí výzkumů jsou alternace studentů při volbě zaměstnancem nebo podnikatelem. V podmínkách ČR je samostatné podnikání volbou pro téměř 20 % ekonomicky aktivních osob. Studie, zpracovaná Vítem Gabrhelem v kapitole 3.3, ukazuje, že deklarovaný zájem o samostatné podnikání u studentů střední i vysoké školy tato procenta překračuje. Studenti tedy ve vysokém procentu cítí samostatnou výdělečnou činnost jako jedno z možných řešení své ekonomické aktivity. Řada z nich to sice necítí jako svou první a jedinou volbu a alternuje i zaměstnaneckým poměrem, ale těch, kteří zásadně chtějí pracovat pouze jako zaměstnanci, je mezi studenty určitě méně než odpovídá současné situaci na trhu práce, kdy si 82 % ekonomicky aktivních osob vydělává v zaměstnaneckém poměru jako závislé osoby. Výzkumy ukazují řadu zajímavých směrů, kterými lze rozvíjet podnika-

telství mezi studenty. Jedním z důležitých směrů je rozvíjení důležitých podnikatelských kompetencí tak, aby nepřevážil u studentů prostý zájem o peníze (určitá, byť nikoliv velká, část studentů v rámci dotazníků uvedla, že preferují získání peněz bez práce, což směřuje k spíše do oblasti podnikavosti na hranici zákona, případně i za ní - tento fenomén zasluhuje samostatný výzkum);

- zajímavým směrem výzkumů se jeví rodinné firmy a následovnictví ve firmách. I k těmto informacím směřovala data získávaná u vysokoškoláků FaME UTB ve Zlíně v roce 2013. ČR se dostává na hranici období, kdy podnikatelé z počátku 90 let již pomalu směřují k důchodovému věku a začínají řešit nástupnictví ve svých firmách - je otázkou, zda nová generace jejich potomků je ochotná a připravená tuto roli přebírat. Neméně zajímavou je otázka řešení zaměstnání absolventů škol formou odborných praxí a následných zaměstnání v rodinných firmách jejich blízkých v přímé i nepřímé linii;
- Samostatnou otázkou dotazníků pro studenty vysoké školy bylo, zda přichází na studia po střední škole, nebo již byli na jiné vysoké škole, případně v evidenci úřadů práce. Přestup z ekonomicky neaktivních osob mezi osoby ekonomicky aktivní, které ovšem nemohou sehnat práci a jdou do evidence uchazečů o práci na úřadech práce, nemusí být jednosměrný - nezaměstnaný uchazeč o práci v jistém okamžiku může zjistit, že studium na další škole může vyřešit nebo alespoň oddálit jeho aktuální problém s nemožností získat práci. Svěbytnou otázkou pro výzkumy trhu práce se dnes jeví procesy přestupů studentů mezi školami, a to na středoškolské i vysokoškolské úrovni, ještě v době před zahájením ekonomické aktivity. V současné době jen těžko oddělujeme zájem studenta o jiný obor studia od zájmu s minimem úsilí udržet status studenta řádného studia, který jej opravňuje k účasti na přerozdělovacích procesech státu (úhrada sociálního a zdravotního pojištění státem za státního pojištění) a přerozdělování u soukromých subjektů, obvykle rodiny. Tyto procesy mohou substituovat zahájení ekonomické aktivity a také přestupující student se dočasně může ocitnout v evidenci nezaměstnaných, aniž by reálně hledal práci, ale pouze čeká, až bude moci zahájit jiné vzdělávání. Tyto substituce mohou vychylovat údaje o registrovaných nezaměstnaných absolventech škol oběma směry - zvyšují je registrovaní absolventi, kteří v podstatě nemají zájem ucházet se o zaměstnání a jenom čekají na přijímací řízení, ale naopak je snižují ti dříve registrovaní nezaměstnaní skutečně hledající a nenacházející práci, kteří se rozhodnou po určité době v evidenci zatím neucházet o pracovní pozice na trhu práce a raději se vrátí mezi ekonomicky neaktivní osoby a uspějí při přijímacím řízení ke studiu na některé ze škol. Výzkumy nákladů ušlé příležitosti u těchto procesů by mohly pomoci objektivizovat ekonomickou stránku těchto procesů z mikroekonomického hlediska. Z makroekonomického hlediska se pak jeví jako důležité porovnání produktu vytvořeného vzdělávacími institucemi s těmito náklady ušlé příležitosti, byť časové distorze způsobené délkou přípravy ve vzdělávacím systému před vstupem na reálný trh práce v konkrétním roce mohou způsobovat problémy s časovým

rozlišením účinků a dopadů. Nezanedbatelným faktorem těchto úvah v makropohledu je i zohlednění konkrétní fáze hospodářského cyklu ve sledovaných letech.

politická oblast

- politické aspekty nebyly ve studiích zahrnuty a ani data k této oblasti nebyla sbírána. Je však nepochybné, trh práce pro mladé včetně absolventů škol je důležité téma pro veřejný prostor ČR, a to jak na komunální úrovni, tak na celostátní politické úrovni. Politická oblast zde navazuje na reálné ekonomické dění, především vývoj hospodářské krize a zvyšující se nezaměstnanost absolventů, kdežto v obdobích konjunktury se téma nezaměstnanosti absolventů odsouvá do pozadí politických debat a je vystřídáno poptávkou firem po nedostatkových profesích absolventů, jak jsme byli svědky v roce 2007, kdy většina průmyslu volala po absolventech technických oborů;
- na FaME UTB ve Zlíně je jedním ze studovaných oborů také hospodářská politika a veřejná správa - zdálo by se přirozené, že alespoň část z jeho úspěšných a nadaných absolventů bude směřovat do špiček hospodářské politiky, kterými v EU jsou například Bruselské posty. Při pravidelných dotazech po úspěšném složení bakalářských a magisterských zkoušek mi ale téměř žádný z našich absolventů neřekl, že směřuje svůj kariérní vývoj tímto směrem (za deset let si pamatují jediného). Neochota stěhovat se za zajímavou prací? Nízké sebevědomí a chybějící ambice? Špatné osobní ekonomické podmínky, které neumožňují start takové kariéry? Nedostatečný vztahový kapitál a neochota jej budovat? Mnoho otázek, které, alespoň z mého pohledu, stojí minimálně za zamyšlení.
- naše ekonomické a sociologické výzkumy se jeví především jako pozitivní věda, která vytváří plastický obraz reality a možných scénářů vývoje, na které pak může navazovat normativní vědecké bádání, které dává směr ovlivnění reality, a to bez politické podpory by mělo jen minimální šance na úspěch prosazení právních základů nových nastavení společenských procesů.

technologická oblast

- vývoj a prosazování nových technologií bezesporu ovlivňuje stranu poptávky i nabídky na trhu práce a ČR je zemí s dobrými předpoklady vrátit se na špičku průmyslově a technologicky orientovaného trhu práce, tak jak jsme byli za první republiky, pokud ovšem mladá generace bude chtít (zatím naše šetření takové ambice mezi studenty moc nesignalizují). Top manažeři průmyslových firem se mne občas ptají, zda špičkové technologické profese jsou pro studenty dostatečně sexy - možná je zde i jistý podíl mediálního obrazu, který zatím na žebříčku atraktivnosti vysoce vyzdvihuje spíše herecké celebrity než špičkové techniky. Naše šetření tyto vlivy zahrnovalo pouze zprostředkovaně v nastavení profesní nabídky pro studenty zúčastněné ve výzkumech. Určitě zde vnímáme velký prostor pro další výzkum.

- Je realitou dnešních dní, že rozmach především informačních a komunikačních technologií umožňuje v rámci sociálních sítí mnohem sofistikovanější výzkumy v cílových skupinách než skýtá možnost dotazníkových šetření. I to je důležitý další směr našich výzkumných úvah.

Předpoklady a trendy makroekonomických řešení

Předcházející texty vznikaly pod silným vlivem hospodářského propadu ekonomiky v letech 2009 - 2013, který působil a stále ještě působí na budoucí očekávání účastníků trhu, trh práce nevyjímaje. Získané zkušenosti z tohoto období je vhodné přetavit do hlubšího porozumění trhu práce v současných a budoucích podmínkách. Bylo by fatální chybou, kdyby mírné oživení, nebo dokonce rozběh konjunktury v ČR v nadcházejících letech způsobil, že přestaneme analyzovat mechanismy současného vzdělávacího systému v návaznosti s propojením na trh práce a usneme na vavřínech plné zaměstnanosti, kdy firmy budou ochotny zaměstnat téměř jakéhokoliv absolventa, tak jak tomu bylo v roce 2007. Vliv fáze hospodářského cyklu ale zdaleka není jediný. Je potřeba hlouběji analyzovat vliv dalších faktorů, především sociální změny ve společnosti, ale i změny v právním prostředí a reakce trhu práce na změny technologického prostředí. Pro makroekonomická sledování je vhodné připravit statisticky relevantní doplnění klasifikačních systémů, které by umožnilo využívat současný sběr statistických veličin i pro účely sledování karierního vývoje mladá generace a jeho dynamiky (v dalším kroku i cílenějšího usměrňování karierních voleb v souladu s trendy vývoje trhu práce) na makroekonomické úrovni. Nepochybně by bylo vhodné na základě upravených klasifikací sestavit model, který definuje zpětnovazební reakce mezi sledovanými veličinami, a který bude schopen zachycovat co nejdůvěrněji možné reakce systému na změny prostředí, ať již exogenní, vyvolané domácími nebo zahraničními vlivy, nebo endogenní uvnitř samotného sledovaného systému. Funkční model pak může být rozšířen o prediktivní funkce. Je totiž více než pravděpodobné, že cyklický, turbulentní a diskontinuální ráz vývoje hospodářství v ČR, v EU i v celém světě bude minimálně pokračovat v dosavadním tempu (ne-li rychleji). Mít nástroje a být připraveni na příští hospodářský propad či razantní změnu podmínek ve společnosti by mělo být hlavním poučením z analýzy uplynulých let.

5.

Makroekonomické aspekty a dopady
současných vývojových tendencí
- cíle EU a politika zaměstnanosti
mladých do roku 2020

O kapitole 5

Kapitola 5 přináší přehled cílů, které si EU vytyčila do roku 2020 v oblasti vzdělání a zaměstnanosti mladých, a komentuje je z perspektivy dosavadních výzkumů a možných směrů dalšího vývoje.

ČR a EU - cíle a strategie do roku 2020 v oblasti zaměstnanosti a přípravy pracovníků pro trh práce

Strategické plánování má v evropském prostoru historickou tradici. V současné době jsou stanoveny cíle a indikátory pro EU a její jednotlivé země s horizontem dosažení 2020. Není úkolem této kapitoly polemizovat, zda právě ony indikátory jsou tou správnou cestou dosažení hospodářského rozvoje, či v širším pojetí zvýšení blahobytu Evropy a jejich národních států. Využijme těchto měřitelných cílů a indikátorů, na kterých se shodly politické reprezentace všech zainteresovaných zemí, a srovnajme, kde aktuálně jsme, kde už jsme byli, a kam jdeme.

V oblasti trhu práce a vzdělávání si EU stanovila tyto měřitelné cíle:

1. 75 % populace ve věku 20 - 64 let by mělo být zaměstnáno;
2. Podíl předčasných odchodů ze vzdělávání v populaci 18 - 24 let by neměl přesáhnout 10 %;
3. 40 % populace ve věku 30 - 34 let by mělo mít dokončeno terciární vzdělání.

Jako související indikátor můžeme uvést nárůst podílu výzkumu a vývoje na HDP na úroveň 3 % v roce 2020. Tento cíl má potenciál vytvářet nová, vysoce kvalifikovaná odborná pracovní místa pro vědce a specialisty. Na druhou stranu pravděpodobně neovlivní situaci na trhu práce pro absolventy škol.

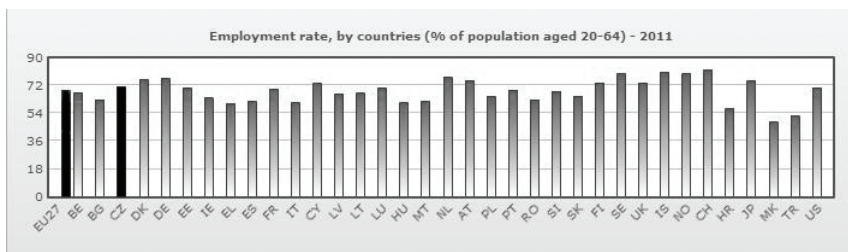
75 % populace ve věku 20 - 64 let by mělo být zaměstnaných

Česká republika patří mnoho desetiletí (téměř již můžeme počítat staletí) k zemím převážně průmyslovým. To se pozitivně odráží ve vyšší organizovanosti a zapojení do ekonomické aktivity, než třeba v zemích tradičně agrárně orientovaných v jižním křídle Evropy.

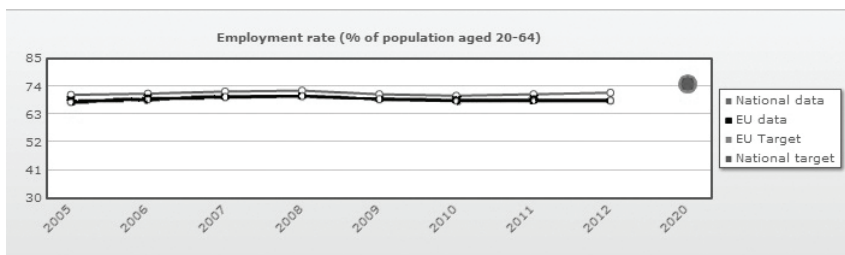
Průměrné hodnoty zaměstnanosti v ČR dle metodiky Eurostatu byly v roce 2011 na úrovni 71 %, pročež průměr EU dosahuje dlouhodobě nižších hodnot pod 70 % (viz obrázek 1 a obrázek 2). Z obrázku 1 se také dozvídáme, že vyspělé země EU jako Německo, Velká Británie či severské státy dosahují ještě vyšších hodnot zaměstnanosti (srovnání máme i s Norskem a Švýcarskem, které nejsou členy EU). Naopak státy jižního křídla mají i výrazně nižší hodnoty ukazatele míry zaměstnanosti. Cílový stav pro EU je v roce 2020 dosáhnout 75 % míry zaměstnanosti, což se jeví jako cíl pro ČR reálný, jak ostatně ukazuje tabulka 1.

120

Obr. 1 Míry zaměstnanosti v Evropě v roce 2011 (Eurostat, 2014)

Obr. 2 Srovnání míry zaměstnanosti v ČR s průměrem EU v letech 2005 - 2012 (Eurostat, 2014)

Tab. 1 Indikátor míry zaměstnanosti a vývoj v ČR (Eurostat, 2014)

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/europe_2020_indicators/headline_indicators

Czech Republic Download data for country

	UNIT	REFERENCE PERIOD					TARGET	TABLE
		2005	2009	2010	2011	2012		
75% of the population aged 20-64 should be employed								
Employment rate - age group 20-64	% of population aged 20-64	70.7	70.9	70.4	70.9 (b)	71.5	72.5	75

Tab. 2 Indikátor předčasného odchodu ze vzdělávání a indikátor podílu vysokoškolsky vzdělané části populace (Eurostat, 2014)

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/europe_2020_indicators/headline_indicators

Czech Republic Download data for country

	UNIT	REFERENCE PERIOD					TARGET	TABLE
		2005	2009	2010	2011	2012		
The share of early school leavers should be under 10% and at least 40% of 30-34 years old should have completed a tertiary or equivalent education								
Early leavers from education and training	% of population aged 18-24	6.2	5.4	4.9	4.9	5.5	5.4	5.5
Additional data (Show)								
Tertiary educational attainment	% of population aged 30-34	13.0	17.5	20.4	23.7	25.6	26.7	32
Additional data (Show)								

Indikátor míry zaměstnanosti na úrovni 75 % populace ve věku 20 - 64 let má svou makroekonomickou logiku. Na jedné straně dává dostatečný prostor pro

získání kvalifikace před vstupem na trh práce, na druhou stranu respektuje převažující věk odchodu do důchodu v rámci EU, a tedy i ukončení ekonomické aktivity, byť jednotlivé státy mají své vlastní parametrizace sociální politiky a i skutečný odchod z ekonomické aktivity ve smyslu ukončení výdělečné činnosti a přechod na rentu, ať již ze státních či soukromých důchodových systémů, se mohou výrazně odlišovat individuálně i statistickým vyjádřením přes populaci jednotlivých států. Průměrných 44 let ekonomické aktivity jednotlivce, která umožňuje odvádět do sociálních systémů podíl na vyplacených mzdách, ziscích a dalších formách výdělku, se na první pohled zdá být dostatečný pro plynulé fungování přerozdělovacích procesů. Nedávné zkušenosti z prvních let hospodářské krize 2009 a 2010 však ukázaly, jak razantní propad může cyklický vývoj hospodářství přinést - jen důchodový účet v ČR po letech přebytkového hospodaření okamžitě sklouznul do deficitu v řádech desítek miliard a urychlil diskusi o nutnosti fondového hospodaření, jako doplňku (protiváhy?!) průběžného systému financování sociálních výdajů.

Indikátor v tomto jednoduchém vyjádření má samozřejmě své výhody i svá rizika. Aniž bych si činila nároky na vyčerpávající popis, dovolím si zmínit alespoň některé z nich:

- + jednoduchost fixního procentuálního vyjádření dává předpoklady pro snížení rizik manipulací se statistickými daty;
- + jednotná hranice pro celou EU může působit dojmem rovných pravidel pro všechny (státy jižního křídla ovšem mají jiné podmínky a argumentují potřebou individuálních cílů, jednotný cíl se jim jeví jako nedosažitelný a demotivující);
- + práce je interpretována jako základní zdroj bohatství států (ani kapitál, ani přírodní zdroje z dlouhodobého hlediska tento potenciál nemají)
- - fixní procento podílu zaměstnanosti na populaci nerespektuje zákonitosti cyklického vývoje ekonomik. Očekávají strategové EU v roce 2020 hospodářskou konjunkturu, nebo období hospodářského propadu? Již jen tato dílčí změna podmínek může vést ke zcela odlišným výsledkům - v případě konjunktury může být 75 % velmi nízkou latkou, v případě hospodářské krize naopak nedosažitelnou metou;
- - prostá míra ekonomické aktivity nic nevyovídá o produktivitě práce, podílu částečných úvazků a nahodilých příjmů, ani o podílu práce kvalifikované a nekvalifikované.

U tohoto indikátoru vždy musíme mít na paměti možnosti dynamizovaného modelu přelévání osob mezi ekonomicky aktivní a ekonomicky neaktivní populací, i na pohyby uvnitř samotného ukazatele ekonomicky aktivních osob - nezaměstnaní aktivně hledající práci jsou součástí ekonomicky aktivní populace,

třebaže nepracují. V extrémním případě může stát s přívětivým systémem podpor v nezaměstnanosti mít ve stavu ekonomicky aktivních klidně 80 % populace, ale pracovat bude třeba jenom 50 % populace a ostatní budou nezaměstnaní.

Stejně tak ukazatel ekonomické aktivity dle metodiky ILO, získávaný výběrovým šetřením pracovních sil, neodlišuje práci, ze které je řádně odvedena zákonná část do systémů sociálního zabezpečení, od práce „na černo“, která jen částečně odvede do systému nutnou sumu (oficiální mzda s odvodem SaZP je na úrovni minimální mzdy a zbývající část je předávána bez dokladů mimo evidence a odvody) nebo neodvede vůbec nic.

Nejnovější mimořádná revize národních účtů dle evropských standardů ESA 2010, výsledky která budou v ČR zveřejněny v říjnu 2014, s sebou nese i další otazníky. Do systému národních účtů se plíživě, ale jistě, dostávají odhadované veličiny typu samozásobení domácností, služby bydlení a imputované nájemné, již zmíněná práce na černo a stínová ekonomika a další - sečteno a podtrženo ukazatel HDP již bude obrazem nejen reálně probíhajících produktivních procesů, kdy pracovníci ve firmách organizovaně a pod kontrolou příslušných kontrolních institucí vytvářejí nové hodnoty, ze kterých jsou odváděny příslušné daně a pojištění, ale produktivnou se stane i práce ekonomicky neaktivních osob (práce osob v domácnosti či drobná výpomoc mezi sousedy, ale i nelegální prostituce, výroba drog pro vlastní potřebu apod.), a to i práce, při kterých nejdou peníze z ruky do ruky (pro srovnání: dle definice ILO je evidován příjem v období referenčního týdne, tedy samozásobení není ekonomická aktivita).

Ukazatel míry ekonomické aktivity tak má vypovídací schopnost přesně ohraničenou svou definicí. Ta se bude stále více rozcházet s vyčíslovanou tvorbou HDP - HDP nebude vytvářet nezaměstnaný, byť je součástí ekonomicky aktivních obyvatel, ale naopak většina ekonomicky neaktivních lidí bude svým dílem do tvorby HDP přispívat (uklidím si doma, navařím, vyperu - a ejhle jak nám HDP poskočí; kouzlo masové četnosti drobných opakujících se úkonů v odhadovaných tržních cenách).

Podíl předčasných odchodů ze vzdělávání v populaci 18 - 24 let by neměl přesáhnout 10 %

Takto definovaný cíl má řadu souvislostí:

- na první pohled by se mohlo jevit, že povinná devítiletá školní docházka je odsouzena k zániku a nahrazení povinnou středoškolskou docházkou, ze které budou udělovány pouze zdůvodněné výjimky;
- standardem se na první pohled stává ekonomická neaktivita mladých do 24 let;

- pokud budou mladí z velké části vstupovat na trh práce až v 25 letech, pak při minimální hranici odpracovaných 35 let v podmínkách ČR budou moci nejdříve odcházet do důchodu v 60 letech (pro tyto úvahy není zohledněna minimální hranice dle platné legislativy) pouze v případě, že svou ekonomickou aktivitu ani na minutu nepřerušší - kdy budou mít děti a jak dlouho si budou moci s nimi dovolit zůstat doma?

Takto nastavené parametry budou vyžadovat mnohem více adaptabilní pro-rodinnou politiku a trh práce bude potřebovat logicky směřovat k částečným úvazkům a mnohem větší pružnosti. Dá se očekávat narůstající rozpor mezi kariérou a rodinou - dlouhým studiem získaná vysoká kvalifikace se snadno ztrácí pobytem v domácnosti a péčí o děti (byť v pojetí nově revidovaných národních účtů bude práce doma s dětmi vítaným přilepšením k růstu HDP).

Stejně tak bude narůstat mezigenerační problém - rodiče, ještě plně ekonomicky aktivní padesátníci, se budou muset starat o své nezaopatřené dvacetileté a starší potomky na studiích, ale přitom by se už sami měli začít zabezpečovat na dobu po ukončení své ekonomické aktivity, kdy z malého důchodu nebudou schopni financovat obnovu domácnosti a nákup předmětů dlouhodobé spotřeby.

I zde se jeví jako nejpřirozenější řešení, aby si mladí již v době studia mohli pružně vydělávat alespoň na část svého ekonomického zabezpečení - co ale mohou firmám na pracovním trhu nabídnout? Nekvalifikovanou práci za minimální mzdu, kterou si nebudou ani moci napsat do svého životopisu?

40 % populace ve věku 30 - 34 let by mělo mít dokončeno terciární vzdělání

Tento indikátor směřuje k přípravě vysoce kvalifikované, ale i adaptabilní pracovní síly. Na druhou stranu z výběrového vysokoškolského vzdělání tlačí na změnu v masové vzdělání na hranicích schopností populace (Gaussova křivka ukazuje, že požadovaných 40 % populace již zasahuje svými předpoklady i do oblasti průměrného intelektu a schopností populace), což bude vyvolávat potřebu zásadních změn ve vzdělávacích soustavách, nemá-li se kvalitní maturita z let minulých jenom přepsat na bakalářský titul. Tento indikátor se ani neptá, jestli převážná část populace bude vůbec ochotná přistoupit k takové investici časové i reálné - pokud firmy nebudou ochotné za vyšší kvalifikaci zaplatit vyšší mzdy (a tato doba se díky přetlaku absolventů na trhu práce může přibližovat), pak motivace ke studiu ze strany samotných studentů a motivace ze strany rodičů taková studia svým potomkům financovat, se bude rychle vytrácet.

Ano, vyšší vzdělání populace se může promítnout v růstu HDP a vyšší adaptabilitě na trhu práce, ale tato příčinná souvislost zdaleka není jednoduchá, a už vůbec ne automatická.

Literatura

1. Eurostat : Headline Indicators. On-line. 2014. Dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/europe_2020_indicators/headline_indicators.
2. ČSÚ: Databáze ročních národních účtů. Mimořádná revize národních účtů. On-line. 2014. Dostupné na http://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenka.avizo_revize

Abstract

The publication focuses on the problem of increasing unemployment of graduates in relation to adverse developments in macroeconomic conditions after 2009 to the present.

Authors followed up in creating the book on the previous research projects and published articles in scientific journals and at international conferences. The advantage of this book is its interdisciplinary focus, when unemployment from an economic perspective is examined and discussed also in connection with certain sociological aspects of the issue.

Methodology section analyzes in detail the different approaches to the detection of the unemployment rate (CSO, ILO, Eurostat, etc.). The authors also point to the weaknesses of unemployment statistics, the possible distortion of comparisons. The second chapter deals with the labor market in general, from the perspective of macroeconomic theory based on the microeconomic foundations of the labor market.

The third chapter is named „primary research in the segment of students from high schools and universities in the Czech Republic“ and gives an overview of existing research results among students in terms of sociology, and also from the perspective of supply and demand in the future labor market. The greatest disparity in terms of student interest arises in relation to technically oriented fields of study. A significant portion of students who study technical subjects in high schools, is not considering to study at universities with a technical focus. Students often choose to study creative and exciting for the media professions (actor, artist, professional athlete, etc.), there is predominance of labor supply in relation to demand for these occupations from the employers, and graduates of this specialization are often unemployed.

The presented research focuses on educational aspirations, educational mobility and its measurement with high school students. The vast majority of respondents (students) had higher average aspiration than the highest achieved level of education of their parents. The authors also refer to the approaches to the

assessment of educational aspirations in terms of social and psychological factors that are influenced by socio-economic background and biological predispositions parents. These factors also affect one's access to the School environment and to education in general. The fourth chapter summarizes current research findings and outlines possible direction in this area. The fifth chapter deals with macroeconomic aspects and impacts of emerging trends in the labor market, employment and training workers for the labor market of the Czech Republic and EU into 2020.

The publication is a contribution to the discussion of the problem of increasing unemployment of graduates. It describes the situation in a broader socio-economic context, asks questions, but also looking for ways of solving this serious problem.

Rejstřík

aktuální a latentní hranice ekonomicky aktivního obyvatelstva 36-37

aspirace 52-54, 56-63, 66, 67

CZ-ISCO 18-20, 23-24, 27

CZ-ISCE 18

CZ-ISCED 18

CZ-NACE 28-29

databáze ISPV 20-23

definice míry nezaměstnanosti podle Eurostatu 9

definice ukazatelů míry zaměstnanosti a míry ekonomické aktivity 10

definice kategorie zaměstnaní dle ILO 10

definice kategorie ekonomicky neaktivní dle ILO 11-14

hikikomori 14

investiční mód 72-73, 78-80, 84, 89, 93-94, 96-97, 99-105

klasifikační systém Roeové 23-28

mobilita 48-49, 51-54, 56-57, 67

nabídka práce 34-35

nezaměstnaný absolvent - definice a použití v ukazatelích 15-17

poptávka po práci 35-37

reprodukce 49-51

reprodukční strategie 102

socializace 48, 50, 56

socioekonomický status 71, 80, 85, 102, 103, 105

transakční náklady na trhu práce 39-40

ukazatel obecné míry nezaměstnanosti 10-14

výběrové šetření pracovních sil (VŠPS) 10

vzdělanostní aspirace 73, 78-80, 85-86, 96-97, 101-102

Přehled literatury

1. Arnold, J., & Randall, R. (2010). *Work psychology: understanding human behaviour in the workplace* (5th ed.). Harlow, England: Financial Times Prentice Hall.
2. Barham, C. (2008). Updating the International Standard Classification of Occupations. *Economic & Labour Market Review*, Feb2008, Vol. 2 Issue 2, p3-4, 2p.
3. Bernstein, B. (1971) *Class, Codes and Control: Theoretical Studies Towards a Sociology of Language*. London: Routledge & Kegan Paul, 1971.
4. Bhandari, N. C. (2012). RELATIONSHIP BETWEEN STUDENTS' GENDER, THEIR OWN EMPLOYMENT, THEIR PARENTS' EMPLOYMENT, AND THE STUDENTS' INTENTION FOR ENTREPRENEURSHIP. *Journal Of Entrepreneurship Education*, 15, pp. 15133-144.
5. Blau, P. M., Duncan O. D. (1967) *The American Occupational Structure*. New York: Wiley.
6. Bourdier, P. (1971). *Reproduction culturelle et reproduction sociale*. *Social Sciences Information*. Vol. 10, No. 2, pp. 45-79.
7. Bourdier, P. (1986) *The Forms of Capital*. In Richardson J. G. (ed.). *Handbook of Theory and Research for Sociology of Education*. New York: Greenwood Press. 1986. pp. 241-258.
8. Bourdieu, P. (2002). „Reprodukční strategie a formy nadvlády“. *Sociální studia*, č. 8/2002, s. 78-91.
9. Bowles, S. Gintis, H. (1976) *Schooling in Capitalist America: Educational Reform and the Contradictions of Economic Life*. New York: Basic Books, 1976.
10. Bruin, A. de, Brush, C. G., & Welter, F. (2007). Advancing a framework for coherent research on women's entrepreneurship. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 31(3), pp. 323–339.
11. Český statistický úřad (2005). *Malé a střední podnikání*. <http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/p/1138-06> (Accessed 22. 3. 2014)
12. Chalupníček, P. (2008). Altruismus a sociální podnikatelství – Příspěvek k teorii netržních organizací, *Politická ekonomie*. 2008, roč. 56, č. 5, s. 643–655
13. Coase, R. H. (1998). *The New Institutional Economics*. *American Economic Review*. 1998, vol. 88, no. 2, *Papers and Proceedings of the Hundred and Tenth Annual Meeting of the American Economic Association*, s. 2–74.
14. Crant, J. (1996). The Proactive Personality Scale as a Predictor of Entrepreneurial Intentions. *Journal Of Small Business Management*, Vol. 34 No. 3, pp. 42-49.
15. ČSÚ: *Databáze ročních národních účtů. Mimořádná revize národních účtů*. On-line. 2014. Dostupné na http://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenka.avizo_revize

16. Díaz-García, M. & Jiménez-Moreno, J. (2010). Entrepreneurial intentions: The role of gender. *International Entrepreneurship and Management Journal*, Vol. 6 No. 3, pp. 261–283.
17. Directorate General. http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/support_measures/training_education/entr_highed_en.pdf (Accessed 22. 3. 2014)
18. Dumont, M. (2006). The Reliability--or Lack Thereof--of Data on Skills. *Economics Letters*. December 2006, v. 93, is. 3, pp. 348-53.
19. Duys, D. K., Ward, J. E., Maxwell, J. A., & Eaton-Comerford, L. (2008). Career Counseling in a Volatile Job Market: Tiedeman's Perspective Revisited. *Career Development Quarterly*, 56(3), 232-241.
20. EIDG. 2008. Entrepreneurship in higher education, especially within non-business studies. Final report of the expert group. Brussels: European Commission Enterprise and Industry
21. European Commission – Enterprise and Industry. (2012). Promoting Entrepreneurship. http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/promoting-entrepreneurship/index_en.htm (Accessed 22. 3. 2014)
22. Eurostat : Headline Indicators. On-line. 2014. Dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/europe_2020_indicators/headline_indicators.
23. Goldthorpe, J. H. (2000) *Outline of a Theory of Social Mobility in On Sociology. Numbers, Narratives and the Integration of Research and Theory*. Oxford: Oxford university Press.
24. Holman, R. *Makroekonomie (2010) - středně pokročilý kurz*. 2. vydání. Praha C.H.BECK.
25. Hornaday, J. A., & Aboud, J. (1971). Characteristics of Successful Entrepreneurs. *Personnel Psychology*, Vol. 24, No. 2, pp. 141-153.
26. Katrňák, T. (2003) Sociální a kulturní reprodukce společnosti v teoretické perspektivě. *Sociológia*, 2003, Vol. 35, no. 1, pp. 61 -76.
27. Katrňák, T. (2006) Faktory podmiňující vzdělanostní aspirace žáků devátých tříd základních škol v České republice in Matějů, P. Straková, J. (eds.). *Nerovné šance na vzdělání: Vzdělanostní nerovnosti v České republice*. Praha: Academia, 2006.
28. Katrňák, T. Simonová, N. Fondánová, L. (2013) Od diferenciacie k diverzifikaci: test MMI a EMI v českém středním vzdělávání v první dekádě 21. století. *Sociologický časopis*. 2013. Vol. 49, No. 4, pp. 491-520.
29. Katrňák, T. Šmídová, I., Janoušková, K. (2008). Faktory podmiňující vzdělanostní aspirace a vzdělanostní segregaci dívek a chlapců v českém vzdělávacím systému. *Sociologický časopis*, 44 (1), 23-53.
30. Katrňák, T. (2005) *Třídní analýza a sociální mobilita*. Brno: CDK, 2005.
31. Knight, F. H. (1964). *Risk, Uncertainty and Profit*. Sentry Press: New York.

32. Knight, F. H. (2002). *Risk, Uncertainty and Profit*. Washington, D.C. : Beardbooks, 2002
33. KOYAMA, Asuka, Yuko MIYAKE, Norito KAWAKAMI, Masao TSUCHIYA, Hisateru TACHIMORI a Tadashi TAKESHIMA. Lifetime prevalence, psychiatric comorbidity and demographic correlates of "hikikomori" in a community population in Japan. *Psychiatry Research* [online]. 2010, vol. 176, issue 1, s. 69-74 [cit. 2014-06-30]. DOI: 10.1016/j.psychres.2008.10.019. Dostupné z: <http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0165178108003879>
34. Krašnicka, T. (2007). STUDENTS TOWARDS ENTERPRISE (RESULTS OF A SURVEY OF ATTITUDES AND OPINIONS OF UNIVERSITY STUDENTS IN POLAND, THE CZECH REPUBLIC AND SLOVAKIA). *Journal Of Economics & Management*, 377-86.
35. Liška, V.(2002) *Makroekonomie*. Praha. Professional Publishing, 2002.
36. Lucas, S. R. (2001) Effectively Maintained Inequality: Education Transitions, Track Mobility, and Social Background Effects. *American Journal of Sociology*, 2001, Vol. 106, No. 6, pp. 1642–1690.
37. Matějů, P. (2006) Představy o životním úspěchu a vzdělanostní aspirace in Matějů, P. Straková, J. (eds.). *Nerovné šance na vzdělání: Vzdělanostní nerovnosti v České republice*. Praha: Academia, 2006.
38. Matějů, P., Soukup, P., Basl, J. (2007) Vzdělanostní aspirace ve srovnávací perspektivě. Role individuálních, kontextových a strukturních faktorů při formování vzdělanostních aspirací v zemích OECD. *Sociologický časopis*, 2007, Vol. 44, No. 1, pp. 1-61.
39. McClelland, D. C. (1961). *The achieving society*. Van Nostrand: New York.
40. McClelland, D. C. (1965). *N Achievement and Entrepreneurship: A Longitudinal Study*. *Journal Of Personality & Social Psychology*, Vol. 1 No. 4, pp. 389-392.
41. Ministerstvo průmyslu a obchodu České republiky. (2014). *Statistické údaje*. <http://www.rzp.cz/statistiky.html> (Accessed 22. 3. 2014)
42. Možný, I. (2006). *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství.
43. Národní ústav pro vzdělávání: *Nezaměstnanost absolventů*, Praha, 2014 Dostupné z <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekAbsolventi/5-1-05/Nezamestnanost-absolventu-skupiny-oboru-vzdelani/12>
44. Otáhal, T. (2009). Problém zastoupení v nové institucionální ekonomii. *Politická ekonomie*. 2009, roč. 57, č. 5.
45. Paulík, T. (2002) *Hospodářská politika*. Slezská univerzita, Opava, 2002.
46. Pollard, D., & Svarcova, J. (2010). Promoting knowledge transfer to Czech SMEs: the role of human resource development in increasing absorptive capacity. *International Journal of Entrepreneurship and Small Business*, Vol. 8 No. 4, pp. 499-515.

47. Raftery, A. E., Hout. M. (1993) Maximally Maintained Inequality: Expansion, Reform and Opportunity in Irish Education, 1921-75. *Sociology of Education*. 1993. Vol. 66, No. 1, pp.41-66.
48. Recommendation 2006/962/EC of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning. (2006). *Official Journal of the European Union* L 394, 49, pp. 10-18.
49. Roe, A. (1954). A New Classification of Occupations. *Journal of Counseling Psychology*, 1(4), 215-220.
50. Roe, A. (1956). *The Psychology of Occupation*. New York: Wiley.
51. Roe, A. (1957). Early Determinants of Vocational Choice. *Journal of Counseling Psychology*, 4(3), 212-217.
52. Roe, A., Klos, D. (1972). Classification of Occupations. In: Whiteley, J. M., resnikoff, A. (eds.). *Perspectives on Vocational Development*. Washington: American Personnel and Guidance Association, 199–221.
53. Roe, A., Lunneborg, P. (1990). Personality Development and Career Choice. In Brown, D., Brooks, L., et al. *Career Choice and Development: Applying Contemporary Theories to Practice*, San Francisco, Oxford : Jossey-Bass, 68–101.
54. Schoon, I., & Duckworth, K. (2012). Who Becomes an Entrepreneur? Early Life Experiences as Predictors of Entrepreneurship. *Developmental Psychology*.
55. Schrör, H. (2006). The profile of the successful entrepreneur. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-NP-06-029/EN/KS-NP-06-029-EN.PDF (Accessed 22. 3. 2014)
56. Schrör, H. (2008). Innovation as a Factor in Business Success. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-08-015/EN/KS-SF-08-015-EN.PDF (Accessed 22. 3. 2014)
57. Sewell, W. H., Haller, A. O., Portes A. (1969) The Educational and Early Occupational Attainment Process. *American Sociological Review*. 1969. Vol. 34, No. 1, pp. 82-92.
58. Sewell, W. H., Hauser, M. (1972) Causes and Consequences of Higher Education: Models of the Status Attainment Process. *American Journal of Agricultural Economics*. 1972. Vol. 54, pp. 851-861.
59. Sexton, D. L., Bowman, N. (1983). Determining Entrepreneurial Potential of Students. *Academy Of Management Proceedings*, pp. 408-412.
60. Shinnar, R. S., Giacomini, O., Janssen, F. (2012). Entrepreneurial Perceptions and Intentions: The Role of Gender and Culture. *Entrepreneurship: Theory & Practice*, 36(3), pp. 465-493.
61. Simonová, N. (2011) *Vzdělanostní nerovnosti v české společnosti*. Praha: SLON, 2011.
62. Šmídová, I., Janoušková K., Katrňák, T. (2008) *Faktory podmiňující vzdělanostní aspirace*

- a vzdělanostní segregaci dívek a chlapců v českém vzdělávacím systému. Sociologický časopis, 2008, Vol. 44, No. 1: 23–53.
63. Stewart, T. A. (1997) *Intellectual Capital: The New Wealth of Organizations*. New York, NY: Doubleday.
64. Švarcová, J. a I. Stavjaničková (2013) „Cluster Analysis of Professional Focus of Future HR Managers“. *WSEAS TRANSACTIONS on BUSINESS and ECONOMICS*, Issue 3, Volume 10, July 2013, pp. 249 - 258.
65. Švarcová, J. a V. Gabrhel (2012) „Educational aspirations and Educational Mobility of High School Students in the Czech Republic“. *E+M Economics and Management*, Vol. XV, No 2, 2012, pp. 4-13.
66. Švarcová, J. a Z. Dohnalová (2011) „Human Resource Management for a New Generation: The Professional Orientation of Young People in the Czech Republic does not Match the Current Labor Market Demands“. *INTERNATIONAL JOURNAL OF KNOWLEDGE, CULTURE AND CHANGE MANAGEMENT*, CG Publisher 2011, Vol. 11. pp. 1 - 8.
67. Švarcová, J. Chocholáková A., Dobeš K., (2011) „New Paradigm for the System of Professional Focus of Young People in Accordance With Trends in the Labour Market“. *Journal of competitiveness* 3/2011, pp. 3 - 12.
68. Švarcová, J., L. Harantová, V. Gabrhel (2013) „Statistical Analysis of Students' Interest in Creative Professions in the Czech Republic“. *International Journal of Mathematical Models and Methods in Applied Sciences* Issue 1, Volume 7, 2013 Pages: 444-451
69. Teece, D. J. (1998) 'Capturing value from knowledge assets: the new economy, markets for knowledge and intangible assets', *California Management Review*, 44(3), pp.55–79.
70. Treiman, D. J. (1970) *Industrialization and Social Stratification*. *Sociological inquiry*, Special Issue: Stratification Theory and Research, 1970, Vol. 40, pp. 207-234.
71. Valliere, D., & Peterson, R. (2009). *Entrepreneurship and Economic Growth: Evidence from Emerging and Developed Countries*. *Entrepreneurship And Regional Development*, Vol. 21 No. 5-6, pp. 459-480.
72. Vázquez-Burgete, J., Lanero, A., Raisiene, A., & Garcia, M. (2012). *ENTREPRENEURSHIP EDUCATION IN HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES: ARE STUDENTS QUALIFIED TO START A BUSINESS?*. *Business: Theory & Practice*, Vol. 13 No. 1, pp. 27-35.
73. Vendel, Š. (2008) *Kariérní poradenství*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008, 224 s.

POZNÁMKY

POZNÁMKY

POZNÁMKY

POZNÁMKY

POZNÁMKY

Makroekonomické aspekty vývoje trhu práce ve vztahu k absolventům škol v ČR

Jena Švarcová, Vít Gabrhel, Ondřej Cícha

Edice vědecké spisy

Vydal:

Ing. Jena Švarcová, Ph.D. - CEED

Centrum pro rozvoj ekonomického vzdělávání

ve spolupráci s firmou TOPPEX, s.r.o.

Rok vydání 2014

1. vydání

ISBN 978-80-87301-18-0

